

Миломир Степић

ГЕОПОЛИТИКА НЕОЕВРОАЗИЈСТВА

- ПОЗИЦИЈА СРПСКИХ ЗЕМАЉА -

Миломир СТЕПИЋ

ГЕОПОЛИТИКА НЕОЕВРОАЗИЈСТВА

- ПОЗИЦИЈА СРПСКИХ ЗЕМАЉА -

*Ослободиоцима
Старе Србије
1912-1913.*

Миломир СТЕПИЋ

ГЕОПОЛИТИКА
НЕОЕВРОАЗИЈСТВА
- ПОЗИЦИЈА СРПСКИХ ЗЕМАЉА -

ИНСТИТУТ ЗА ПОЛИТИЧКЕ СТУДИЈЕ
Београд, 2013.

Миломир СТЕПИЋ
ГЕОПОЛИТИКА НЕОЕВРОАЗИЈСТВА
- позиција српских земаља -

Издавач

Институт за политичке студије
Светозара Марковића 36, Београд

За издавача

Др Живојин Ђурић, директор

Рецензенти

Др Зоран Милошевић

Др Живојин Ђурић

Др Александар Гајић

Уредник

Милош Кнежевић

Пословни секретар

Смиљана Пауновић

Технички уредник

Петар Милановић

Штампа

Еселогe д.о.о

Тираж

300

Монографија је настала у оквиру научног пројекта „Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција“ (бр. 179009), који је финансиран од надлежног Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Исто министарство помогло је штампање ове монографије.

САДРЖАЈ

Предговор	11
I	
Зачеци руске геополитичке мисли	15
II	
Евроазијство – геополитички аспекти	31
III	
Трагање за одговором униполаризму	51
IV	
Теоријско-концепцијске основе и развој неоевроазијских идеја	81
V	
Неоевроазијством до мултиполарног поретка	99
VI	
Механизми спровођења и спречавања геополитике неоевроазијства	143
Литература	159
Сажетак (срп.)	165
Сажетак (енгл.)	168
Сажетак (рус.)	171
Изводи из рецензија	175

CONTENTS

Preface	11
I	
Origins of the Russian Geopolitical Thought	15
II	
Eurasianism – Geopolitical Aspects	31
III	
Searching for a Response to Unipolarism	51
IV	
Theoretical and Conceptual Basis and Development of the Neo-Eurasianist Ideas	81
V	
Via Neo-Eurasianism to the Multipolar Global Order	99
VI	
Mechanisms for Executing and Preventing Neo-Eurasianism Geopolitics	143
References	159
Summary (serb.).....	165
Summary (engl.)	168
Summary (rus.)	171
Extracts from Reviews	175

СОДЕРЖАНИЕ

Предисловие	11
I	
Истоки русской геополитической мысли	15
II	
Евразийство - геополитические аспекты	31
III	
Поиск ответа униполярности	51
IV	
Теоретические и концептуальные основы и развитие идей неоевразийства	81
V	
До многополярного порядка через неоевразийство	99
VI	
Механизмы осуществления и предотвращения геополитики неоевразийства	143
Литература	159
Резюме (серб.)	165
Резюме (англ.)	168
Резюме (русс.)	171
Отрывки из рецензий	175

ПРЕДГОВОР

Велике силе заснивају дугорочне државне, регионалне и глобалне стратегије на јасно дефинисаним концепцијама. Оне проистичу из историјских искустава, културно-цивилизацијских особености и геополитичког идентитета, а остварују се стрпљиво, фазно и у складу са свеколиким интересима. Основни постулати националне и државне оријентације су углавном константни, а мењају се само ако се окончава једна стратегијска фаза и започиње друга, или када реализација замишљене концепције доживи катастрофалан пораз.

Мале земље животно зависе од способности да сазнају (препознају) концепције велики сила и спремности да своје интересе уклопе у њихове. То је нарочито важно за оне мале земље које се налазе у непосредној гравитационој зони великих сила, на доминантним правцима њихове експанзије или у неком од географских региона који имају кључни значај за остваривање (транс)континенталне, (транс)океанске или глобалне надмоћи. У најделикатнијој позицији су земље где се преклапају територијалне пројекције геополитичких концепција две или више великих сила и где се укрштају примарни вектори њихових интереса. Оне су често трагична

арена у којој се одмеравају империјалне моћи и где осцилују трансгресионо-регресиони фронтијери креатора светске историје.

* * *

Русија је најпространија земља на Планети, глобални геополитички гигант копненог идентитета, увек у врху међу великим силама, али никада водећа и неприкосновена. Пролазећи кроз „геополитичку катастрофу“ слома Совјетског Савеза, суочила се са спољашњом претњом и унутрашњом деструкцијом које су озбиљно претиле њеном опстанку. Званична државна политика и експонирана интелектуална класа водили су земљу радикалним прозападним курсом, али је она све брже тонула у незнађе и катастрофу. Без сопствене, аутентичне и кохерентне геополитичке концепције, изгледало је да ће се руско тумарање наставити до потпуног краха.

У помоћ су из дубина заборава и идеолошким катанцима закључаних шкриња позване идеје „белих“ евроазијаца из 1920-их и 1930-их година. Иако прилагођене променењим условима и допуњене новим чињеницама постмодерног функционисања света, оне нису суштински одступале од изворних принципа. Руски телурократски геополитички идентитет, централни положај унутар супер-континента Евроазије, огромна и географски разнолика територија, немерљиви природни ресурси, руски империјални дух и православни културно-цивилизацијски код, складно проткан евроазијским етничким и верским „другостима“ – уграђени су у темељ неоевроазијске геополитичке концепције.

Било је јасно да кенановско „обуздавање“ Русије током Хладног рата није циљ ороченог трајања и ограниченог домета, те да су постхладноратовски униполарни поредак и разобручена америчка хегемонија усмерени на опкољавање, територијално фрагментирање, сажимање и потпуни пораз Русије. Она, сама, није била способна да се томе супротстави, а то нису могле ни остале евроазијске силе појединачно, упркос несумњивом успону. Једини излаз био је да се евроазијски „варвари“ удруже против глобалне „империје“, тј. да почну изградњу мултиполарног поретка. Неоевроазијство је постало геополитички теоријско-концепцијски пред-

ложак мултиполаризма, руски гас и гасоводи „најмањи заједнички садржалац“ интереса и инструментаријум евроазијске интеграције, а Русија, као мекиндеровски Heartland, логично пијемонтско језгро из кога се усмеравају вектори ка осталим силама Евроазије и артикулише нова, мултиполарна геополитичка карта света.

* * *

Балкан никада није престао да буде важан за велике силе. Из тог „геополитичког магнетизма“ проистекао је специфичан склоп укрштених снопова интересних вектора – „балкански геополитички чвор“. Он је доказао свој значај и у постхладноратовском експанзионизму евроатлантизма, када су се НАТО и ЕУ непосредно ангажовале у „обуздавању“ српских земаља као кључног балканског геополитичког чиниоца. Али, Балкан и српске земље добијају важну позицију и у руској, неоевроазијској, антиамеричкој и антиуниполаристичкој контрастратегји.

Индукована безалтернативност прозападне, евроатлантистичке, таласократске и глобалистичке оријентације балканских земаља постала је упитна, а „повратак Русије на Балкан“ све очигледнији. Руско енергетско богатство, нове трасе гасовода, финансијско-економска отпорност на ефекте светске кризе и обновљена војно-политичка моћ помогли су да се и у српска промишљања врати логика – да је Русија географски, етнички, религијски и културно-цивилизацијски ближа од Америке. Сходно томе, и раније догме о интеграцијом одређењу ваљало је преиспитати. То није само геополитичко, већ и егзистенцијално питање српског народа и српских земаља.

* * *

Монографија *Геополитика неоевроазијства – позиција српских земаља* резултат је рада на теми „Перспективе политичког дијалога између Русије и Србије у условима развитка европских интеграција“. Тема је проистекле из Протокола о научној сарадњи за период 2012-2014. година који су потписале Руска академија наука и Српска академија наука и уметности, а реализују је Економски институт РАН из Москве

и Институт за политичке студије из Београда. Књига представља незнатно измењен део обимније студије која би требало ускоро да буде објављена, а посвећена је теоријско-концепцијским основама геополитике. Знање о њима неопходно је за доношење исправних, правовремених и дугорочних националних и државних одлука. Непознавање и игнорисање геополитичких законитости скуп се плаћа. Српски народ и српске земље су на размеђу 20. и 21. века то болно спознали.

Београд, јануар 2013.

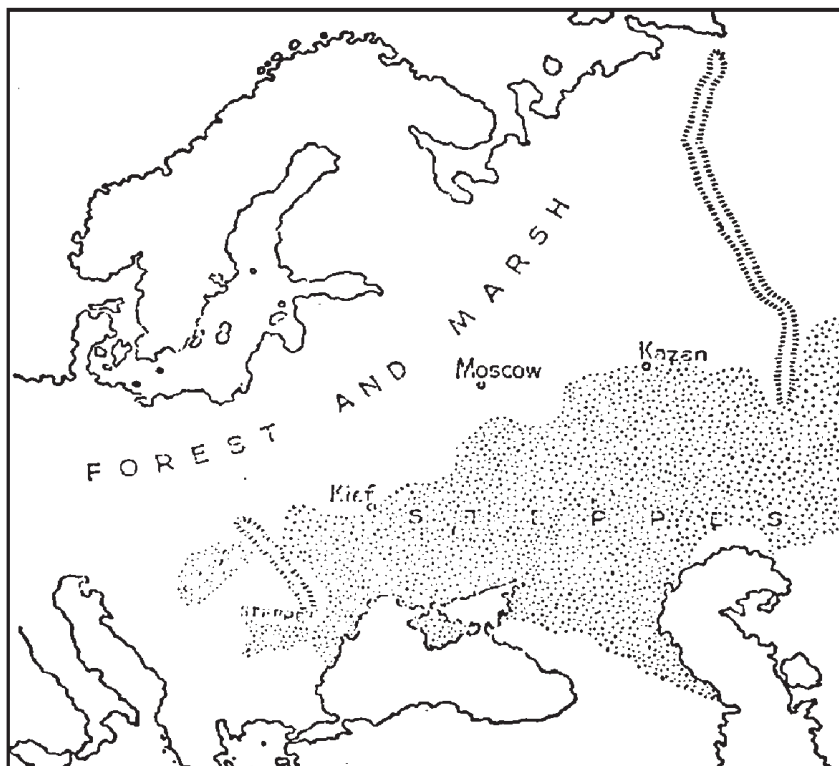
Аутор

Зачеци руске геополитичке мисли

Русија, територијално највећа земља на свету, никада није била и највећа сила на свету. Тај *геополитички парадокс* није могуће поједностављено објаснити само заостајањем квалитета њеног положаја за просторном огромношћу која је до продаје Аљаске 1867. године досезала чак до троконтиненталности. Разлози су само делимично у физичко-географској отворености (незаштићености) њене равничарске централне територије, која је са истока, југа и запада више пута била изложена војним продорима, окупацијама, катастрофалним пустошењима и људским губицима. Објективни хендикепи маритимног положаја Русије јесу блокирали њен приступ океанима као „медијумима“ у заузимању кључних геостратегијских тачака и колонијалних поседа, али нису пресудно утицали на заостајања у надметању за глобални примат. Историјска константа да као своје супарнике увек има формалну или неформалну коалицију других моћних земаља света, које знају геополитичке и геостратегијске потенцијале „средишње земље“ највеће копнене масе на Планети, опажају је као „опасност“ и исконски се удружују у заједничку

борбу против „највећег“ – јесте последица, али није суштински узрок секундарне руске историјско-геополитичке позиције.

*Карта 1: Сакрално-географска дволикост Русије
- влажна Шума-Мочвара и сушна Степа*

Извор: Halford John Mackinder, „The Geographical Pivot of History“, Geographical Journal, 23(1904), The Royal Geographical Society, London, 1904.

Узроке би најпре требало тражити у вишедимензионалној руској дволикости која се манифестује на различите начине: у сакрално-географској укоренености проистеклој из два природна својства животног простора – Шуме на северу и Степе на југу (*карта 1*); у простирању унутар огромног интегралног копненог континуума, али формално-географски подељеног на два континента – Европу и Азију; у припадности словенској грани индоевропске групе народа која је ве-

ома рано проткана „другошћу“ централноазијских народа; у баштињењу хришћанско-православне (византијске) цивилизације на чије лидерство у историјском трајању полаже ексклузивно право (Москва=Трећи Рим), али са израженим присуством и друге, исламско-оријенталне културе која вековима прожима читаво руско друштво; у историјским искуствима државотворног дисконтинуитета две Русије – прве, „ране“, Кијевске Русије, а потом, друге, „праве“, Московске Русије, која се упркос ослобађања од „туранског јарма“, у великој мери заснивала управо на туранским (татарско-монголским) државотворним традицијама; у доминантном телурократском евроазијском геополитичком „коду“, чију географску датост је од Петра Великог, током два века, настојала да супституише другим – таласократским, западноевропским.

Свеколика руска дуалност није проблем по себи, чак није ни питање руске самоспознаје и трагања за планетарним самоодређењем. Штавише, дуалност је могла да буде велика руска предност да је консеквентно уграђивана у сопствене геополитичке концепције (транс)континенталних или глобалних размера. Супротно томе, Русија је обично искључивала једну страну свог идентитета и свдећи се на половичност, стварала од својих предности – недостатке. То је неминовно водило ка геополитичкој и геостратегијској пасивности и дефанзивности у супарништву са другим великим силама. Али, у руској научној мисли било је трагања за теоријским и практичним геополитичким артикулисањем дуалности у конзистентну концепцију која ће Русију позиционирати на адекватно место у светском поретку моћи.

Руска „прагеополитичка“ знања и деловања препознаљиви су већ приликом настанка Кијевске Русије интегрисањем кијевских и новгородских области у другој половини 9. века, потом њеног духовног формирања, политичког јединства и свеколиког успона крајем 10. и у првој половини 11. века, када је имала 1 милион км² и 5 милиона становника¹, те подела и слабљења у 12. веку. Тадашњи владари користили су њен важан географски положај посредника између

1 В. А. Колосов; Н. С. Мироненко, *Геополитика и политическая география*, Аспект пресс, Москва, 2001. (стр. 139)

Балтичког басена на северу и Црноморског и Средоземног на југу, али су се суочавали и са претњама са северозапада и југоистока.

Пад под двовековну монголску (татарску) власт (13-15. век) оставио је дубок траг у руској националној свести и најчешће се тумачи као „геополитичка катастрофа“². За поновно државно рађање и уједињење Русије велики геополитички значај имала је победа московског кнеза Димитрија Донског над Татарима у Куликовској бици 1380. године. Московска област постаје руско државотворно језгро, али се држава истински успоставља, јача и национално самоодређује тек у 15. веку. После османлијског заузимања Цариграда, Русија се самоидентификује као наследник Византије, а Москва постаје средиште европског Истока.

Нова геополитичка фаза Русије почиње у другој половини 16. века (време владавине кнеза Ивана IV Грозног), када она јача као централизована држава, из „предела шума“ на северу шири се у „пределе степа“ на југу, усмерава се ка Каспијском језеру, Балтичком и Црном мору, те оријентише своју експанзију ка југоистоку и истоку – према Сибиру. Почетци руског копненог продора и насељавања зауралских области временски су се поклапали са колонијалним освајањима прекоморских поседа која су предузимале западноевропске, приатлантске, таласократске силе. До краја 16. века пространост државе нарасла је на 14 милиона км², а број становника на 6-7 милиона³. Владавина Петра и Катарине (Велики) донела је Русији током 18. века статус европске царевине, проширења територије и нова својства геополитичког положаја – Санкт Петербург и Одеса постали су балтички и црноморски „прозори ка Европи“. Санкт Петербург од 1712. године, наредна два века, постаје престоница, важна лука, поморска војна база и персонификација таласократске оријентације, позападњачења, европеизовања и трансформације идентитета народа и земље у Петрову визију „Нове“ Русије⁴.

2 Исто. (стр. 139)

3 Исто. (стр. 140)

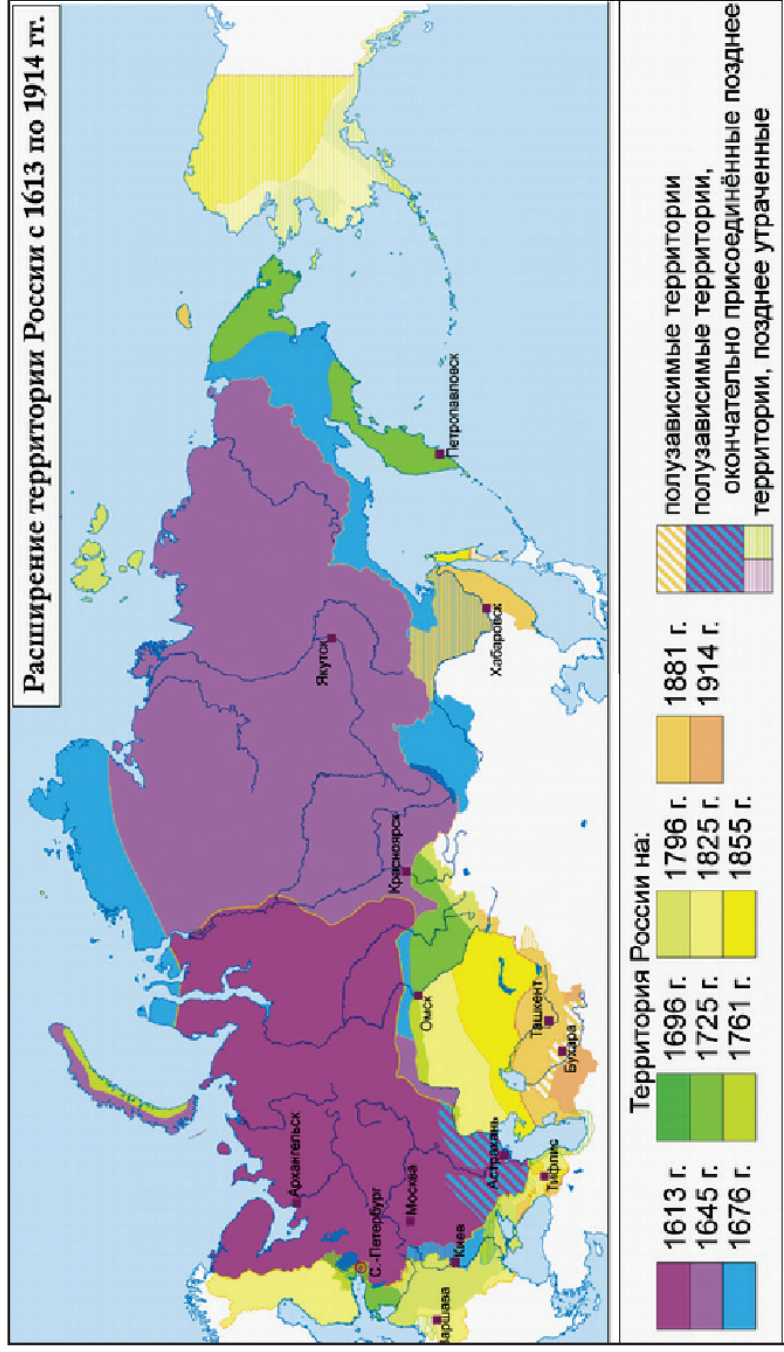
4 James R. Millar (editor in chief), *Encyclopedia of Russian History*, Macmillan Reference USA; The Gale Group, Inc; Thomson Learning Inc, New York, 2004. (стр. 1170-1171;1483)

Током 19. века Русија се позиционира као европска и евроазијска сила, те сходно томе, постаје опсесивни циљ западноевропских таласократских земаља. Своју моћ доказује победом над Наполеоном, али и немоћ поразом у Кримском рату. Убрзан привредни, а нарочито индустријски развој, који је подразумевао градњу железничке мреже и интензивније коришћење природних потенцијала Сибира и Далеког Истока, отвара нове геополитичке перспективе. Русија остварује своје циљеве: стабилизује се у Сибиру, Централној Азији, на Кавказу и Закавказју. (карта 2) Губитком (продајом) Аљаске 1867. године одриче се своје америчке политичко-географске партиципације, али и геостратегијске развучености, док на другој страни, јасно артикулише (транс)балканске векторе својих топлеморских амбиција, заснивајући их на православно-словенофилској солидарности са борбом балканских народа за ослобођење од вишевековне владавине већ онемоћале Турске („болесник на Босфору“).

Међутим, већ крајем 19. и почетком 20. века уследили су догађаји који ће довести до кључних геополитичких промена – пораз на Далеком истоку у руско-јапанском рату 1904-1905. године био је увод у револуционарне промене 1905. године, да би економско, политички и војно ослабљена земља ушла у Први светски рат, током њега имала совјетску револуцију 1917. године, а потом и грађански рат са спољном интервенцијом западноевропских таласократских сила. У односу на предратну и предреволуционарну Русију, новоформирану СССР је изгубио знатне територије на западу и у Закавказју – Финску, Литванију, Летонију, Естонију, Пољску, Бесарабију (Молдавију), западне делове данашње Украјине, Белорусије и Арменије (Јерменије). Земља је ушла у фазу темељног идеолошког, економског и политичко-територијалног трансформисања (федерализовања). Истовремено, уследила је и темељна геополитичка преоријентација ка телурократском концепту.

Упркос јасним практичним геополитичким основама формирања, трајања, трансформисања, ширења и артикулисања ширих интереса руске државе, до 19. века нису постојале научне теоријско-методшке и концепцијске постав-

Карта 2: Фазе експанзије руске државе до Првог светског рата

ке аутентичне руске геополитичке школе мишљења у складу са пространошћу, положајем, идентитетом, снагом и интересима највеће земље света. Тек средином 19. века појавиће се аутентична и научно консеквентна учења која су примарно била утемељена на географским датостима. Основе *руске географске школе геополитике*⁵ поставио је **генерал Милјутин** (А. Д. Милјутин, 1816-1912) у свом значајном делу *Критичко разматрање значаја војне географије и војне статистике* (*Критическое исследование значения военной географии и военной статистики*) из 1846. године. Заснивајући своје ставове на физичко-географским условљеностима територијалног пространства, положаја, економских приоритета и геостратегијских интереса Русије, залагао се за доследну оријентацију земље ка климатски топлијим областима и ка топлим морима. Сходно томе, генерал Милјутин одредио је руске геополитичке приоритете:

- Будући да је главни руски супарник Британска империја, Русија би требало да усмери своје активности на два региона – у Европи и на Блиском Истоку да оствари антиенглески савез са Немачком и Француском, а у централној Азији да заузме кључне позиције са којих може да угрожава Индију као основу енглеске моћи;
- Руски интерес је да Турска буде потиснута из Европе, те је неопходно ангажовање Русије на Балкану и њено покровитељство у формирању Балканског савеза;
- Русији су Иран и Кина природни савезници, те би она требало да се са њима повеже и да им гарантује безбедност.⁶

Географски приступ у правом смислу методолошки је развио тек почетком 20. века **Тјаншански** (В. П. Семенов –

5 А. В. Шалак, аутор једног од бројних савремених уџбеника геополитике у Русији, систематизовао је зачетке руске геополитичке мисли и њене творце. Према његовом мишљењу, постоје *географска, цивилизацијска и евроазијска* школа руске геополитике. Видети: А. В. Шалак, *Основы геополитики*, Иркутской государственной экономической академии, Иркутск, 2001. (стр. 48-59)

6 А. В. Шалак, *Основы геополитики*. (стр. 50)

Тян-Шанский, 1870-1942)⁷, кога Руси сматрају „претечом руске геополитике“. Кључне геополитичке тезе поставио је у делу „О значају владања територијом примењено на Русију – политичко-географска студија“ („О могущественном територијалном владенију применително к России – очерк по политической географии“), објављеном 1915. године. Супротно идејама Мекиндера и већине англосаксонских теоретичара о неминовној различитости и супротстављености Копна и Мора (телурукратије и таласократије), Тјаншански је сматрао да историјски развој почива на синтези континенталне и поморске моћи. Државе које не испуњавају овај геополитички постулат брзо пропадају.

У стратегијском смислу, према мишљењу Тјаншанског, на светске процесе пресудно су утицала три океанска приобаља, тј. три затворена и заштићена морска басена (велика океанска „залива“) где су се развиле снажне и специфичне цивилизације:

1. Средоземно са Црним морем, са европском, аријевско-семитском цивилизацијом;
2. Јапанско, Жуто, Источно и Јужно Кинеско море, са монголско-малајском цивилизацијом;
3. Карипско море и Мексикански залив, са цивилизацијом Ацтека, Маја и Инка.

Тјаншански констатује да ће светом управљати онај ко истовремено завлада свим морима.⁸

Значајан је научни допринос Тјаншанског у теоријско-концепцијским аспектима геополитике. Анализујући историјске форме успостављања и остваривања „територијалних система политичке моћи“, он је издвојио три система геополитичке контроле:

- *Прстенести систем* – Медитерански басен је карактеристична област за формирање овог система

7 В. П. Семенов - Тјаншански је син знаменитог руског географа и теренског истраживача Петра Петровића Семенова - Тјаншанског, који је додаток свом презимену званично добио 1906. године због заслуга у проучавању планинског масива Тјан-Шан у централној Азији.

8 А. В. Шалак, *Основи геополитики*. (стр. 48-49)

контроле простора. Тјаншански не истиче експлицитно пресудну улогу само природних, већ природно-историјских чинилаца који су утицали прво на формирање, а потом и на ширење религијских представа и политичке моћи према западу Европе (примери античке Грчке и Рима, потом Шведске у 17. и Наполеона почетком 19. века).

- *Парцијални (тачкасти) систем* – После тзв. Великих географских открића Шпанци и Португалци су почели на освојеним острвима и прекоокеанским областима да успостављају овај специфичан облик контроле територије и колонијалног управљања. То су, даље, наставили Холандија и Француска, а до савршенства довела Енглеска, формирајући бројна упоришта своје поморске моћи (луке, војне базе, трговачки и геостратегијски пунктови на важним географским тачкама Планете).
- *Систем „од мора до мора“* – Трансконтинентални облик геополитичке контроле успоставили су САД, Русија и Енглеска у Канади. У контексту овог система, посебну пажњу Тјаншански је посветио проблемима Русије, потенцирајући вишедимензионалне диспропорције њеног центра и периферије, тј. европског и азијског дела подељених планином Урал (неравномерна насељеност, саобраћајна повезаност, ниво економског и културног развоја...). Да би се то отклонило, предложио је два неопходна потеза: а) премештање политичког и економског средишта државе ближе њеном географском средишту (Јекатеринбург као нова престоница; б) формирање неколико културно-економских средишта у азијском делу Русије који би допринели бржем напредовању тих њених области (Урал, Алтај са горњим Јенисејом, горњи Туркестан, област око Бајкалског језера).⁹

9 В. А. Колосов; Н. С. Мироненко, *Геополитика и политическая география*. (стр. 154-155)

Темеље *руске цивилизацијске школе геополитике* поставио је Н. Данилевски. **Николај Данилевски** (Николай Яковлевич Данилевский, 1822-1885). Своје основне тезе изградио је на словенофилским и пансловенским темељима, настављајући културне и политичке идеје већ зачетог широког покрета и ауторитета међу Западним и Јужним Словенима (Јозеф Добровски и Павел Шафарик, Људевит Гај и Иван Кукуљевић Сакцински, Вук Стефановић Караџић и Петар Петровић Његош...). У свом капиталном и свеобухватном философском делу *Русија и Европа (Россия и Европа)* објављеном 1869. године, Данилевски је детаљно анализирао културно-цивилизацијске и друге корене супротстављености и непријатељства између (западне и централне) Европе и Русије. Данилевски свет и човечанство не сматра целином, већ скупом различитих културно-историјских типова унутар којих се одвијају историјски процеси. Одредио је основне законе развитка културно-историјских типова, њихове структурне нивое (религијски, културни, политички, социо-економски), те издвојио десет конкретних културно-цивилизацијских типова (међу којима и словенски), али и народе рушитеље цивилизација (Хуни, Монголи), те народе који се не уклапају ни у један културно-историјски тип.

Иако савремени руски и страни теоретичари геополитике Данилевског обично не сврставају у истинске претече руске геополитичке мисли, његови концепцијски приступи и конкретне историографске, географске, цивилизацијске, политичке, војно-стратегијске, етнографске и етно-психолошке анализе и синтезе су бриљантне. Читава поглавља књиге *Русија и Европа* посвећена су свевременим закључцима о неевропском карактеру Русије, о трајном непријатељству Европе према Русији, о свеколиком експанзионизму, али и силазној путањи Запада, о погубним последицама „европејштине“ за руски културно-цивилизацијски идентитет и национално-државне интересе, о дубљем историјском значају Источног питања... Ипак, најизразитију геополитичку димензију имају два његова осврта – први, микро- и мезо-геополитичка призма посматрања значаја Цариграда и други, макро-геополитичка идеја о формирању Свесловенског савеза.

Цариград је за Данилевског град чији положај, историјско наслеђе и цивилизацијски идентитет имају кључни значај за Русију. Контрола зоне Мореуза и посредничка улога за руски излаз из затвореног Црног мора у Медитеран превазилази важност тадашње престонице (Санкт) Петербурга као балтичког прозора у свет¹⁰. Стога он сматра неопходним да Русија, упркос противљењу западноевропских сила, ослободи Цариград од Турака. За то наводи и неколико најважнијих разлога:

- Отклањање безбедносне осетљивости јужне руске границе у црноморском приобаљу;
- Формирање физичко-географски складне и оптималне територије;
- Јачање морнарице и маритимне оријентације државе управо у Русима најповољнијем расположивом басену – Црноморском;
- Остваривање утицаја Русије на све земље и народе Истока за које је Цариград остао симбол економског, религијског и културно-цивилизацијског средишта.

Сходно томе, Данилевски закључује да би Цариград требало да постане престоница не Русије, већ целог Свесловенског савеза као обновљене Источне римске империје (Византије) – стожера нове, свесловенске ере светске историје.¹¹

Свесловенски савез под вођством, али не и хегемонијом Русије, Данилевски види као природну, рационалну и оствариву интеграцију народā сродних по духу и пореклу са 125 милиона становника (средином 19. века), те као потпуно, разумно и једино могуће дугорочно решење Источног

10 Руска маритимна гравитација према западу често се упоређује са „затвореношћу у две боце чији чепови нису у руским рукама“, будући да је Балтички басен одвојен од Атлантског океана мореузима Скагерак и Категат (између Данске на југу и Норвешке и Шведске на северу), а Црно море од Средоземног басена Босфором, Мраморним морем и Дарданелима, који су у поседу Турске.

11 Николај Јаковлевич Данилевски, *Русија и Европа*, Службени лист СРЈ; Досије, Београд, 1994. (стр. 295-300)

питања. Свесловенски савез чиниле би следеће постојеће и будуће државе: Руска империја, Чешко-моравско-словачка краљевина, Српско-хрватско-словеначка краљевина, Бугарска краљевина, Румунска краљевина, Хеленска краљевина, Мађарска краљевина и Цариградски округ¹². За сваку чланицу Данилевски анализује предности њене припадности Свесловенском савезу, али и евентуалне отпоре који би проистицали из културно-цивилизацијских отклона, различитих историјских искустава и очекиваних западноевропских инструментализација (то се најпре односи на Мађаре, али и на Пољаке, који јесу Словени, али је њихов идентитет знатно промењен због дуготрајних западних утицаја, те их Данилевски сматра „непријатељским елементима“, који, упркос томе, „*нужно морају бити укључени*“ у Свесловенски савез¹³).

Учење Николаја Данилевског инспирисало је, у првом реду, промишљања његових савременика и непосредних следбеника у Русији и другим словенско-православним земљама.¹⁴ Његов цивилизацијски приступ био је тако фунда-

12 Нове државе, за које Данилевски детаљно наводи области које ће им припадати, биле би резултат темељно прекомпоноване политичко-географске карте централне Европе, Балкана и Мале Азије. На пример, он већ тада антиципира стварање *Српско-хрватско-словеначке краљевине* (настала је тек пола века касније као Краљевина СХС), те експлицитно и детаљно набраја да би требало да се састоји од „кнежевине Србије, Црне Горе, Босне, Херцеговине, Старе Србије, северне Албаније, Српске Војводине и Баната, Хрватске, Славоније, Далмације, Војне Крајине, војводства Крајине, Градишке, Истре, Тршћанског округа, две трећине Карантаније и једне петина Штајерске преко Драве“. Геополитички анализујући поједине земље и народе у контексту реално позитивних страна њиховог савезништва са Русијом и чланства у Свесловенском савезу, Данилевски разматра и Србију. Он сматра да би само пансловенска интеграција учинила да српска борба против италијанизације, мађаризације и германизације буде успешна, али и да би помогла Србији и српском народу у правилној државотворно-ослободилачкој територијалној оријентацији – „не према Бугарској, већ према земљама које се налазе под влашћу Аустрије, насељене српским и са њим сродним хрватским и словеначким племенима“, тј. никако да „присваја туђе испуштајући своје“. Видети: Н. Ј. Данилевски, *Русија и Европа*. (стр. 304-305; 316)

13 Н. Ј. Данилевски, *Русија и Европа*. (стр. 320)

14 Данилевски је утицао и на оне ауторе који су своје концепције заснивали на мање или више израженој негацији пансловенског модела стварања „великог простора“. На пример, философ Леонтијев (*К. Н. Леонтьев*) у делу „Панславизам и Грци“ („Панславизам и греки“), објављеном 1873. године, супротстављао се романтичарском панслави-

ментално теоријски и свеобухватно практично постављен да је утицао и на бројне историографске, философске, геополитичке и друге научне правце и појединачне мислиоце на Западу какви су Освалд Шпенглер, Арнолд Тојнби, Семјуел Хантингтон, Пол Кенеди... Дело Данилевског актуелно је и данас, те је постало препознатљива инспирација постхладноратовских антиглобалистичких идеја и покрета, усмерених против светске хегемоније САД.

У геополитичком смислу, један од најдоследнијих настављача идеја Данилевског јесте слависта и историчар В. Ламански. Идеје **Владимира Ламанског** (Владимир Иванович Ламанский, 1833-1914) проистичале су из ставова о свесловенској самоспознаји и Словенству као особеном историјском принципу и идеји.¹⁵ Сматрао је да у Европи постоји дуализам „универзума“: једног, грчко-словенског (Русија и уопште, грчко-словенски свет) и другог, романско-германског (западна Европа). Та подела заснива се на вишедимензионалним разликама – географским, етнографским, верским, друштвеним и културним – и историјски потиче од владавине Карла Великог (9. век), а посебно од издвајања римо-католичанства из јединственог Хришћанства. Посматрајући аријевско-хришћански свет укупно, Ламански издваја и трећу целину – „Северну Америку или уопште романско-германски свет Новог Света“¹⁶.

зму и свесловенској интеграцији која би могла да буде увод у пропаст руске империје, будући да она никада није била чисто словенска држава.

- 15 Владимир Иванович Ламански био је секретар Руског географског друштва, професор Петербуршког универзитета и академик. Као активни члан Словенског добротворног друштва, путовао је по словенским земљама и написао рад „Србија и јужнословенске провинције Аустрије“ (1864.). У својој докторској дисертацији *О историјском проучавању грчко-словенског света у Европи* (објављена 1871.) потенцирао је историјско-културну посебност грчко-словенске целине која се не може проучавати у оквирима стереотипне романско-германске концепције „општељудске историје“. Видети: Милан Суботић, *Пут Русије – евроазијско становиште*, Плато, Београд, 2004. (стр. 79)
- 16 Владимир Ламанский, „Об историческом изучении греко-славянского мира в Европе“, у: Владимир Ламанский, *Геополитика панславизма*, Институт русской цивилизации, Москва, 2010. (стр. 51) Чланак је први пут објављен 1870. године. Заједно са осталим најважнијим радовима В. Ламанског, а ценећи њихову геополитичност, научну непролазност и друштвени значај, Институт руске цивилизације из Москве штампао

У књизи *Три света Азијско-Европског континента (Три мира Азийско-Европејског материка)*, као целовито дело први пут објављеној у Петрограду 1916. године (постхумно)¹⁷, Ламански је потенцирао значај евроазијског копна, чији су народи изнедрили сва најзначајнија достигнућа у религији, уметности, науци, привреди, унутардржавним и међународним односима. Полазећи од физичко-географског јединства Европе и Азије, ту копнену масу поделио је на три макро-целине:

1. *Праву Европу* (романско-германску);
2. *Праву Азију* (свет старих и средњовековних цивилизација, укључујући и различита племена, те неисторијске и полуисторијске народе);
3. *Средишњи свет*, у чијем саставу је неаутентични део Европе (ненастоящая Европа) и неаутентични део Азије (ненастоящая Азия).¹⁸

Простор и границе Средишњег света Ламански је прилично јасно одредио – њему припада Русија у границама тадашње империје, те источна и југоисточна Европа. Западна граница почиње на северу од норвешко-шведско-руске тремеђе, спушта се до Балтичког мора и (данашњег) Гдањска, те кривудајући наизменично у дубину централне или источне Европе, на југу излази на Јадран код Трста и даље наставља дуж Јадранског и Јонског мора. Јужна граница трасирана је Средоземним морем, тако да обухвата и приморја Сирије и Мале Азије где се очувало старохришћанско становништво и култура. Даље, јужна граница Средишњег света до Тихог океана углавном се поклапа са јужном границом Руске Империје. Ламански је Средишњем свету предвиђао блиставу перспективу, а романско-германску Европу сматрао је цивилизацијом која постиже врхунац управо на размеђу 19. и

га је 2010. године у зборнику под насловом *Геополитика панславизма* (едиција „Руска цивилизација“, у којој се sukcesивно објављују текстови најзначајнијих руских мислилаца). То је прво објављивање радова В. Ламанског после 1917. године.

17 Садржина је у наставцима објављивана 1892. године.

18 Владимир Ламанский, „Три мира Азийско-Европејског материка“, у: Владимир Ламанский, *Геополитика панславизма*, Институт русской цивилизации, Москва, 2010. (стр. 145)

20. века. Грчко-словенском „универзуму“ и англо-саксонском свету у будућности је наменио напредак, а Азији, у условима политичке, економске и културне подређености – назадовање.¹⁹

19 Исто. (стр. 226-227)

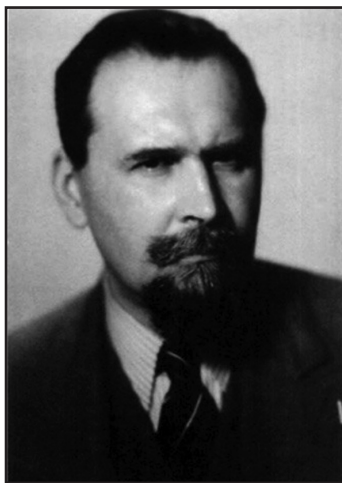
II

Евроазијство – геополитички аспекти

Евроазијска геополитичка оријентација у постављању темеља руске геополитичке школе почела је да се развија унутар интелектуалне групације младих, образованих и самоуверених „белих“ емиграната који су се после Октобарске револуције окупили прво у Софији, а потом расули по многим европским градовима. Настала је у специфичном историјском контексту епохалних промена које је донела не само бољшевичка победа 1917. године, него и њихова спремност да тековине те победе сачувају у догађајима који су уследили – у грађанском рату и сукобу са западноевропским интервенционистичким снагама. Спознаја свеколике прекретнице била је изазов за темељно преиспитивање руске историје, развоја државе, духовног идентитета, националне самосвести, друштвеног уређења и спољнополитичке оријентације. Трагање за оригиналним моделом и новим правцем културно-цивилизацијске, етно-националне, државотворне, идеолошке, економске и геополитичке оријентације утемељене у истинској руској традицији био је императив наступајућег доба на који је одговорила група утемељивача другачијег,

евроазијског погледа на светску и руску историју – Николај Трубецкој, Петар Савицки, Петар Сувчински, Георгије Флоровски и Николај Алексејев.

Слика 1: Кнез Николај Сергејевич Трубецкој

Идејни „отац“ целовитог евроазијског погледа на свет био је кнез Н. Трубецкој. **Николај Трубецкој** (Николай Сергејевич Трубецкой, 1890-1938) био је филолог чије су поставке постале основа тзв. Прашке лингвистичке школе („Прашки круг“) као једне од три тачке ослонца философије структурализма. (слика 1) Његов структуралистичко-лингвистички приступ пројектовао се на кључне идеје евроазијства – „идеје плуралног, вишеполарног, паралелног и разноврсног развоја националних култура у *расцветаној сложености*“²⁰, насупрот једнодимензионалном универзализму романско-германског рационализма Европе. У књизи *Европа и човечанство* (*Европа и человечество*), коју је објавио непосредно по доласку у Софију 1920. године и која представља својеврстан „увод у евроазијство“, антиципирао је принципе евроазијства, заснивајући их на вишедимензионалној дуалности, различитости и оштрој подељености света на две целине:

1. На једној страни је романско-германска *Европа* која се самоидентификује као „центар“, са универзалистичким, хегемонистичким, апсолутистичким и

20 „Расцветана сложеност“ је израз К. Леонтијева

колонијалистичким претензијама усмереним на принудно европеизовање остатка наводно варварске и заостале периферије Планете;

2. На другој страни је *Човечанство*, јединствена целина мноштва народа, култура и цивилизација које се разликује од европског романско-германског света и његовог агресивног тоталитаризма.²¹

Сходно томе, светска цивилизација не може да има интегралан развојни пут, а светска историја није јединствен и европоцентрично детерминисан процес, већ постоји изражена полицентричност култура и историјских токова. Пардигму „човечанства“ кнез Трубецкој идентификовао је у Евроазији, тј. у њеном вишедимензионалном стожеру Русији, чији се историјски, етно-национални, културни и државотворни развој дијаметрално разликује од развоја романско-германског света.²² Евроазијска суштина Русије (Русија-Евроазија) потиче од интензивних утицаја татарско-монголске владавине, који су се пројектовали на потоње двовековно раздобље Московске Русије, а које Трубецкој сматра средишњом и кључном епохом руске историје, која је претходила њеном тзв. петербуршком раздобљу.²³

21 Опширније о супротностима романско-германске Европе и евроазијско-руског Човечанства видети у: Николај Трубецкој, *Европа и човечанство*, Логос, Београд, 2004.

22 Анализујући дело кнеза Трубецкоја, челна личност неоевроазијства А. Дугин уочава изненађујуће сагласје са ставовима једног од најистакнутијих француских традиционалиста Рене Генона, који у својој књизи *Исток и Запад* једино не истиче посебну улогу Русије у планетарном сучељавању са Западом (Дугин наглашава да није познато да ли су Трубецкоју били познати Генонови радови). Такође, тезе кнеза Трубецкоја аналогне су приступима немачког философа историје Освалда Шпенглера, који у свом двотомном делу *Пропаст Запада* (1918-1922.) тврди да се западна цивилизација крајем 19. и почетком 20. века налази на силазној путањи, те да спасоносна мисија припада источним областима Евроазије. Стога Дугин сматра Трубецкоја „својеврсним руским Шпенглером“. Видети: Александар Дугин, *Основи геополитике*, књига 2, Екопрес, Зрењанин, 2004. (стр.49, 53)

23 За ревизију руске историографије која је била под непосредним западноевропским утицајима истрајно су се залагали руски словенофили (Достојевски, Леонтијев, Данилевски...), залажући се за не-романско-германски приступ. Евроазијци су наставили њихову оријентацију, али су били још ригиднији у инсистирању на различитим историјским путевима Европе и Русије-Евроазије. Опште основе евроазијског погледа на руску историју Трубецкој поставља у књизи *Наслеђе Цин-*

„Библију“ евроазијства представља први зборник радова *Изразак на Исток – предосећања и догађања (Исход к Востоку – предчувствия и свершения)*, објављен 1921. године у Софији на руском језику. Већ 1922. године у Берлину штампан је други зборник *На путевима (На путях)*, у коме су, заједно са радовима четворице оснивача, објављени радови М. Бицилија (о феноменима Истока и Запада у историји Старог света) и А. Карташева (о питањима Цркве). Већ следеће 1923. године објављена је посебна свеска чланака посвећена православно-католичким односима (*Россия и латинство*). После два зборника из 1921. и 1922. године, следећа три броја изашла су у оквиру издања под насловом *Евроазијски временлов (Евразийский временник)* – трећи и четврти број 1923. и 1925. године такође у Берлину, а пети у 1927. године Паризу. Радови у тих пет зборника имају углавном теоријски карактер и најсвеобухватније изражавају темељне поставке евроазијске идеје.

Упоредо са њима, евроазијци су објавили више књига, популарних зборника, часописа, извештаја о јавном деловању и заједничких манифеста. Међутим, идејни покрет постепено је почео да прераста у идеолошко-политичку групацију и да се цепа. У Паризу је 1928. године почео да излази културно-политички недељник *Евроазија*, а већ 1929. године евроазијски покрет због јачања „ревизионистичке“ струје напуштају Трубецкој и Савицки.²⁴ Године 1929. у Прагу је објављен шести зборник скромног обима од 80 страна (*Евразийский сборник*, кн. VI), а седма свеска (*Тридцатые годы. Утверждение евразийцев* кн. VII), која је изашла у Паризу 1931. године, била је последњи значајнији теоријски покушај евроазијаца. Са приближавањем Другог светског рата, њихове активности су потпуно замрле. Једини прави послератни

гис-кана – поглед на руску историју не са Истока, већ са Запада (Наследие Чингисхана – Взгляд на рускую историю не с Запада, а с Востока), објављеној 1925. године у Берлину.

24 Покретачи часописа *Евроазија* Сувчински и Карсавин живели су у париском предграђу Кламар, те се интелектуални круг који су окупили називао „Кламарска група“, а раскол у евроазијском покрету „Кламарско скретање“. Доследан изворним принципима остао је Савицки и он после 1930-их година остаје најангажованија ауторска личност евроазијства.

следбеник евроазијства све до 1990-их година био је историчар Лав Гумилџов, чија се системска теорија руске етногенезе заснивала на историји, географији и биологији, а била је комплементарна са теоријским поставкама евроазијаца.²⁵

Први зборник већ на самим корицама имао је натпис да се ради о „уверењу евроазијаца“ („*утверждение евроазийцев*“), а његовим насловом недвосмислено је препоручен повратак на „источни пут“ решења проблема у којима се налази Русија. Нова оријентација проистиче из две међусобно проткане негације, негације *прошлог* и негација *туђег*. То је била „златна нит“ читаве евроазијске концепције и свих њених аспеката. *Прошло* је била царска Русија, а она је истовремено била и узрок и последица прихватања *туђег* – романско-германског утицаја и система вредности са запада Европе. У зборнику се овим димензијама евроазијства највише бавио Трубецкој. Његов чланак „О истинском и лажном национализму“ посвећен је тези о затирању руске културне самобитности услед преузимања западноевропског модела који је наметао Петар Велики, услед чега је временом нестао аутентични руски национализам, а све више су се укоренивали његови мутирани и лажни облици. Исти разлози и иста владарска личност кривци су за нестанак руског културног јединства и дубок културни раскол између елите и обичног народа, о чему Трубецкој пише у раду „Горњи и доњи слојеви руске културе: етничка основа руске културе“. Покушај словенофила да премосте овај јаз он не сматра успешним јер словенство није искључива компонента руског идентитета, који је историјски толико прожиман татарско-монголским (туранским), па чак и угро-финским елементима, да се често не може јасно разлучити који су доминантнији.

Слични феномени мотивисали су **Петра Сувчинског** (Петр Петрович Сувчинский, 1892-1985) да у тексту „Снага слабих“ („Сила слабых“), другом по реду у зборнику, трага за разлозима суноврата царске Русије. Проналази их у интелигенцији која је од почетка 18. века и владавине Петра Великог некритички прихватала вредности западне културе као

25 Милан Суботић, *Пут Русије – евроазијско становиште*, Плато, Београд, 2004. (стр. 23-31; 54-58)

неприкосновене. Он констатује да је емигрантска судбина интелигенције била једна врста њене заслужене казне, могућност да се сама упозна са недостацима европске цивилизације и прилика за преиспитивање националне самосвести. Сувчински „предосећа“ да ће будућност бити „епоха вере“ (у истоименом раду).

Философ **Георгије Флоровски** (Георгий Васильевич Флоровский, 1893-1979)²⁶ је у првом свом чланку „Лукавство ума“ („Хитрост разума“) разматрао негативне утицаје европске философске мисли на руску интелигенцију и позивао на повратак темељним религијским принципима традиционалне руске мисли. У другом раду „О неисторијским народима“ супротставља се философско-историјским идејама о интегралној светској историји и кључној улози тзв. историјских народа у њеном једносмерном току. Оповргавајући стереотип о вечном заостајању тзв. неисторијских народа, он истиче да Русија није предодређена да преузима и следи стране културно-историјске моделе, већ да се креће сопственим путем. Сходно томе, Флоровски у трећем тексту „Прекиди и споне“ („Разрывы и связи“) револуционарна догађања поставља у контекст руског интелектуалног наслеђа.

Свеобухватна евроазијска идеја посебног, тзв. *трећег пута*, пројектовала се и на ново схватање државе. Иако је о потреби формирања адекватног политичког система писало и расправљало више аутора (Трубецкој, Карсавин, Садовски, Савицки...), истинску правну теорију Евроазијске Државе уобличио је **Николај Алексејев** (Николай Николаевич Алексеев, 1879-1964)²⁷. Полазиште у поимању државе проистицало је из евроазијске географске, историјске, етно-културне и економске посебности, из које је нужно морао да проистекне

26 Г. В. Флоровски је почетком другог светског рата дошао у Југославију и ту остао готово до његовог краја. Прво је у Белој Цркви био предавач и свештеник Кадетског корпуса и Женског института, а од 1942. године професор у Руској гимназији у Београду. Не сачекавши улазак партизана и црвеноармејаца у Београд, одлази у Праг, потом у Париз и на крају у САД.

27 Н. Н. Алексејев био је истакнути правник, универзитетски професор и писац више књига из области философије државе и права. Током Другог светског рата живео је у Београду, где је предавао на Правном факултету.

и оригиналан политички систем који ће се разликовати како од комунистичког, тако и од западног либерално-демократског идеала „минималне“ државе заснованог на индивидуалистичком устројству друштва. Евроазијска концепција подразумева државни максимализам где би функције снажне државе требало да у потпуности обухвате све сфере друштва. Која су основна својства Евроазијске државе?

Идеократија – Радикално се супротстављајући демократском систему и демократском начину избора владајућег слоја који се заснивају на тренутним, променљивим и ограниченим интересима, евроазијци предлажу нови, идеократски систем и поредак. Он би проистекао из заједничког погледа на свет („идеја“) који представља основни критеријум избора владајуће елите и њихов непорециви кохезиони чинилац. Дакле, у идеократској држави требало би да влада и артикулише истински карактер државе евроазијској идеји одана, свесна и на жртву спремна (за ту идеју) културна и свесна мањина.

Демотија – Да се идеократија не би изродила у начин владања супротан интересима евроазијских народа, евроазијци уместо неодговарајуће демократије потенцирају демотију. Будући да демократски систем проистиче из „механичког“ појма тренутне већине пунолетних бирача, он не мора да изражава истинску „вољу народа“. Супротно томе, демотија је резултат „органског“ појма нације која представља „укупност историјских покољења, прошлих, садашњих и будућих, који образују државом обликовано јединство културе“²⁸. Идеократија је демотична јер је истински народна, а владајући слој легитимност своје владавине базира на сазнању неемпиријске „идеје народа, а не на представљању емпиријске воље и интереса (већине или дела) народа“²⁹.

Дужносна држава – И идеократија и демотија имају исходиште у „дужносној држави“. Она би требало да буде потпуна супротност западним либерално-демократским схвата-

28 Н. Н. Алексеев, „Евразийцы и государство“, *Евразийская хроника*, № 9, стр. 127 (репринт у: Н. Н. Алексеев, *Русский народ и государство*, Аграф, Москва, 1998, стр. 169-185)

29 М. Суботић, *Пут Русије – евроазијско становиште*. (стр. 212)

њима државе која се темељи на *праву* појединца и суштински проистиче из механицистичке индивидуалистичке концепције. У евроазијској држава јединка не би била пука индивидуа, већ „личност“ која је органски део целине и подређена је тој целини. Сходно томе, појединац има *дужност* према држави и њеним интересима.

Непартијски систем – Евроазијци сматрају да интереси струковно и просторно организованих група становништва (а не апстрактне индивидуе-грађанина) немају политички карактер, те стога и не захтевају партијско артикулисање. Према замисли Алексејева, њихово непартијско представљање у евроазијској држави остваривало би се посредством *органског поретка представништва потреба, знања и идеја*, а не посредством вештачког, анархичног поретка представљања појединачних или партијских интереса као што је у вишестраначким демократским системима.³⁰

Државно-приватна привреда – У друштвено-економској сфери евроазијски приступ такође се супротстављао крајностима – како капиталистичке тржишне привреде и приватног власништва на Западу, тако и комунистичке планске привреде и национализације у СССР-у. „Трећи пут“ подразумевао је у првом реду редефинисање власништва. Оно не би смело да буде апсолутно (велики број власника у капитализму и један у комунизму), већ ближе облицима ограничене, корисничке својине. Одговарајући привредни систем био би мешовит, државно-приватни, где би држава имала функцију регулатора, планера и контролора, тј. старала би се да економски мотиви и профит не буду искључиви, већ у служби виших циљева евроазијских народа и државе.

Евроазијска федерација – Спознајући недостатке, на једној страни, националног, тј. руско-државотворног и на другој страни, грађанско-демократског устројства државе, евроазијци су се залагали за алтернативни модел – за специфичан облик федерације. Федерални облик државе једини

30 Овакав утопистичко-етатистички приступ асоцира на формирање неке врсте не-комунистичких совјета, те су иначе изразито православно-хришћански оријентисане евроазијце критичари оптуживали за „православни бољшевизам“. Видети: М. Суботић, *Пут Русије – евроазијско становништво*. (стр. 215-216)

може да обезбеди целовитост географски, етнички, културно-историјски и економски разноликог евроазијског простора. Али, то не може да испуни федерација совјетског типа (СССР) формирана на аутодеструктивној комбинацији комунистичког (класног, идеолошког) и националног принципа. Управо Н. Алексејев је уочио опасност сепаратизма који раднички интернационализам ствара форсирањем локалних национализама, а нарочито промовисањем права на самоопредељења ради апсурдног парирања најбројнијем народу – Русима.³¹ Стога су евроазијци видели решење у преобликовању тек формиране совјетске федерације засноване на пролетерском интернационализму у *евроазијску федерацију* која ће бити постављена на паневроазијском национализму. Етничка основа такве федералне државе била би вишенационална евроазијска (супра)нација чији би (над)национални идентитет проиштирао из свести о заједничком историјском развоју унутар интегралног простора Евроазије као географске, културне и привредне целине. Поједини евроазијски народи могли би да имају не више од културне аутономије, али никако своје политичко-територијалне јединице које би неминовно довеле до антагонизама и партикуларизама. Свестан те опасности за целовитост пројектоване евроазијске државе Н. Алексејев се залагао за географски и економски, а не појединачни национални принцип стварања федералних јединица.³²

Геополитичке координате евроазијства поставио је П. Савицки. (*слика 2*) **Петар Савицки** (Петр Николаевич Савицкий, 1895-1968) био је дипломата, преводилац, универзитетски предавач и аутор великог броја чланака и књига из географије, историографије, економије и геополитике³³. У пр-

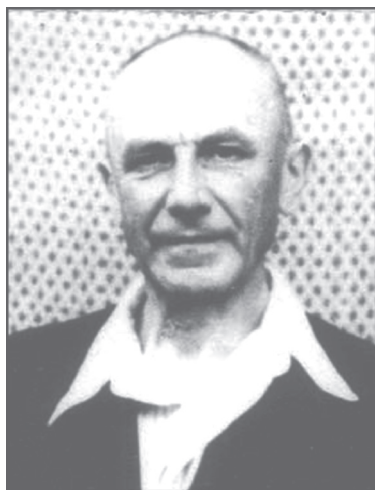
31 Иста „формула“ примењивана је у „другој“, комунистичкој Југославији стварањем синтетичких нација (од српске) партијским одлукама. Објективна српска етно-просторна доминација паралисана је на основу апсурдног (псеудо)принципа „Слаба Србија – јака Југославија“!?

32 Н. Н. Алексејев, „Советский федерализм“, Евразийский временник, Кн. 5, Париж, 1927, стр. 258. (Цитирано према: М. Суботић, *Пут Русије – евроазијско становиште*. (стр.231-232)

33 У тексту „Европа и Евроазија“ (приказ Трубецкојеве књиге *Европа и човечанство*) који је објавио у емигрантском часопису знаменитог ру-

вом зборнику он је већ у првом тексту „Заокрет ка Истоку“ („Поворот к Востоку“) покренуо питање преиспитивања руског идентитета у новом историјском контексту.

Слика 2: Петар Николајевич Савицки

Проблематизовао је географску, културну и политичку распоућеност Русије између истока и запада, те постојање два њена лица – једно, окренуто Европи и друго, одвојено од Европе и окренуто Азији. Та дуалност указала се после двовековног наметања безалтернативног европејства које се у руским народним масама слабо укоренило. Стога је позитивна страна постреволуционарне епохе била шанса да се самоспознаја Русије рedefинише на новим историјским принципима и на матрици према којој она не припада ни Европи ни Азији и да није вештачки спој европских и азијских карактеристика, већ да је „свет за себе“ – самобитна и самодовољна целина, *Евроазија*³⁴.

У чланку „Миграција култура“ („Миграция културы“) Савицки је са емпиријских и географско-детерминистичког становишта посматрао формирање зона цивилизација у зависности од климатских (температурних) чинилаца. На осно-

ског историчара Петра Струвеа *Руска мисао* у Софији 1921. године, Савицки је први пут употреби термин *Евроазија*.

34 М. Суботић, *Пут Русије – евроазијско становиште*. (стр.23)

ву детаљне анализе, успоставио је „шему географско-културних померања“:

- До 1000. године п.н.е. цивилизације су се развијале у областима са средњом годишњом температуром +20°C и више – флувијалне цивилизације Месопотамије, Египта;
- Између 1000. године п.н.е. и Христовог рођења у пределима са средњом годишњом температуром +15°C и више – цивилизације средоземног и егејског басена (критско-микенска, хеленска, римска);
- У првих 1000 година н.е. у зонама са средњом годишњом температуром +10°C и више – западноевропске, приатлантске цивилизације (франачка, англо-саксонска);
- Од 1000 године н.е. до најновијег доба у деловима света са средњом годишњом температуром +5°C и више – цивилизације северне Европе (германска, скандинавска).

„Шему“ Савицки не сматра коначном и апсолутном јер се цивилизације даље „крећу“ ка још хладнијим просторима. Упоредо са Северном Америком, посебно помиње Русију – како њен европски, тако и сибирски део (Москва, Казањ, Јекатеринбург, Краснојарск, Иркутск) – те експлицитно наводи да се ради о областима у саставу географске сфере коју назива *Евроазија*. Сходно томе, закључује да ће будуће тенденције географско-културних померања бити од Западне Европе према Северној Америци и Русији-Евроазији.³⁵

35 Савицки успоставља узрочно-последичну везу између фаза географских и етнографских померања, на једној страни, и нужних историјских промена културног идентитета, на другој страни. Америчку културу сматра просторном транслацијом и историјским продужетком европске романско-германске епохе, док културни идентитет Русије-Евроазије сврстава у аутентичан словенско-монголски (словенско-турански), тј. руско-монголски (руско-турански) период. Видети у: Петр Николаевич Савицкий, „Миграция культуры“. Изразите геополитичке црте има и његов последњи рад у зборнику под насловом *Континент-океан: Русија и светско тржиште (Континент-океан: Россия и мировой рынок)* (доступно у електронској форми: www.gumilevica.kulichki.net)

Кључно питање геополитичког дискурса Савицког и осталих евроазијаца било је какав је општи просторни идентитет и макро-географски положај Русије? Полазећи од физичко-географске интегралности евроазијске копнене масе и негирања традиционалне међуконтиненталне границе дуж планине Урал, Савицки је непосредну инспирацију за своје геополитичке тезе пронашао у идејама В. И. Ламанског о постојању три макро-целине у Евроазији.³⁶ Уследило је ново и оригинално поимање географског простора Савицког: уместо дотадашњег доминирајућег европоцентричног става о постојању два континента, издвојен је трећи континент – *Евроазија*. Друга два, *Европа* и *Азија*, у ствари, представљају само преостале периферне области (полуострва, острва и широк приобални појас), са мање или више израженим маритимним утицајима са Атлантског, односно Тихог и Индијског океана.

У бројним објављеним чланцима, а нарочито у монографији „Географске особености Русије“ објављеној 1927. године, Савицки је не само детаљно географски приказао Евроазију као (новоиздвојени) средишњи континент Старог света, већ је потенцирао његову физичко-географску посебност и разлике у односу на Европу и Азију, које су последица природне баријерности планинских венаца који их раздвајају. Такво географско јединство Евроазије чини је засебном и самодовољном просторном целином која може да функционише и без својих периферних области. Сходно томе, Русија не може да буде фрагментирана, двоконтинентална држава (европска и азијска), већ је она, захваљујући својој величини, а нарочито централном положају, географски предодређена да буде језгро интеграције и тзв. средишња држава – много више него Кина. Теза о географској интегралности и централном географском положају Русије-Евроазије Савицком

36 У зборнику *Евроазијски времеплов* Савицки се у чланку „Евроазијство“ позива на један рад Ламанског из 1892. године (Петр Николаевич Савицкий, „Евразийство“, *Евразийский временник*, Кн. 4, Берлин, 1925. (стр. 5-23); чланак је доступан у електронској форми: www.gu-milevica.kulichki.net Ламански о томе детаљно пише у књизи *Три света Азијско-Европског континента (Три мира Азијско-Европског материка)*, постхумно објављеној у Петрограду 1916. године. Видети: В. А. Колосов; Н. С. Мироненко, *Геополитика и политическая география*, Аспект пресс, Москва, 2001. (стр. 152-153)

је послужила као предložак за ревизију раније руске историјске и етно-културне самоспознаје. Истовремено, то је постало основа за специфичан теоријски приступ: из географског јединства проистиче историјско, културно, економско и политичко јединство.

Историјска функција простора, према Савицком, проистиче из специфичности географског положаја (места) и његовог пресудног утицаја на друштвене процесе (развој) који се односе на народе евроазијског континента. Феномен *место-развоја* (*месторазвитие*) укључен је у евроазијску концепцију као најважнија геополитичка „златна нит“ метафизичког интегрисања истовремено и биологизма (Рацел, Кјелен...) и посибилизма (де ла Блаш)³⁷. Схваћен као „тоталитет и унутрашња повезаност географских и социјално-историјских чинилаца једне културно-политичке целине“³⁸, *појам место-развој* означава да се „објективно и субјективно сливају у нераскидиво јединство, у нешто целовито“.³⁹ У тексту „Географски преглед Русије-Евроазије“ из 1926. године Савицки износи став евроазијаца: „Социјално-политичка средина и њена територија се за нас морају слити у јединствену целину, у географску јединку или предео“, а потом појашњава: „Неопходна је синтеза. Неопходно је да се одједном гледа на социјално-историјску средину и на територију коју она заузима“. Он недвосмислено тврди да Русија-Евроазија јесте *место-развоја, јединствена целина, географска јединка* – „географски, етнички, привредни, историјски итд. (итсл.) ‚предео‘ истовремено“.⁴⁰ Управо користећи пример Русије-Евроазије, Савицки је апострофирао паралелизам и

37 Појам „место-развој“ један од евроазијаца, Константин Александрович Чхеидзе, користи и у својој језгровитој дефиницији геополитике: „Геополитика је учење о животу државних формација у вези с њиховим местом развоја“ (К. А. Чхеидзе, „Из области русској геополитики“, *Тридцатые годы, Утверждение евроазийцев*, Кн. 7, Париз, 1931. стр. 105; наведено према: М. Суботић, *Пут Русије – евроазијско становиште*. (стр.85)

38 М. Суботић, *Пут Русије – евроазијско становиште*. (стр.83)

39 А. Дугин, *Основи геополитике*, књ. 1, Екопрес, Зрењанин, 2001. (стр. 84)

40 Петр Николаевич Савицкий, „Географический обзор России-Евразии“, *Россия – особый географический мир*, Прага, 1927. (стр. 219-232). Наведено према: Петр Николаевич Савицкий, *Континент Евразия*, Аграф, Москва, 1997. (репринт)

међузависност феномена простора и времена, те на основу „синтезе географских и историјских начела“ предложио специфичан теоријско-дисциплинарни приступ – *геософију*.

Првобитни географски дискурс Русије-Евроазије Савицки је трансформисао не само у геософски концепт јединства географског и политичког бића „средишњег континента“, него и у целовиту концепцију телурократског геополитичког карактера. Издвајање посебног евроазијског континента аргументовао је не само физичко-географском интегралношћу, него правилном вегетацијском зоналношћу од југа према северу (пустиње – степе – шуме – тундре) и вегетацијском симетријом од истока према западу (шумски појас – степско-пустињски појас – шумски појас). Овако природно складан простор представља самодовољан свет за себе („затворени свет“) који се уочљиво разликује од периферних делова (Европа и Азија). Сходно томе, Русија-Евроазија представља огромну централну област Старог света која остале континенталне ободне пијемонтски окупља у једну целину. Савицки закључује да би из таквог географског копненог индивидуалитета нужно морао да уследи и политички индивидуалитет, отелотворен у континенталној држави („дух, осећање континента“, који постоји не само код Монгола, него и код Руса). Између континенталних држава и поморских сила (прожетих „духом, осећањем мора“) постоји стално надметање. Светски примат који су захваљујући тзв. Великим географским открићима стекле ободне поморске државе, требало би да преузме континентално евроазијско средиште Старог света. Простор Евроазије схвата се као „континент-океан“ који је захваљујући свом положају и огромном пространству тешко доступан колонијалним и експанзионистичким продорима поморских сила из приобаља.⁴¹

Савицки сматра да се формирање Русије-Евроазије као интегралне геополитичке целине у основним цртама завршило крајем 19. века, али да је она после Октобарске револуције изложена сталним трансформацијама („мутаци-

41 Петр Николаевич Савицкий, „Континент-океан (Россия и мировой рынок)“, Впервые опубликовано в 1921; (доступно у електронској форми: www.ihtik.lib.ru)

јама“) које упућују на темељна историјска преиспитивања.⁴² У прво време он не даје прецизне просторне габарите и територијалне контуре Евроазије. Евроазију апроксимативно просторно, историјски и културно поистовећује са територијом царске Русије пред 1917. годину, тј. са потоњим СССР-ом, али је могуће идентификовати више варијанти разграничења Евроазије према Европи и Азији:

- У другом евроазијском зборнику 1922. године Савицки у чланку „Степа и седелаштво“ пише да су средишњем свету супротстављене источне (Кина), јужне (Индија, Иран) и западне (Средоземље, Западна Европа) периферијско-приморске области Старог света.⁴³
- Приликом физичко-географског приказа простора који чини Евроазију у чланку „Евроазијство“ из 1925. године Савицки је знатно одређенији, али и контрадикторнији. Евроазију своди на три огромне равнице – Источноевропску (географски различиту и одвојену од Западне Европе), Западносибирску и Туранску – које заједно представљају засебан свет одељен на истоку, југоистоку и југу Азије планинским венцима руског Далеког истока, Источног Сибира, Централне Азије, Персије, Кавказа и Мале Азије.⁴⁴
- Детаљнију географску анализу простора Евроазије и прецизније границе према Европи и Азији Савицки је објавио 1927. године. Под Азијом подразумева „систем источних, југоисточних и јужних *периферија* Старог света“ у које спадају Јапан, Кина (иза Кинеског зида), Индокина, Индија (тада још у проширеним колонијалним оквирима Британске Индије), Иран и тзв. предња Азија, тј. Блиски Исток и Мала Азија. У овој варијанти, јужним границама Евроази-

42 Петр Николаевич Савицкий, „Геополитические заметки по русской истории“, (Впервые опубликовано в 1928); (доступно у електронској форми: www.ihtik.lib.ru)

43 Петр Николаевич Савицкий, „Степь и оседлость“, *На путях. Утверждение евразийцев*, Кн. 2, Берлин, 1922. (стр. 341-356). Наведено према: М. Суботић, *Пут Русије – евроазијско становиште*. (стр. 81)

44 Петр Николаевич Савицкий, „Евразийство“, *Евразийский временник*, Кн. 4. Берлин, 1925. www.gumilevica.kulichki.net

је, заједно са Русијом (СССР-ом), обухваћени су још Монголија и читав западни и југозападни део Кине (пустиња Гоби, Синкјанг, Тибет⁴⁵). Европа обухвата само Западну и Централну, али не и Источну Европу, која је интегрални део Евроазије.⁴⁶

Западна граница Русије-Евроазије, тј. линија разграничења Русије-Евроазије и Европе, није јасно дефинисана:

- Прва дилема проистиче из питања уважавања новонастале реалности: да ли евроазијци уважавају западну границу Русије до 1917. године или западну границу потоњег СССР? Она се у односу на границу пре 1917. године померила према истоку, на *стратешко источноевропско континентално „сужење“* дуж линије Одеса на Црном мору – Нарва у Финском заливу (издвојени су на северу Финска, те Естонија, Летонија, Литванија, Пољска, Бесарабија и западни делови данашње Белорусије и Украјине). Индикативно је да се Балкан и у првом и у другом случају налази западно од назначених граница и *не припада Русији-Евроазији*.⁴⁷
- Друга дилема је суштинске природе и односи се на кључно питање: да ли евроазијци под границама Русије-Евроазије подразумевају границе *државе* Русије, тј. СССР-а, или границе руских (совјетских) *интереса*. Ако је, према експлицитним ставовима Савицког, на југу граница Евроазије проширена изван државе Русије и обухватала Монголију и знатне делове Кине, аналогно би могла да буде померена и на западу, према Европи. У једном тексту о међународним односима из 1919. године Савицки

45 Корејско полуострво и кинеска област Манџурија нису експлицитно поменути као део Евроазије. Будући да нису у саставу Русије/СССР-а, али и због маритимних утицаја – логично је да припадају „периферији“, тј. Азији.

46 П. Н. Савицкий, *Географический обзор России-Евразии, Россия – особый географический мир*, Прага, 1927. (стр. 280) Наведено према: Петр Николаевич Савицкий, *Континент Евразия*, Аграф, Москва, 1997. (репринт)

47 Миломир Степић, „Србија у евроазијској и неоевроазијској концепцији – упоредна геополитичка анализа“, *Русија и Балкан – питање сарадње и безбедности*, Институт за политичке студије, Београд, 2008. (стр. 31)

пише о линији Трст – Чешке планине – Познањ као западној граници руских интереса.⁴⁸ То је сада померање према западу, на *стратешко централно-европско континентално „сужење“* дуж линије Трст на Јадранском мору – Гдањск на Балтичком мору. Тај појас, који се налази између источноевропског и централноевропског стратешког континентална „сужења“, може се назвати *Зоном дилеме*. Она подсећа на *Санитарни кордон*, који је формиран после Првог светског рата на основу Мекиндерових сугестија у делу *Демократски идеали и стварност* из 1919. године. Укљештени између те две линије и два стратешка европска континентална „сужења“ налазе се словенске земље Средње и Југоисточне Европе. У овој варијанти Балкан јесте у зони руских интереса усмерених према западу и *припада Русији-Евроазији*.⁴⁹ (карта 3)

У суштинском геополитичком смислу, а делимично и у територијално-морфографском, Русија-Евроазија Петра Савицког подсећа на Мекиндерову идеју о *Географском стожеру (оси) историје (Pivot Area)*, тј. *Срцу копна (Heartland)*. *Периферне* области које Савицки издваја као Азију и Европу аналогне су Мекиндеровим *Ивичним земљама*, тј. *Унутрашњем или ивичном полумесецу (Inner or Marginal Crescent)*.⁵⁰ Управо Мекиндрова активност у британском Доњем дому 1910-1922. године, његово непосредно учешће у припремама Версајске конференције, позиција британског дипломате у јужној Русији 1919-1920. године (у време интервенције) и директно теоријско-геополитичко и практично-политичко креирање британско-америчке (таласократске) спољнополитичке оријентације у послератном периоду, делимично је претходило, а делимично се поклапало са прелиминарним

48 Милан Суботић, *Пут Русије – евроазијско становиште*. (стр. 81)

49 М. Степић, „Србија у евроазијској и неоевроазијској концепцији – упоредна геополитичка анализа“. (стр. 32)

50 Видети: Halford John Mackinder, „The Geographical Pivot of History“, *Geographical Journal*, 23(1904), The Royal Geographical Society, London, 1904. (р. 427-437) Напомена: Мекиндрове *Земље спољашњег или острвског полумесеца (Lands of Outer or Insular Crescent)* у евроазијској геополитичкој концепцији Савицког немају пандан јер се односе на простор изван евроазијског копна.

тезама и зачецима евроазијства (на пример: линија Савицког Трст – Чешке планине – Познањ 1919. године; дело *Европа и човечанство* Трубецкоја; геополитичко конципирање Русије-Евроазије 1921. и 1922. године...).

Карта 3: Русија-Евроазија и њене границе са Европом и Азијом (према П. Н. Савицком)

Извор: Миломир Степић, „Србија у евроазијској и неоевроазијској концепцији – упоредна геополитичка анализа“, *Русија и Балкан – питање сарадње и безбедности*, Институт за политичке студије, Београд, 2008. (стр. 31)

Иако је после великог замаха 1930-их година убрзо наступио раскол унутар евроазијског покрета, а потом и постепено расплињавање интелектуалног рада евроазијца у тешким емигрантским условима, њихова свеобухватна концепција „трећег пута“, иако скрајнута, није заборављена. Урушавање источног економског, политичког и војног блока, деструкција мега-државе СССР 1990-их година и геополитичка катаклизма глобалних размера која је неминовно на-

ступила довела је до постсовјетске руске дилеме: куда и како даље? Између крајности идолопоклоничког европејства, на једној страни, и разочарањем у Запад генерисаном оријентацијом према азијском Истоку, на другој страни, излаз је потражен у идејама Евроазијаца. Савремена верзија „трећег пута“ руског повратка у ред великих светски сила појавила се као *неоевроазијство*.

Трагање за одговором униполаризму

Планетарни геополитички тектонски поремећај који је изазвало рушење Берлинског зида 1989. године био је логична последица недовољне „кондиције“ Совјетског Савеза да издржи вишедеценијску „трку“ са америчким супарником не само у економском и војном смислу, већ првенствено на пољу тзв. меке моћи. Када се исцрпљивању у спољашњем одмеравању снага од 1985-их придружило и унутрашње индиковано системско демонтирање посредством Горбачовљеве *перестројке* (престројавање, преображај, трансформација) и *гласности* (јавност, транспарентност, демократизација) – урушавање источног блока постало је неминовно.

Изгледало је да ништа не може да заустави „велики геополитички потоп“ таласократског атлантизма, предвођеног разобрученом планетарном силом – САД. Ипак, потискивање телурократског пола моћи у унутрашњост евроазијског копна није се завршило његовим потпуним поразом, већ се претворило у „кутузовљевско повлачење“. САД, опијене тријумфализмом и готово несметаном територијалном експанзијом током последње деценије 20. века, изгубиле су темпо,

иницијативу и офанзивну динамику, заглибиле се у решавању регионалних конфликта, нису одолеле исцрпљујућем изазову свеprisутности и – пропустиле су да „дотуку супарника“.

Окончање биполарног и успостављање прелазног униполарног поретка јесте било кључна глобална промена, али су се непосредне територијалне последице совјетског пораза најочигледније манифестовале на западу Евроазије – у централној, источној и југоисточној Европи. Источни блок, организован у виду Савета за узајамну економску помоћ (СЕВ) од 1949. године и Варшавског пакта/уговора (ВУ) од 1955. године, престао је да функционише и пре формалног урушавања 1991. године. Геополитичке тековине победе Црвене армије у Другом светском рату, коју је СССР платио са више од 25 милиона жртава (од којих 6 милиона војника), изгубљене су готово тренутно јер су источннемачки „лендери“ хитро укључени у уједињеног „немачког џина у срцу Европе“, док су Пољска, Чехословачка (Чешка и Словачка), Мађарска, Словенија а потом и Румунија и Мађарска, похитале у наручје ЕУ и НАТО као политичко-економско-војних организација победничког, таласократског Запада.⁵¹ Дезинтеграциона инерција пренела се и на сам СССР, чији ће нестанак са политичко-географске карте потоњи руски председник Путин да назове „највећом геополитичком катастрофом 20. века“.

Самоукидање најпространије државе света (22,4 милиона км²; више од 293 милиона становника 1990. године) текло је на перверзно апсурдан начин: уставне промене омогућиле су да републике прво прогласе суверенитет (Естонија 1988. године, Литванија и Летонија 1989. године, Русија и већина осталих 1990. године, те Азербејџан 1991. године); иако

51 Између формирања, постојања и улоге НАТО и ЕУ пропагандно се успоставља вештачка разлика. У ствари, ради се о две организације које су у „стратешком партнерству“ и на „истом броду“, о „аверсу и реверсу исте новчанице“ и „левој и десној ноzi“ које заједно корачају истим путем, тј. о дволикости исте појаве и синхронизованом геополитичком процесу експанзије према истоку. О суштинској истоветности НАТО и ЕУ детаљније видети у: Миломир Степић, „Геополитичност ширења Европске уније и положај Србије“, *Српска политичка мисао*, год. XVII, vol. 27, № 1/2010, Институт за политичке студије, Београд, 2010. (стр. 17-42)

се на референдуму одржаном 17. марта 1991. године, на коме је учествовало девет најпространијих и најмногљуднијих совјетских република, а бојкотовале га Молдавија, Грузија, Арменија и три прибалтичке републике, 76% изашлих изјаснило „ЗА“ очување СССР, током 1991. године све републике су ипак прогласиле независност; до краја 1991. године све републике добиле су независност и де iure – три прибалтичке 6. септембра, а остале 26. децембра; Руска Федерација остала је правни наследник СССР. У огромном простору између централне Европе на западу и Пацифика на истоку, те од обала Северног леденог океана до врхова Памира у централној Азији, настала је потенцијално веома опасна геополитичка конфузија коју је било неопходно ставити под контролу. Идеолошко-политички, економски и безбедносни вакуум у бившим европским сателитима Совјетског Савеза брзо је попуњен. Не случајно, имплозија СССР подударила се са поремећајем регионалног баланса на Балкану и са почетком насилног, ратног разби-распада СФРЈ.

Крајем 20. века руски/совјетски телурукратски пол моћи лишен је вековима мукотрпно и крваво стицаних територијалних проширења, те геополитички и геостратегијски изванредно важних простора:

- Некадашња хладноратовска контрола готово читаве јужне „фасаде“ Балтичког басена редукована је само на руску Калињинградску ексклаву и уски, рањиви врх Финског залива где је на ушћу Неве остао стешњен Санкт Петербург;
- У средишту Европе ампутиран је читав појас са источне стране некадашње Гвоздене завесе – „држава на точковима“ (Пољска), „Коридор ратова“, „Чешка тврђава“, „Панонска лепеза“ (Мађарска) и копча између „Алпске баријере“ и „Динарске тврђаве“ (Словенија);
- На Балкану је „трансфер“ Румуније и Бугарске у тзв. евроатлантске интеграције значио не само губитак контроле западне црноморске „фасаде“, већ и дугорочно пресецање традиционалних руских трансбал-

канских „топломорских амбиција“ са ослонцем на српске земље као компатибилно словенско-православно упориште;

- Од три новоосамостаљена источноевропска „геополитичка амортизера“ историјски континуираних претњи са запада, руски утицај у Белорусији и Молдавији је очуван, али је био изгубљен у Украјини, колевци руске државности, најважнијој земљи, нескривено апострофираној мети евроатлантиста и „кључару“ геостратегијског пролаза између физичко-географски предиспонираних препрека – планинског венца Карпата, на једној страни, и мочварно-шумске зоне просечене густом речном мрежом, на другој страни;
- Закавказје, та руска „врата централне Азије“ и „црноморско-каспијски intermarium“, препуштено је агресивном упливу америчких и исламистичких утицаја, руска контрола простора релативизиована је чак и на дефанзивним позицијама границе Руске Федерације дуж планинског гребена Великог Кавказа, од три некадашње чланице СССР, једино Арменија је задржала стабилну проруску оријентацију, Азербејџан је лавирао између прагматичне трпељивости и умереног антируског става, док се Грузија временом трансформисала у радикално антируског експонента Запада;
- У централноазијском „евроазијском Балкану“, где је руска доминација трајала током претходних 100-150 година, створено је пет муслиманских држава чији простор се не само отворио за пантуркистички и исламистички експанзионизам, већ је постао упориште и за америчке таласократске претње самом средишту Heartland-а.

„Смиривање тла“ које је уследило након великог постхладноратовског „тектонског померања глобалних геополитичких плоча“ пратили су многобројни регионални и локални „слабији потреси“ – политичке тензије, етнички конфликти, терористичке акције и ратни сукоби широм постсовјетског

простора. Најкрвавији обрачуни и само орочена примирја дешавали су се у Придњестровљу (Молдавија), Чеченији, Ингушетији, Дагестану и Северној Осетији (Русија), Аџарији, Абхазији и Јужној Осетији (Грузија), Арцаху/Нагорно Карабаху (Азербејџан), Таџикистану... Русија и осталих 14 бивших совјетских република у новим међусобним односима суочили су се са комплексним и историјски наслеђеним питањима, од којих су многа „гурана под тепих“ или су, пак, произведене током седам деценија дугог функционисања у заједничкој држави. Отворила су се питања: националних мањина и миграција ка домицилним републикама/државама (нарочито Руса којих је изван Руске Федерације остало више од 25 милиона), испреплетаних граница и њихове делимитације (пример Киргистана, Узбекистана и Таџикистана), амбиција аутономних јединица различитог нивоа за што већом самосталношћу или независношћу, идеолошко-политичких и верско-цивилизацијских ривалитета, супротстављених спољно-политичких оријентација (проруске, проамеричке, протурске, проиранске...), заоставштине војних ефектива (у првом реду Црноморске флоте), поделе лежишта природних ресурса, фрагментације раније интегралне привреде, функционисања цевовода за транспорт нафте и гаса, цивилних и војних нуклеарних постројења, хидроенергетских и хидромелиорационих система, статуса космодрома Бајконур у Казахстану...

Ровита, нестабилна и ослабљена Русија након дезинтеграције Совјетског Савеза била је изложена типичном „постпросторном синдрому“. Била је то последици прекида функционисања раније јединственог државног простора и политичко-економског система, антируске еуфорије у новонасталим државама, наслеђених неетничких унутрашњих граница, компликоване административно/политичко-територијалне поделе, порива да идеолошки створене тзв. хибридне (инстант) нације иживе своју наводну самобитност, геополитичких претензија хладноратовског супарника, конкурентских евроазијских сила, те суседних земаља, народа и цивилизација. Русија се суочила са економским суновратом и политичком кризом, са елементима анархије и државне ентропије.

Огроман и географски, етнички, насеобински и привредно разноврстан простор било је тешко контролисати, организовати и њиме управљати. Из те пространости и диверзификованости, по правилу, проистицала је економска маргинализација, ретка насељеност, саобраћајна неповезаност и геополитичка центрифугалност периферних области. Унутрашња нестабилност пројектовала се на појаву тзв. дивљег капитализма, криминалних приватизација, нагло обогаћених олигарха са државничким амбицијама, раслојавања друштва, сиромаштва, социјалне патологије, опадања угледа државе и неповерења у власт. Очигледна манифестација пропасти био је покушај државног удара августа 1991. године после избора председника (Б. Јељцин), а потом побуна, гранатирање скупштинског Белог дома и хапшење вођа побуне октобра 1993. године које је наредио исти тај председник (Б. Јељцин).

Истински егзистенцијални тест руској држави задао је чеченски сепаратизам, који је запретио не само да ће потискивање из Закавказја да пренесе на северну страну Великог Кавказа и унутар саме Руске федерације, већ и да ће да постане пример за даље „парање џемпера“ њене територијалне целовитости – од Карелије до Курила, од Татарстана до Дагестана, од Јакутије (Сахе) до Бурјатије... Користећи дезинтеграцију СССР и хаотичну ситуацију у Русији, Чечени, из састава тада интегралне Чеченско-ингушке републике, 1991. године спроводе насилну сецесију од Руске Федерације и проглашавају независност (нико је није признао).⁵² Интервенција руске војске и формално поништавање сецесије усле-

52 *Чеченија* (15.300 км²; 1,1 милион становника; изразита већина муслимански Чечени; административни центар Грозни) представља значајну транзитну и чворну област нафтовода и гасовода трасираних из Каспијског басена према североисточној обали Црног мора, западу и северозападу Русије; после покушаја отцепљења, као назив „државе“ извесно време користила је туркофонски израз Чеченска Република Ичкерија, а име „главног града“ променила је у Џохаркала (по сепаратистичком вођи Џохару Дудајеву); о размерама тадашње руске слабости и неспособности да се супротстави сепаратизму сведочи чињеница да је територија Чеченије 1.116 пута мања од Русије, док је број становника мањи 130 пута. *Ингушетија* (2.963 км²; 0,5 милиона становника; изразита већина муслимански Ингуши; административни центар Магас) после чеченске сецесије одвојила се од Чеченије и као република остала у саставу Руске Федерације, али је била стално из-

дили су тек 1994. године (тзв. Први чеченски рат), али терористичко-герилски покрет Чечена, подржан муџахединима и исламистима из неких муслиманских земаља, није поражен, већ се понижена и растројена руска војска повукла 1996. године. Изазвана чеченско-муџахединским упадом у Дагестан, консолидована и адекватно припремљена руска војска поново је интервенисала 1999. године (тзв. Други чеченски рат) и успела да пацификује чеченске сепаратистичке амбиције. Држава је мање-више успела да политички реинтегрише Чеченију, али су разубуђени „цепови“ терориста и милитантних исламиста успели да се одрже и да наставе деловање дуж читавог северног Кавказа, циљајући првенствено Северну Осетију и Дагестан⁵³.

Победом у Чеченији и заустављањем инерције дезинтеграције државне територије Русија је вратили самопоштовање и самопоуздање не само на војном, већ и на економском и политичко-дипломатском плану. После деценијског економског слабљења које је кулминирало финансијским сломом и „додирнутим дном“ 1998. године, уследило је Јељциново препуштање власти Путину 31. децембра 1999. године, а потом и консолидација државе, економски успон и јачање унутрашње кохезије⁵⁴. Али, то није елиминисало спо-

ложена „преливању“ нестабилности, сукоба и терористичких претњи из Чеченије.

- 53 *Северна Осетија* (7.953 км²; 0,7 милиона становника; 63% Осетини, православни и муслимански, те 23% Руси и мањи број Ингуша, Армена...; административни центар Владикавказ) била је у више наврата изложена нападима чеченских терориста који су изазвали масовне цивилне жртве у градовима Владикавказу, Моздоку и нарочито у Беслану 2004. године, где су у запоседнутој основној школи страдале 334 особе (махом деца). *Дагестан* (*тур.* Планинска земља) је најпростиранија, најмногљуднија и етнички најхетерогенија република Руске Федерације у кавкаско-каспијској зони (50.300 км²; 2,6 милиона становника; административни центар Махачкала); упоредо са службеним руским, говори се више од 30 локалних језика, а ни једна етничка група не достиже 1/3 укупног становништва (Авари 29,4%, Даргини 16,5%, Кумјуки 14,2%, Лезгини 13,1%, Лаки 5,4%, Руси 4,7%, Азери 4,3%, Табасарани 4,3%, Чечени 3,4%...); богата је нафтом и гасом; има важан геополитички положај на западној обали Каспијског језера; граничи се са Азербејџаном и Грузијом – „фаворитима САД у региону“.
- 54 Далекосежну важност имао је указ председника Путина који је 13. маја 2000. године установио нови ниво управне поделе – седам федералних округа; сваким федералним округом, који је обухватао ви-

љашње претње, у којима је предњачио атлантистички Запад, под америчким вођством. У настојању да се европски таласократски „мостобран“ транслира што даље на исток, да досегне до самих граница Руске Федерације, да се онемогући постојање руске интересне сфере у источној Европи и да се Русија натера „да се бави собом“, НАТО и ЕУ су опколиле, заобишле и одустале од аспирација према руској Калињинградској ексклави⁵⁵. Континуиран, али ипак секундарни притисак ради „ампутације“ из утицајне сфере Русије био је усмерен према прилично резистентној Белорусији. Постхладноратовски Левијатан своју чељусти највише је разјапио да од исцрпљеног Бехемота „одгризе“ етнички, верски, цивилизацијски, политички и економски хетерогену Украјину.

Украјина је кључна земља и за руске и за западне геополитичке интересе у постбиполарној Европи. Русија настоји да у својој интересној сфери задржи не само колевку свог етничког, историјског и државотворног идентитета, већ и земљу која цивилизацијски, економски и војно-стратегијски баражира офанзивни продор Запада до савремених руских граница. САД, саме и у садејству са својим европским експонентима, покушавају да укључивањем Украјине у западне

ше федералних субјеката, управљала је личност коју је постављао председник и која је њему била директно одговорна; број федералних округа новим указом од 19. јануара 2010. године повећан је на осам – због потребе непосреднијег управљања кризном зоном, из састава Јужног федералног округа издвојен је нови, Севернокаваски.

- 55 *Калињинградска област* (15.100 км²; 0,9 милиона становника; Руса 82,4%, Белоруса и Украјинаца по 5%, мали број Немаца, Литванаца...; административни центар Калињинград, некадашњи северно-пруски Кенигзберг) налази се на обали Балтичког мора и окружена је Пољском (у НАТО од 1999. и у ЕУ од 2004. године) и Литванијом (у НАТО и ЕУ од 2004. године); седиште је руске Балтичке флоте и једна од најмилитаризованијих области Русије, са највећом густином војних инсталација у Европи; постаје посебно важна за руско парирање америчкој тзв. противракетној одбрани (ПРО) чије се постављање планира у Пољској; са распадом СССР Калињинградска област запала је у изолованост, економски суноврат, криминал, шверц, незапосленост и наркоманију, а појавиле су се сепаратистичке тежње о „четвртој прибалтичкој републици“ и неформалне понуде („пробни балони“) Немачке да од Русије откупи област; Русија је ефикасно сузбила сепаратизам (изразита већина становништва била је за останак у саставу Русије), области дала статус специјалне економске зоне и привукла инвестиција из ЕУ, што је допринело брзом економском расту и стабилизовању прилика.

политичко-економско-војне интеграције (НАТО и ЕУ) остваре опсесивни циљ: да се драматично приближе језгру европског дела Русије како би га држале под латентном претњом и тако спутале амбиције Русије да поврати статус глобалне силе.⁵⁶ Руско-украјинске односе компликује променљива (гео)политичка оријентација званичног Кијева, чије се приклањање Русији или Западу у постсовјетском раздобљу мењало више пута зависно од изборних резултата, притисака из Вашингтона и Брисела, цене и транспорта руског гаса, тренутног економског стања, убедљивости интегративних аргумената Москве...

Геополитички парадокс је да Украјина, иако представља најпространију и једну од најмногољуднијих (целокупно) европских држава (603.628 км²; 46 милиона становника), има тампонски европски, евроазијски и глобални положај, а у односима између Русије и Запада није ништа више од објекта за чију контролу се надмеће и једна и друга страна. Иако географска, историјска, национална, цивилизацијска, економска и геополитичка гравитациона логика налаже да Украјина, без дилеме, буде у интересној сфери Русије, „нарцизам малих разлика“ је после дезинтеграције СССР између две земље отворио бројна конфликтна питања – историјско-државно, етно-национално, верско-црквено, политичко, територијално, цевоводно, русинско, кримско, севастопољско (базирање руске Црноморске флоте)... Украјина је постала тест не само способности ослабљене Русије да задржи утицај у, са становишта свога идентитета, најважнијем делу новонасталог „блиског заграничја“ и простору где се „прелама“ европска и глобална геополитичка стварност, већ и разделна линија промишљања о геополитичкој самоспознаји и концепцијском опредељењу Руса и Русије у будућности.

После слома источног блока и СССР, руска политичка и интелектуална елита се релативно брзо опоравила од губитничког шока и мамурлука изазваног тек окончаном

56 О теоријско-концепцијским основама ширења НАТО, Русији као крајњем циљу те таласократске експанзије и последицама за „спутне територије“ (међу њима и за српске земље), видети у: Миломир Степич, „Расширение НАТО и геополитическое положение Сербии“, *Геополитика*, Выпуск X, Кафедра Социологии Международных Отношений Социологического факультета МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва, 2011. (стр. 18-44)

опијеношћу идеолошким мисионарством, империјално-супранационалним државним пројектом и војно-технолошким доказивањем пред планетарним супарником. Убрзо су почела свеобухватна преиспитивања узрока хладноратовског пораза, анализе рецентних друштвених процеса са којима је Русија почела да се драматично суочава у одлазећој деценији 20. века и фокусирања будућности кроз призму постмодерне епохе која је настајала. И док се један скуп мислилаца и припадника политичке класе без много отпора помирио са поразом од Запада, пресекао везивне нити са совјетском и предсовјетском прошлошћу, подлегао конјунктурној постмодерној стихији „краја историје“ и „краја географије“⁵⁷, те почео да се интензивно залаже за безалтернативно уклапање у униполарну, глобалистичку будућност, друга група је заговарала повратак на чврсте ослонце руске традиције, етничких корена, националне историје, цивилизацијског идентитета и државотворних искустава, на основу којих би се осмислио аутентичан програм руске реанимације, ренесансе и реконкисте, поново до позиција глобалне силе у мултиполарном светском поретку. Сагласно овим приступима, у постсовјетској Русији формирале су се и две школе геополитичког мишљења – *једна*, атлантистичка, таласократска, вестернистичка (проевроамеричка), (пост)модернистичка и *друга*, континенталистичка, телурократска, антивестернистичка (антиамеричка), (нео)традиционалистичка. Суштина оба концепцијска правца проистиче из различитих схватања руског цивилизацијског идентитета.⁵⁸

57 Помодарски „обрачун са простором“ је индикативан вид ангажмана прозападне интелектуално-политичке класе са источне стране Берлинског зида непосредно после његовог рушења. Тај индуковани *географски нихилизам* био је усмерен према заговорницима опстанка државе и важности државне територије. Детаљније видети у: Миломир Степић; Небојша Вуковић, „Поимање простора у времену геополитичке транзиције“, у: *Промена образаца мишљења* (приредио: Милош Кнежевић), Дом културе „Студентски град“, Београд, 2011. (стр. 95-118) Из таквог ниподаштавајућег односа према простору, појавиле су се идеје о добровољном одрицању од етничког, историјског и државног простора, те о различитим облицима трговине простором. Опширније видети у: Миломир Степић, „Територијално и геополитичко у српском националном интересу“, *Национални интерес*, год. I, vol=1, бр. 1/2005., Институт за политичке студије, Београд, 2005. (стр. 44-52)

58 О различитом поимању руског цивилизацијског идентитета као полазишту разгранављања руских геополитичких идеја и концепција, Н. Ву-

Атлантистички оријентисана геополитичка мисао у Русији нема дубоке историјске и цивилизацијске корене, иако европејштина и западњаштво датирају још од цара Петра Великог с' почетка 18. века. Ако би се и савремено руско западњаштво филигрански структурисало, могла би да се идентификују два рукавца – проевропски и проамерички – који, ма колико то било апсурдно, некада један други искључује. Упркос томе, сагласје у безалтернативном приклањању Западу није довођено у питање, а промовисано је на таласу његове хладноратовске победе која је представљана као тријумф доказано надмоћнијег културно-цивилизацијског, идеолошко-политичког, економског, геополитичког и војно-стратегијског концепта. Систематском стварању тог постмодерног „руског комплекса ниже вредности“ у првим постсовјетским годинама придружило се свеобухватно „успављивање“ Русије пропагандним наративом о „пријатељству ЕЗ/ЕУ“, „неагресивности НАТО“, „стратегијском партнерству САД“, „неекспанзивности Запада“... У прилог атлантистички настројених мислилаца ишла је све дубља економска криза Русије, суноврат животног стандарда грађана и све очигледнија анархичност руског друштва, за чије решавање је нуђен „чаробни штапић“ безалтернативне сарадње са просперитетним, уређеним, демократским Западом. Такође, „ветар у једра“ овом проталасократском начину мишљења давала је у односима са САД, НАТО и ЕУ конфузна, дефанзивна и често до самопонижења попустљива званична политика руског државног вођства.

Али, настојећи да докажу своје ставове о неопходности „Русије на Западу“, атлантистички настројени аутори требало је да реше најмање три проблема – физичко-географски, антрополошко-етнички и цивилизацијски:

- Нерешена дилема географске науке да ли су планина и река Урал физичка међа континената и да ли је Европа континент или је само „велико западно полуострво Евроазије“ непосредно се пројекту-

ковић је на Географском факултету у Београду одбранио докторску дисертацију. Видети: Небојша Вуковић, *Цивилизацијске основе савремене руске геополитичке мисли*, докторска дисертација, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, 2011. (стр. 1-466)

је на феномен двоконтиненталности Русије, чији је европски део 23%, а азијски 77% површине државе. Ако је азијски део Русије по пространству три пута већи од европског, како је могуће целу државу сместити у западни, европски, таласократски ареал? Покушавајући да тај изазов решавају утилитарном употребом аргумената да Урал не може да буде граница европоликости јер је проходна, средње висока, индустријализована и комуникацијски повезана планина, да је европски део економски развијенији, урбанизованији и насељенији (више од 80% становништва Русије живи у европском делу), да се ту налазе историјска средишта, старе престонице, данашњи главни град и централно језгро, те да су и насељене области Сибира и руског Далеког Истока европеизовани (првенствено градови) и махом оријентисани ка европској Русији, они пренебрегавају да то, ипак, не значи да су Забајкаље, Чукотка, Камчатка, Сахалин или Курили одједном постали Европа, да се не може занемарити чињеница да је само азијски до Русије шест пута пространији од тадашње ЕУ „дванаесторице“, да се већина глобално важних енергетских и других ресурса Русије налази у Сибиру, да је европеизација већ уступила место американизацији, и све више азијатизацији, исламизацији...

- Сврставање Руса у тзв. породицу европских народа није само етно-генетски поједностављено, већ је и недовољно за закључак да у геополитичком смислу евро-атлантски Запад представља „природно исходиште“ Руске Федерације. Руси јесу изразита демографска већина, али готово 1/5 становништва чине не-руски народи који настајују и европски део Русије (нарочито средње Поволжје, северни Кавказ, велике градове).⁵⁹ И сами Руси су, историјски посма-

59 У Руској Федерацији живи преко 180 народа, од којих 7 народа има више од 1 милион, а 24 народа више од 250.000 припадника. Они се групишу у 5 великих породица народа – (источно)словенску (Руси, Украјинци, Белоруси), турско-татарску (Татари, Башкири, Чуваши, Казахи, Јакути), угро-финску (Мордовини, Маријци, Удмурти, Коми), монголску (Бурјати, Калмици) и кавкаску (Чечени, Авари, Кабардинци,

трано, антрополошко-етнички „микс“ у коме је (источно)словенски супстрат постао доминантан. Са татарско-монголским продором и успостављањем власти њихове државе (Златне хорде) дошло је до кључног етничког прожимања, које није престало ни после победе Димитрија Донског у Куликовској бици 1380. године и започињања национално-државне обнове. Дакле, антрополошки и етнички амалгами традиционално су се дешавали више између Руса и азијских народа него између Руса и Европљана, те је покушај руских атлантиста да изврше трансфер Руса у евро-вестернистичку етничку групацију блиско политичкој манипулацији.

- Руски атлантистички мислиоци оправдавају своје геополитичке идеје ставом да Руси и Русија припадају Европској цивилизацији, иако савремени теоретичари цивилизација углавном негирају да таква цивилизација у интегралном облику уопште постоји. Ако би се прихватило да Руси припадају Европској цивилизацији, онда би Источна цивилизација обухватала хетероген цивилизацијски скуп Источне, Југоисточне и Јужне Азије. Постмодерни покушаји таласократских победника у Хладном рату да читав европски континент (укључујући и Русију) поистовете са Европом Запада, Европске Уније и НАТО, те све то „покрију“ наводном цивилизацијском истоветношћу, требало би да се схвате најпре у контексту територијалне експанзије америчког геостратегијског „мостобрана“ од атлантског прочеља Евроазије ка истоку. Проблем руским атлантистима праве научно аргументованији приступи чак и западних истраживача (на пример, С. Хантингтона) да је Европа, будући да су

Ингуши, Лезгини). Осталим породицама припадају Армени, Немци, Осети... Руса је 116 милиона (80%) и са становништвом које се изјашњава као Украјинци и Белоруси чини тзв. руски блок, који је демографски изразито доминантан (120 милиона или 83%). Други по бројности су муслимански Татари (5,5 милиона или 3,8%). Од 83 субјекта федерације, Руси су већина у 70. Највеће учешће имају у Нижегородској, Тулској, Владимирској, Јарославској и Липецкој области (више од 95%), а најмању у кавкаским републикама Ингушетији (1,2%), Чеченији (3,7%) и Дагестану (4,7%).

цивилизације засноване на религији, подељена на Западну (католичко-протестантску) и Православну цивилизацију. Сходно томе, сврставати Русију у исти цивилизацијски идентитет и ареал са Француском, Великом Британијом, Немачком, Италијом, САД и Канадом, када је она, као „Трећи Рим“, неовизантијски стожер друге и другачије цивилизације (Православне) или је, пак, сама посебна цивилизација – не може да буде аргумент који поткрепљује залагање за њено геополитичко оријентисање према војно-политичко-економским интеграцијама Запада.

У првим годинама постсовјетске ошамућености Русије бројна и веома утицајна групација руских прозападних геополитичких мислилаца своја концепцијска полазишта заснивала је на вишедимензионалној немоћи Русије и њеној инфериорности на глобалном плану. Сходно томе, у условима америчког тријумфа и замаха стварања униполарног поретка, Русија нема рационалних опција које би биле супротне од безусловног приклањања победнику и уклапања у западне експанзионистичке пројекте. Геополитичка и безбедносна оријентација постсовјетске Русије тема је којом се баве и намножени (не)формализовани тимови стручњака окупљени у бројне организације различитих мотива оснивања, извора финансирања, намене истраживачких резултата и дужине постојања. Предводе их истакнути и медијски свеprisутни научници, по правилу повезани са Западом посредством свога образовања, истраживачке каријере и рада, било у својству представника Русије у међународним организацијама, било ангажованих од стране западних универзитета, института или економско-политичких форума.

Међу најистакнутијима таквим личностима је Д. Трењин, директор московског центра Карнеги фондације. **Дмитриј Трењин** (Дмитрий Виталъевич Тренин, 1955-) службовао је у совјетској и руској армији више од двадесет година (пензионисан је 1993. године у чину пуковника) – био је члан совјетске војне мисије у Ираку и Немачкој; учествовао је у совјетско-америчким преговорима о нуклеарном и космичком наоружању у Женеви; на руском Војном институту предавао је десет година. Докторирао је 1984. године у обла-

сти дипломатске историје у Институту за САД и Канаду РАН. Истраживачки, предавачки и организационо ангажовао се у бројним руским и страним институцијама, организацијама, часописима и научним скуповима (у Институту за Европу РАН, у Војном колеџу НАТО у Риму, на Слободном универзитету у Бриселу, у Међународном институту за стратегијска истраживања у Лондону, у Московској школи за политичка истраживања...). Године 2008. постао је први руски директор у московском Карнеги центру, где је од 1993. године био истраживач, Председник научног савета и управљао секцијом „Спољна политика и безбедност“. Објавио је бројне чланке и монографије на руском и енглеском језику из области међународних односа, руске спољне политике и безбедности, евроатлантских интереса и геополитичких процеса у Евроазији. Међу књигама и зборницима радова у чијем уређивању је учествовао налази се и једна о косовско-метохијском проблему – *Косово: међународни аспекти кризе (Косово: международные аспекты кризиса, 1999.)*.

Тенденциозно умањујући значај евроазијске (физичко) географске дуалности огромног пространства Русије, а неутемељено потенцирајући искључиво њен европски етнички, културни и цивилизацијски идентитет, Д. Трењин не само да део Русије западно од Урала идентификује као неупитни део Европе, већ и њен пространији, зауралски (сибирско-далекоисточни) део види као продужени, неодвојиви део Европе(!?). Очигледно дискутабилна аргументација за позиционирање савремене Русије у окриље „новог, светског Запада“⁶⁰ маргинална је у односу на ауторово априорно залагање за тесно и свеобухватно партнерство Русије са САД, те са америчким сателитима на западу и истоку евроазијског мегаконтинента – ЕУ и Јапаном. Такву оријентацију сматра нужном и једино спасоносном за ослабљену постсовјетску („постимперијалну“) Русију.

Исправно постављајући геополитичку дијагнозу о руском Heartland-у, који је после совјетског хладноратовског

60 Дмитрий Тренин, *Интеграция и идентичность: Россия как новый Запад*, Центр Карнеги и Издательство „Европа“, Москва, 2006. (књига доступна и у електронском облику: <http://carnegieendowment.org/files/9819trenin%2Epdf>)

пораза, губитка интересне сфере и дезинтеграције, изложен сажимању и потискивању у копнену унутрашњост под притиском експанзивног Rimland-a⁶¹, Трењин запажа да ће Русија у будућности бити угрожена притисцима из три цивилизацијска и геополитичка ареала – из европског, исламског и далекоисточног. Изразито деструктивна, дуготрајна и тешко решива претња долазиће од геополитички манипулативних терористичких и герилских група, те од експанзије имиграната и верског фанатизма са муслиманског југа. Ипак, главни и дугорочни руски проблем у будућности представљаће економска, демографска и безбедносна претња Кине – било да она настави са убрзаним развојем ради кога може да претендује на сибирске ресурсе, било да се „економско чудо“ убрзо оконча због чега би се талас емиграната упутио ка ретко насељеним сибирско-далекоисточним пределима Русије.⁶²

Сходно томе, Трењин сугерише оријентацију Русије ка трећој идентификованој „претњи“ из састава Rimland-a – Западу. Запад не би требало схватити само као (привидно) најбезопаснијег и цивилизацијски најкомпатибилнијег руског супарника, већ као једини исправан избор из геополитичких, геоекономских, гекултурних и модернизацијских разлога. Безалтернативно приближавање Западу подразумева успостављање блиских веза, првенствено са политичко-економско-војним организацијама које га персонификују – са НАТО и ЕУ. Подразумева се да то искључује евентуално реинтегрисања некадашњег совјетског простора, било који облик обнављања руске интересне сфере у источној Европи и Азији, повезивања на пансловенским, панправославним или неовизантијским основама, а нарочито руску предводничку улогу у евроазијским интеграцијама.⁶³

61 Dmitri Trenin, „After the Empire: Russia’s Emerging International Identity“, *Russia between East and West: Russian Foreign Policy on the Threshold of the Twenty-First Century* (Gabriel Gorodetsky, ed.), Frank Cass, London, 2003. (p. 34)

62 Кинеском изазову Русије Трењин је посветио не много обимну, али језгровиту студију, чије се објављивање временски поклапа са дном вишедимензионалне кризе у постсовјетској Русији. Видети у: Дмитрий Тренин, *Китайская проблема России*, Московский Центр Карнеги, Москва, 1998.

63 Упоредо са политичком сменом на државном врху Русије, са почетком свеколиког руског опоравка и са изласком (нео)евроазијске концепци-

Анализама, прогнозама, јавним деловањем и утицајем издвојио се С. Караганов, челна личност СВОП-а⁶⁴. **Сергеј Караганов** (Сергей Александрович Караганов, 1952-) докторирао је дисертацијом о совјетско-америчким односима (тема: „Улога и место Западне Европе у стратегији САД према СССР 1945-1988.“). Радио је у мисији СССР при УН, у Институту за САД и Канаду и у Институту за Европу РАН. На Високој школи економије је декан Факултета за светску економију и светску политику. Држао је предавања на више руских и страних универзитета, обављао разне експертске, саветничке и јавне државно-политичке функције у Русији, те био учесник многих руских и међународних конференција, институција, редакција и (не)формалних група (поред осталих, Трилатералне комисије). Бави се међународним економским и политичким проблемима, војно-безбедносним феноменима, геополитичким и геостратегијским питањима Русије, односима Русије и Запада... Ауторски и коауторски је написао или уредио тридесетак књига и краћих студија, те објавио више стотина чланака у научним часописима, штампаним и електронским медијима. Ставови и анализе С. Караганова имају уплив и утичу на мишљење високих политичких, економско-финансијских и научних кругова у Русији и свету. Стога су га два угледна часописа у области међународних односа, аме-

је из академских координата у сфере званичне политике, Трењин је објавио књигу у којој се обрушава на (потенцијалну) евроазијску опцију геополитичке оријентације Русије. Видети у: Dmitri Trenin, *The End of Eurasia: Russia on the Border between Geopolitics and Globalization*, Carnegie Endowment for International peace, Washington D.C., 2002.

- 64 СВОП – Савет за спољну и одбрамбену политику (Совет по внешней и оборонной политике) основан је 25. фебруара 1992. године у Москви. Окупља утицајне руске и иностране политичаре, економисте, привреднике, државне званичнике, научнике, војне стручњаке, медијске посленике... Активности остварује посредством више секција („пројеката“): Стратегија за Русију, Војна организација и модернизација оружаних снага, Међународни дебатни клуб „Валдај“, Клуб светске политичке економије, Русија и Европа, Русија и САД, Русија и ЗНД, Русија и Прибалтик, Русија и Азија, Русија и НАТО, Русија и глобализација, Русија и свет. СВОП организује конференције, предавања, расправе и гостовања значајних западних стручњака за глобална, евроазијска и руска питања. Одликује се веома издашним објављивањем књига, зборника, чланака, експертиза и прогноза, које јесу посвећене рецентним геополитичким и геоекономским процесима, али ретко залазе у беспућа конјунктурне и сензационалистичке анализе.

рички *Foreign policy* и британски *Prospect* (на основу гласања својих читалаца), сврстала 2005. године међу 100 најутицајнијих интелектуалаца у свету (једина личност из Русије).

СВОП, који се истиче по систематичности, континуитету и прозападној доследности, већ у лето 1992. године, само неколико месеци по оснивању, објавио је студију *Стратегија за Русију*⁶⁵ у којој је препоручио да се Русија на унутрашњем плану што пре трансформише у земљу неолибералног економског модела и демократског политичког система западног типа, а да се у међународним односима оријентише на што блискије геополитичко савезништво са Западом. Фасцинирани тадашњим евро-интеграцијским замахом (7. фебруара 1992. године потписан је Уговор о ЕУ у Мастрихту), СВОП-ови стручњаци опомињали су да Русија, како би избегла изолацију, мора са експанзивном Европом да успостави сарадњу по цену и подређеног положаја у том партнерству. Приближавање Западу поткрепљују и (показаће се) кратковидим проценама да од некадашњег евроатлантског биполарног супарника више не прети никаква војна опасност, те да је Русија додатно обезбеђена будући да је у међупростору остала тампон-зона слабо наоружаних земаља које нису укључене у безбедносни систем Запада (НАТО). Убрзо, у годинама којима се окончавао 20. век, констатације Караганова и сарадника демантоваће експанзија НАТО и ЕУ до самих руских граница.

Супротно „идили“ која према Русији долази из западног смера, према *Стратегији за Русију* главни безбедносни изазови и реметилачки чиниоци руског геополитичког положаја усмерени су са југа, од исламског фундаментализма, и са истока, од Кине. Не оспоравајући реалност и перспективу исламске опасности, СВОП-овци у тим „раним радовима“ напомињу да се ради о бенигнијем, сунитском, турколиком исламу, а не о милитантном, шиитском, проиранском исламизму, те да не би требало пренаглашавати степен угрожено-

65 Студија С. Караганова и сарадника СВОП-а „Стратегија для России“ штампана је прво 19. августа 1992. године у часопису *Независимая газета*. Поводом десетогодишњице оснивања СВОП објављена је у: Сергей Караганов (ур.), *Стратегија для России (10 лет СВОП)*, Вагриус, Москва, 2002.

сти Русије из централне Азије. Ради превентивног парирања евентуалним кинеским територијалним претензијама, демографској трансгресији и економском експанзионизму према сибирско-далекоисточним областима Русији се препоручује да успостави добросуседске и партнерске односе са Кином, не занемарујући, ипак, ослонац на класичан и нуклеарни војни потенцијал. Али, спас и од исламске и од кинеске претње Караганов са осталим ауторима види само у геополитичкој симбиози са Западом и укључивању у интегрални европски политички и економски простор са ЕУ као средиштем. Штавише, у потоњим експертизама СВОП-а (1993.), које су припремљене у сарадњи са водећим америчким геополитичким и геостратегијским стручњацима, предложено је да се Русија интегрише у (про)амерички пројектовану *асоцијацију безбедности* која би се темељила на постојећем НАТО и будућем америчко-руском стратегијском партнерству, а обухватала би највећи део северне (хришћанске) полулопте.⁶⁶ Концепцијски, функцијски и територијално она је аналогна „Великом Западу“ као средишту глобалне стабилности који је предложио Бжежински. У тако конципираној безбедносној алијанси неминовно би дошло до „утапања Русије у проширени НАТО“⁶⁷, а руско „партнерство“ са САД било би, у ствари, вазалство.

Свеколика немоћ Русије у последњој деценији 20. века представљала је рационално упориште и полазиште не само за бројне ауторске анализе стања и теоријско-концепцијске перцепције „руског спаса на Западу“ (поред Д. Трењина и С. Караганова, још А. Арбатова, В. Никонова, И. Јургенса, Ј. Гилбоа, В. Макаренка, В. Лозанског, С. Дубињина и др.), већ и за практичну прозападну геополитичку оријентацију земље, вођење званичне спољне политике и конкретне дипломатске активности, које је персонализовао не толико тадашњи председник Б. Јељцин, колико министар спољних

66 Видети у: Сергей Караганов, Фред Икле (ур.), „О сближеним политици Соединенных Штатов Америки и Российской Федерации в области обороны“, у: *Стратегия для России (10 лет СВОП)*, Сергей Караганов (ур.), Вагриус, Москва, 2002. (стр. 79)

67 Небојша Вуковић, *Цивилизацијске основе савремене руске геополитичке мисли*. (стр. 236)

послова Руске Федерације А. Козирјев⁶⁸. Али, како је Русија почетком 21. века почела да се опоравља и да се на међународном плану враћа на позиције велике силе, а да се постхладноратовска униполарна доминација Запада постепено трансформише у хијерархизовани мултиполарни поредак, у монолитној руској прозападној геополитичкој мисли појавиле су се сумње, корекције и суштински обрти. Парадигматичан пример је управо С. Караганов, чије су анализе и прогнозе почеле да нагињу „вестерноскептичности“, нарочито од почетка финансијске кризе 2008. године.

Караганов је у свом предавању одржаном 2009. године уочио да се свет више не мења у (све краћим) интервалима као током раније историје, већ да је ушао у „епочу перманентне геополитичке и геоекономске револуције“, коју, за разлику од пада комунизма, „нико није предсказао“. ⁶⁹ Супротно некадашњој „фасцинацији Западом“ у првим постхладноратовским годинама и почетним фазама рада СВОП-а, сада је уочљива „разочараност Западом“ проистекла из забринутости због стагнације Запада и убрзаног успона нових центара моћи. Кључни показатељ је прерасподела БДП – бржа од Европе ка Азији и нешто спорија од САД ка Азији.⁷⁰ Талас

68 Андреј Козирјев написао је и књигу у којој могу да се пронађу неке веома добре анализе геополитичког положаја Русије и изазова којима је она била и биће изложена (нарочито из исламске централне Азије). Али, њена основна особина јесте фрапантно погрешна и тенденциозна процена да Русији не прети опасност од Запада и НАТО, те да ће се између САД и ЕУ, на једној страни, и Русије, на другој страни, развијати хармонични односи. Видети у: Андрей Козырев, *Преображение*, Международные отношения, Москва, 1994.

69 Сергеј Караганов, „Нова геоекономска и геополитичка револуција“, *Национални интерес*, Број 3/2009, год. V, vol. 6, Институт за политичке студије, Београд, 2009. (стр. 251) Текст је настао из стенограма предавања које је аутор одржао 2. септембра 2009. године на Факултету за светску економију и светску политику, а са руског га је превео, технички и стилско-граматички приредио Небојша Вуковић. Оригиналну верзију предавања видети у: Сергей Караганов, „Новая геоекономическая и геополитическая революция“, www.karaganov.ru/news (02.09.2009.)

70 Заостајање Европе у другој половини 20. века било је прикривено копреном Хладног рата и њеном инструментализацијом као америчког „мостобрана“ на западу Евроазије. После пада Берлинског зида „уместо да се еманципује од доминације САД и своју прилику за прогресивно геополитичко и геоекономско редефинисање потражи у глобалној полицентричности, Европа се у све оштријој конкуренцији нових

„нове индустријске револуције“, те пораста производње, потрошње и животног стандарда, који су захватили многољудну Азију, проузроковаће недостатак енергије, сировина и хране. Неминовна је прерасподела богатства и у том контексту – од дефицитарних западних земаља-потрошача ка државама-произвођачима. Супротно раније масовно заступљеном просторном ниҳилизму, Караганов закључује да „територија поново постаје важан ресурс, како у политици, тако и у економији“, што води ка све отворенијој „борби за територије“ и појави „новог неоколонијализма“.⁷¹

У све очигледнијем постмодерном супарништву са „остатком света“, неприкосновена позиција Запада стечена победом у Хладном рату, почела је да се релативизује у првом реду услед низа војних интервенција САД. Караганов, на први поглед парадоксално, сматра их „серијом крупних пораза САД“⁷², учевајући да је преломни тренутак била агресија на СР Југославију 1999. године. Иако је тај чин „изазвао још увек само таласање“, то је било довољно. „Већи део руске елите је схватио да са Западом, на жалост, није могућа интеграција и да га је потребно обуздавати. А у осталом свету су одлучили да би требало произвести нуклеарно оружје.“⁷³ Исправност овакве реакције убрзо је потврдио наставак америчког интервенционизма, дестабилизације, политичких и економских притисака усмерених на низ „неподобних држава“ (Ирак, Авганистан, Пакистан, Иран...). То је произвело далекосежне последице – „губитак моралне надмоћи Запада“⁷⁴, те одбацивање западног друштвеног и развојног модела у све већем делу „остатка света“.

Даље слабљење америчке глобалне лидерске улоге биће неминовност и униполарни свет више неће моћи да

„нумера“ у хијерархији светске моћи нашла на силазној путањи.“ Видети поглавље „Modern and postmodern weakening of the global position of Europe“, у: Milimir Stepić, „Postmodern geopolitical challenges of Europe“, *Megatrend review: the international review of applied economics*, Vol. 8 (2) 2011, Megatrend University of Applied Sciences, Belgrade, 2011. (pp.73-77)

71 С. Караганов, „Нова геоекономска и геополитичка револуција.“ (стр. 253)

72 Исто. (стр. 256)

73 Исто. (стр. 257)

74 Исто. (стр. 256)

се одржи, упркос томе што су САД показале завидну способност прилагођавања. Али, са становишта перцепције будућности Русије коју заступа Караганов, посебно трагична и разочаравајућа јесте позиција ЕУ, која „одлази са светске арене као играч“⁷⁵ из следећих разлога: енергетске и сировинске зависности, слабљења спољнополитичког утицаја, компромитовања тзв. европских вредности, конструкцијске (мастрихтске) грешке, неефикасности наднационалног управљања, унутрашње хетерогености додатно увећане постби-поларном експанзијом, замора од сопствене историје и „не-спремности да се бори“⁷⁶ на унутрашњем и глобалном плану. Према његовом прозападном мишљењу, то је лоше за Русију „јер, ма како се односили према Западу, он је за нас најважнији извор националне самоидентификације и најважнији извор модернизације“⁷⁷. А „сумрак Европе“, посредством које Руси доживљавају Запад, даће непорецив аргумент руским антизападњацима да потраже други модел развоја.

Караганов сматра да у свету који доживљава „нову геоекономску и геополитичку револуцију“ и „враћа се старој геополитици која је врло опасна и непријатна“⁷⁸ Русија неће бити у групи нових лидера, али ће, захваљујући војној сили и богатству природних ресурса (енергенти, сировине, вода, земљиште), сачувати статус релативно снажне државе и субјекта који одлучује о сопственој судбини у међународним односима. Кључни геополитички адут са којим би Русија требало да игра у будућем глобалном надметању биће Кина, од чијег ће убрзаног успона зазирати одлазеће и долазеће велике силе и које ће, сходно томе, бити спремне на многе уступке ради онемогућавања руско-кинеског савезништва. Свестан реалности успона Кине и читаве Источне Азије, Караганов почетком друге деценије 21. века потпуно ревидира своје ставове и залаже се за „источну стратегију“, тј. да се вектор интеграције Русије са Европом и Западом (од кога само формално и даље не одустаје), као „неперспективан“,

75 Исто. (стр. 258)

76 Исто. (стр. 259)

77 Исто. (стр. 256)

78 Исто. (стр. 260)

преусмери према Далеком Истоку.⁷⁹ Штавише, сходно новој геоекономској и геополитичкој констелацији, он се залаже да Русија ради активирања својих сибирских и далекоисточних области поступи аналогно цару Петру Великом, који је почетком 18. века основао Санкт Петербург, тамо изместио престоницу и на Балтику одшкринуо „руски прозор на Запад“ – да на обали Пацифика установи „трећу престоницу“ која ће Русију отворити ка Кини, Јапану, Јужној Кореји...⁸⁰

Континенталистички профилисане идеје у постсовјетској Русији одликује разуђеност, хетерогеност, чак и оштра супротстављеност. Обједињује их мање или више препознатљиво антизападњаштво, које је често више изражено него геополитичност. Основа шире телурократске интеграције, чији се покретач и средиште перцепира у Русији, проналази се у (пан)словенству, православном хришћанству и (нео)византијству, а у геополитичком дискурсу аутора, зависно од њиховог образовног профила и професионалног ангажмана, различито су наглашени историографски, географски, политиколошки, етно-цивилизацијски, војно-стратагијски или други приступи. Тако С. Бабурин, универзитетски професор и дугогодишњи активни политичар, потенцира да ће се руска геополитичка будућност формирати у контексту сукоба четири кључне цивилизације (либерално-атлантске, руско-словенске, исламске и далекоисточне), те да највећа опасност прети од САД као предводника атлантизма. Неки аутори сматрају да главна претња долази од демографски експлозивног и просторно експанзивног ислама (Ј. Голубчиков и Р. Мнацкањан), док се други залажу за стратегијску спону Москва –Техеран која се уклапа у неовизантијски замишљену геополитичку концепцију (А. Устијан). У основи сличан пројекат Русије као „Трећег Рима“ предлаже и А. Малер, полазећи од обнове руске сфере у постсовјетском простору, која би окупила још три православна региона, Балкан, Источни Медитеран и Кавказ, повезане чврстом осовином Москва-Београд-Атина-Ереван. Ј. Голубчиков и В. Нестеренко, мултидисциплинар-

79 Опширније видети у: Сергей Караганов, „Идем на Восток“, www.karaganov.ru/news (24.04.2012.)

80 Опширније видети у: Сергей Караганов, „России нужна еще одна столица – сибирская“, www.karaganov.ru/news (17.05.2012.)

ним приступом који им је обезбедило географско образовање, опробали су се у осетљивој геополитичкој прогностици и варирали четири сценарија руске будућности – неоколонијализација (американизација), кинаизација (синизација), исламизација и русификација (суверенизација).

Према проблемској свеобухватности, мултидисциплинарном приступу и понирању у прошлост ради трагања за континуитетом антируске геополитике Запада издваја се Н. Нарочницкаја. **Наталија Нарочницкаја** (Наталия Алексеевна Нарочницкая, 1948-) је доктор историјских наука и стручњак за међународне односе. Ангажовала се и као традиционалистички, православно, словенофилски и национално оријентисан политичар. Научну каријеру градила је у Институту за међународне економске и политичке односе РАН, а радила је у Секретаријату УН у Њујорку и на високим позицијама у руској државној Думи. Оштар је критичар глобализма, постхладноратовског интервенционизма и експанзионизма САД и НАТО, те америчке доминације у Европи. Бави се проучавањем улоге Русије у светској историји, ратним сукобима током 20. века и оспоравањем западних покушаја фалсификовања историје. Оснивач и председник је Фонда за историјску перспективу (2004.). Од 2008. године је на челу париског одељења руског Института за демократију и сарадњу. Међу књигама које је објавила најзначајније су: *Русија и Руси у светској историји (Россия и русские в мировой истории, 2002.)*, *За шта и против кога смо ратовали (За что и с кем мы воевали, 2005.)*, *Руски свет (Русский мир, 2007.)*, *Велики ратови 20. века (Великие войны 20. столетия, 2007.)*, *Русија и Руси у савременом свету (Россия и русские в современном мире, 2009.)*, *Јалта-45: нацрт новог света (Ялта 45: Начертание нового мира, 2010.)*...

Научни приступ Н. Нарочницкаје јесте историософски, али укључује дубока понирања у теоријско-концепцијске поставке класичне геополитике. Штавише, историјске догађаје, скоковите промене и процесе „дугог трајања“ објашњава геополитичким интересима. Сматра да је развој и просторно ширење руске империје била историјска нужност јер она није била окружена „обичним“ државама, већ, такође, експан-

зионистичким империјама којима је могла да се ефикасно супротстави једино сопственим експанзионизмом. Претњу Русији најсистематичније испољава Запад, који према њој нема само територијалне претензије, већ и амбицију да је цивилизацијски конвертује. И савремено деловање Запада, првенствено САД и Велике Британије („Англосаксонаца“) са неколицином европских сателита, за Н. Нарочницакају несумњиво је антируско и она га види као наставак историјски континуираног покушаја потискивања баштиника византијске цивилизације, стожера словенско-православног света⁸¹, те највеће и најмоћније континенталне силе. Тај процес је често синхронизован са аналогним настојањима са истока, а потом и са југа – раније монголских хорди, а потом муслимана. Већ седам векова Русија се суочава са истовременим стезањем „кљешта“ и са Истока и са Запада, која су усмерена према „геополитичкој оси (не географском центру) Евроазије – линији од Балтика и Северног мора до Црноморско-каспијског басена“⁸².

У складу са тим интересима, Н. Нарочницакаја (подсећајући на Мекиндера) уочила је да се формирала не само постверсајска и постјалтска геополитичка структура Европе, већ и да тече постхладноратовски процес прекомпоновања европског истока „који открива класичне геополитичке константе“⁸³. „Претварање Источне Европе у Западну, а западних територија историјске државе Русије у Источну Европу“⁸⁴ представља само једну (али важну) етапу у англосаксонском (америчком) таласократском напредовању према руској телурократској „геополитичкој оси (не географском центру) Евроазије“. Западни „неприкривени задатак века“ није се променио и подразумева „уништење русијске великодржавности и руске историјске индивидуалности у свим њиховим

81 Н. Нарочницакаја је критична према бројним темељни постулатима евроазијске (и неоевроазијске) континенталистичке школе мишљења. Посебно доводи у питање кључну тезу о руско-туранском прожимању. „Гледиште о азијској („туранској“) компоненти ‚евроазијства‘, која је наводно природна за Русију, супротно је православном.“ Видети у: Наталија Нарочницака, *Русија и Руси у светској историји*, Српска књижевна задруга, Београд, 2008. (стр. 109)

82 Наталија Нарочницака, *Русија и Руси у светској историји*. (стр. 145)

83 Исто. (стр. 474)

84 Исто. (стр. 518)

геополитичким и духовним поимањима“.⁸⁵ У контексту балканског вектора тог антируског подухвата Н. Нарочницаја види и разбијање СФР Југославије, агресију НАТО 1999. године и укупан западни антисрпски политичко-дипломатски, економски, пропагандни и војни ангажман, у коме су учествовали и Европљани „помажући да се уклоне последња антиатлантска острвца на континенту“⁸⁶. Међутим, жртва англосаксонске (америчке) стратегије постале је и сама Европа (ЕУ). Она се нашла иза трансгресионог frontiјера, а њена некадашња планетарна улога опала је на ниво регионалне – постала је само „пређена етапа глобализације“ и „обезбеђена позадина за англосаксонску осовину која се обликује“.⁸⁷

У условима свеопште постсовјетске кризе, испадања из историјског ритма и претеће ентропије Русије у последњој деценији 20. века, потенцирање руске припадности словенском, православном и (нео)византијском идентитету као основи за консолидацију државе и ренесансу њене геополитичке улоге, неким несумњиво континенталистички и антизападно оријентисаним мислиоцима – било је, са концептуалне тачке гледишта, ограничено, а са становишта практичне геополитике, контрапродуктивно. Чак и када би се такав интеграциони модалитет остварио, Русија, укључујући и њене цивилизацијске сроднике, могла би на глобалном плану да (п)остане само нешто снажнија регионална сила. Али, и то би било доведено у питање јер би изнутра слабила изложена све јаче израженим међунационалним поделама и умноженим сепаратизмима не-руских (не-православних, не-словенских...), тј. азијских етничких колективитета. Спасоносно решење пронађено је у идејама класичних руских евроазијаца, које су прилагођене у складу са новим условима на размеђу другог и трећег миленијума, те добиле одлике оригиналног геополитичког погледа на свет – *неоевроазијства*.

Теоријску „копчу“ нових и старих евроазијаца представљале су актуелизоване идеје Л. Гумиљова, ученика и следбеника П. Савицког. **Лав Гумиљов** (Лев Николаевич Гумиљов, 1912-1992) био је етнолог, историчар, географ, терен-

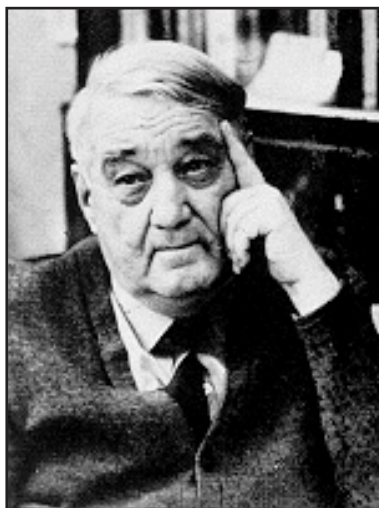
85 Исто. (стр. 517)

86 Исто. (стр. 515)

87 Исто. (стр. 515)

ски истраживач Крима, Памира и Сајанских планина, песник, преводац, црвеноармејац-добровољац у Отаџбинском рату... (слика 3) Због идеја које је заступао, и пре и после Другог светског рата је више пута избациван са универзитета, затваран и прогањан у логоре у Норилску, Караганди и на Сајанским планинама. Рехабилитован је 1956. године, када се запошљава као библиотекар у Ермитажу.

Слика 3: Лав Николајевич Гумиљов

Докторску дисертацију из историје на тему „Древни Турци 6-8. века“ Гумиљов је одбранио 1961. године, а из географије на тему „Етногенеза и биосфера Земље“ 1974. године. До 1986. године, када је пензионисан, радио је у Институту за географију Лењинградског државног универзитета. Године 1991. изабран је за члана Руске академије природних наука. Његове најзначајније књиге су: *Историја народа Хуна (История народа Хунну, 1960.)*, *Древни Турци (Древние тюрки, 1964.)*, *Етногенеза и биосфера земље (Этногенез и биосфера Земли, 1978.)*, *Древни Руси и Велика степа (Древняя Русь и Великая степь, 1989.)*, *Миленијуми око Каспија (Тысячелетие вокруг Каспия, 1991.)* *Крај и нови почетак (Конец и вновь начало, 1992.)*, *Од Руса ка Русији (От Руси до России, 1992.)*...

После смрти Гумиљова, у новонасталој „друштвеној клими“, идеје које је заступао доживеле су ренесансу, привукле много следбеника, али и оштрих критичара. Његове раније скрајнуте књиге добиле су бројна нова издања. На утицај који теоријски приступ Гумиљова има не само у руском, већ и међу не-руским народима (посебно Татарима и Казахстану) упућује чињеница да у новом главном граду Казахстана Астани од 1996. године његово име носи Евроазијски национални универзитет.

Иако индиректан, највећи допринос геополитичкој концепцији неоевроазијства Гумиљов је дао теоријом етногенезе, разрађеној у мултидисциплинарном делу *Етногенеза и биосфера Земље*. Полазећи од чињенице да ни један од народа који је доживео културни, политички и економски процват пре 5.000 година више не постоји, он је закључио да етноси имају свој животни пут, одређујући да развојни циклус од њиховог настанка до нестанка не траје дуже од 1.200-1.500 година. Настанак етноса може се упоредити са паљењем и разгоревањем ватре за шта је потребна експлозија енергије. Подстицај за рађање етноса и почетни импулс етногенезе он дефинише термином *пасионираности*⁸⁸, тј. ерупцијом успостављене виталне енергије (резултанта природне и духовне енергије) која покреће фазну етничку еволуцију. У настанку етноса пресудну улогу имају особе и групе особа које се одликују изразито високим степеном предводничких способности, енергичности и спремности на радикалне промене по цену сопственог страдања.

Етногенеза има узлазни, стагнантни и силазни ток, а Гумиљов је у том процесу издвојио неколико кључних фаза: почетни стадијум је успон етноса подстакнут експлозијом пасионираности, пожртвованости и енергичности; следи стадијум нарастања и достизања врхунца енергије етноса (акматичка фаза); узлазни део развојног етногенетског пута окончава се наглим опадањем пасионираног подстицаја (фаза прелома); етнос улази у стадијум конзервације и његов развој тече без притицања додатне енергије пасионираности (стадијум

88 У контексту теорије етногенезе Л. Гумиљова, појам *пасионираности* могао би да се протумачи као фанатизам, срчаност, посвећеност, енергичност...

инерције); некадашња развојна енергија се троши, етнос назадује и деградира се (стадијум сумрака или обскурације); развојни циклус етноса окончава се било постепеним одумирањем или расипањем, било укључивањем у суседне етносе или истребљењем, било краткотрајном регенерацијом и о(п) станком у реликтном стању (Гумиљов реликтне етносе сматра химерама). Са појавом новог пасионираног подстицаја остатке старих етноса апсорбује неки свеж и енергетски виталан етнос на почетку следећег циклуса етногенезе.

По Гумиљову, настанак етноса и његово ширење (укључивањем мањих етноса и миграцијама) повезани су са контактаношћу различитих географских области, колебањима климе, различитим педо-геолошким саставом подлоге и биогеографским променама животне средине. Етногенетске процесе сматрао је веома повезаним, чак и зависним од утицаја природне средине, што је блиско органицистичком и биологистичком приступу. Супротно мишљењима да је етнос искључиво социјална категорија, он није сматрао да су јединство истородног порекла, расе, језика, религије, политичке територије, историје, колективно-психолошких особина, материјалног наслеђа и идеолошких склоности довољне одреднице етничке посебности. Ипак, његов став, иако је био променљив, није остао (физичко)географско-детерминистички ригидан – штавише, приближио се тачки гледишта да етноси постоје и развијају се „на граници биосфере и социосфере“⁸⁹. Та „етносфера“⁹⁰ је хијерархијски структурирана и чине је: субетноси (групе које окупља заједничка идеја или заједнички живот), етноси (родови или племена) и суперетноси (групе етноса које заједнички чине јединствену културу или цивилизацију).

(Велико)Руси су пример суперетноса који је задржао особине „младости“ и „свежине“, за разлику од Европљана, који се, према Гумиљову, налазе у стадијуму дубоке инерције, па чак и сумрака, тј. остали су без покретачке пасиони-

89 Лев Гумилёв, *Этногенез и биосфера Земли*, Гидрометеиздат, Ленинград, 1990. (стр. 24)

90 Мирко Грчић, „Концепција ритмова етногенезе Л. Гумиљова“, *Демографија*, књ. 7/2010, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, 2010. (стр. 29)

раности.⁹¹ Слично класичним евроазијцима, он доводи у питање словенску ексклузивност у (велико)руској етногенези, те наглашава да је великоруска народност и цивилизација резултат стапања словенског са турско-татарским етноси-ма, оствареног у сакрално-географском смислу као симбиоза Шуме и Степе. Руски суперетнос почео је да се формира уздизањем Москве, чији су владари у службу примали мноштво пасионираних појединаца и група различитог порекла, што је одлучујуће допринело да она постане геополитички центар целе Русије. „Сви доцнији историјски догађаји, попут велике интеграције евроазијских простора под руским вођством, били су само макрокопија оног процеса који се одвијао око Москве у периоду од 14. до 16. века.“⁹² Та експанзија на сибирске и далекоисточне области била је не само ненасилнија и хуманија од западноевропског колонијализма (како истиче Гумилџов), већ је подразумевала и континуирану инфузију пасионираниости од затечених етноса. Ово су биле тезе које су оберучке приграбили неоевроазијци и њима армирали темеље свог концепцијског приступа: „Отуда посредно произлази оправданост руске контроле над оним евроазијским земљама које насељавају турско-татарски етноси. ... Управо геополитичко сједињавање Шуме и Степе представља историјску суштину Русије, условљавајући карактер њене културе, цивилизације, идеологије и политичке судбине.“⁹³

91 Гумилџов сматра да је руски супер-етнос пола миленијума млађи од европског, што имплицира не само далеко виши ниво руске пасионираниости и узлазни ток етногенетског развоја, већ и различите историјске приоритете и другачије колективно понашање. Стога он руско европејство не сматра исправним и сугерише да је „механичко преносење западноевропске традиције у руске услове дало мало тога доброг“, те да „и ми и западноевропљани, увек смо осећали ту разлику, били је свесни, и ‚својима‘ једни друге нисмо сматрали“. Видети у: Лев Гумилџов, *От Руси до Русије*, Эксмо, Москва, 2009. (стр. 321)

92 Небојша Вуковић, *Цивилизацијске основе савремене руске геополитичке мисли*. (стр. 148)

93 Александар Дугин, *Основи геополитике*, књ. 1, Екопрес, Зрењанин, 2004. (стр. 135)

IV

Теоријско-концепцијске основе и развој неоевроазијских идеја

Неоевроазијске идеје су међу научницима, високим официрима, политичарима, културним посленицима и у јавности почеле да добијају све више присталица, који су их пројектовали у различите сфере руске стварности и будућности – верско-цивилизацијску, идеолошко-политичку, војно-стратегијску, економску, културолошку, медијску... Неки су традиционалистички, словенско-православни дискурс континентализма, који је раније доминирао у њиховом концепцијском геополитичком позиционирању, постепено трансформисали и уграђивали га у неоевроазијство као шири и комплекснији програм.

Такав пример је генерал Л. Ивашов. **Леонид Ивашов** (Леонид Григорьевич Ивашов, 1943-) је завршио највише војне школе и до пензионисања у чину генерал-пуковника обављао најзначајније функције у руској армији. (слика 4) Стручњак је за геополитику, ратне сукобе, међународне односе и војну историју. Био је начелник Главне управе за међународну војну сарадњу Министарства одбране Русије и веома ангажован у време тзв. косовске кризе, агресије НАТО на СР

Југославију 1999. године и тражења решења за окончање конфликта.

Слика 4: Леонид Григоријевич Ивашов

Генерал Ивашов је доктор је историјских наука, члан Академије за националну безбедност и предавач на Московском државном институту за међународно новинарство, на Војној академији и на Дипломатској академији Руске Федерације. Челна је личност Академије геополитичких проблема у Москви, која се бави широким спектром проучавања – од концепцијских питања трансформације светског поретка, до геополитичких перспектива Русије и конкретних регионалних геополитичких експертиза. Написао је више књига, међу којима су најзначајније *Русија и свет у новом миленијуму: геополитички проблеми (Россия и мир в новом тысячелетии: геополитические проблемы, 2000.)*, *Русија или Московија? Геополитичка димензија националне безбедности Русије (Россия или Московия? Геополитическое измерение национальной безопасности России, 2002.)* и *Не журите да сачувате Русију (Хоронить не спешите Россию, 2003.)*.

Геополитичка полазишта генерала Ивашова била су традиционалистичка, словенско-православна. Он потенци-

ра значај великих светских цивилизација на формирање и функционисање светског поретка и наводи да су то Словенско-православна (предвођена Русијом), Западна (на челу са САД, али и са опцијом одвајања западне Европе), Исламска (са неколико аспираната за водећу улогу), Будистичка (са конкуренцијом Кине и Јапана), те Латиноамеричка и Афричка као периферне цивилизације. Међутим, Ивашов је еволуирао ка неоевроазијству, истичући евроазијски карактер Русије не само у географском, него у етно-конфесионалном и геополитичком смислу. Залаже се за савез Русије и Белорусије као заметак (ре)интеграције неких бивших совјетских република (у првом реду Украјине, Арменије и Казахстана), којима би требало прикључити „муслиманску компоненту“, са могућношћу проширења до тадашње СР Југославије⁹⁴. Формирање такве целине, сматра Ивашов, глобална геополитичка улога Евроазије доживела би ренесансу.

Специфичан неоевроазијски геополитички правац заступао је А. Панарин. **Александар Панарин** (Александр Сергеевич Панарин, 1940-2003) био је доктор философије и истакнути истраживач на пољу политичке философије, философије историје, геополитике и стратегијских пројекција друштвених промена у Русији и свету. (слика 5) Науком и педагошким радом бавио се у Одељењу за философију Московског института за националну економију, на Факултету за економију и управу Института за додатно образовање руководилаца и стручњака, у Институту за философију Академије наука СССР (потом РАН), у Академији словенске културе и на Филозофском факултету Московског државног универзитета, где је руководио Катедром за теоријску политикологију. Био је члан Академије друштвених наука, Академије политичких наука и Њујоршке академије наука. Важио је за оштрог критичара америчког хегемонизма, униполаризма и глобализма.

94 Леонид Ивашов, *Россия или Московия? Геополитическое измерение национальной безопасности России*, Эксмо, Москва, 2002. (стр. 311-313)

Слика 5: Александар Сергејевич Панарин

Александар Панарин написао је бројне научне чланке, универзитетске уџбенике и монографије, међу којима су најистакнутије: *Философија политике* (*Философия политики*, 1996.), *Освета историје: руска стратегијска иницијатива у 21. веку* (*Реванш истории: российская стратегическая инициатива в 21. веке*, 1998.), *Русија у циклусима светске историје* (*Россия в циклах мировой истории*, 1999.), *Глобално политичко предвиђање у условима стратегијске нестабилности* (*Глобальное политическое прогнозирование в условиях стратегической нестабильности*, 2000.), *Искушења глобализма* (*Искушение глобализмом*, 2002), *Православна цивилизација у глобалном свету* (*Православная цивилизация в глобальном мире*, 2002.), *Стратегијска нестабилност у 21. веку* (*Стратегическая нестабильность в 21. веке*, 2004.)...

Панаринови ставови теоријски су утемељени у класичној геополитичкој мисли. Расправљајући о евроазијском положају Русије, он у први план ставља њену посредничку улогу предиспонирану огромном територијом и геодиверзитетом. Посебно истиче улогу велике руске (евроазијске) равнице кроз коју су, без физичких препрека, трасиране најкраће

копнене везе Индијског океана са Атлантиком и Северним леденом океаном, те централне Азије са Европом. Такође, Русија спаја евроазијски Запад и Исток на начин да филтрира и разблажује њихове дијаметрално различите културне кодове, тако да они постају обострано лакше прихватљиви. Из тога је произашла руска посебност, својство „нечега трећег“, ни Истока ни Запада, коју је допунило историјско-политички одређено прожимање словенског и монголског, односно хришћанско-европског и туркијско-исламског идентитета.

Утицај отворености велике равнице на покретљивост евроазијских копнених номада Панарин је поистоветио са инспиративном улогом коју су имали океани на пловидбу, открића и освајања људи у маритимним земљама. Стога он евроазијски (руски) простор сматра парадигмом прожимања архетипа степе и архетипа мора. И синтеза та два идентитета – хришћанско-седелачког и туркијско-номадског – која се мукотрпно усклађивала и уравнотежавала током готово хиљадугодишњег периода конституисања и ширења руске државе, после деструкције СССР суочава се не само са ентропијом, већ и са далекосежно катастрофалним антагонизмом. Такво стање, констатује Панарин, последица је редуковања некадашње империјалне територије на континентално затворену и опкољену савремену Русију услед америчке победе у Хладном рату.

Панарин сматра да циљ САД у Евроазији после дезинтеграције СССР неће бити само да контролишу кључне геостратегијске области, да ојачају стечену хегемонију, да присвоје њене природне ресурсе (првенствено продором у каспијско-централноазијски простор) и да успоставе доминацију суптилним методама (слично колонијалној власти Велике Британије), већ да *неподељено господаре* (безраздельно господствовать)⁹⁵. Амерички пут до успеха трасиран је кроз даље сузбијање Русије, њено довођење у позицију геостратегијске усамљености и претварање у „Израел Евроазије“, тј. у „државу-таоца“, инструментализовану тако да за интересе САД буде у непријатељству са суседством и осталим велики

95 Александр Панарин, „‘Имперская республика’ на пути к мировом господству“, *Общественные науки и современность*, № 4, 1999, Рос-сийская академия наук, Москва, 1999. (стр. 148) Доступно и на: <http://ecsoc-man.hse.ru/data/153/117/1218/014Panarin.pdf>

силама Евроазије.⁹⁶ Подразумева се да, ако буду у прилици, САД неће пропустити прилику да Русију територијално фрагментирају на „мале аутономне државе и регионе“⁹⁷, да би ангажман продужиле дестабилизовањем Кине већ разрађеним методама специјалног рата, те круцијалне геополитичке ефекте постигле онемогућавање стварања било каквог анти-америчког удруживања у Евроазији.

Инфилтрација САД у постсовјетску централну Азију, а нарочито „антитерористичка интервенција“ у Авганистану започета 2001. године, јесу у служби геополитичког прекомпоновања Евроазије. Први корак у томе јесте деструкција вековима успостављане руске упоредничке геополитичке осе („по паралели“) која је географски повезивала европски и сибирски део Русије, а културно-цивилизацијски словенско-православни и туркијско-муслимански (и монголски) свет. Панарин упозорава да САД намеравају да прекину ту везу, преузму упореднички трасирану осу и „пресеку Евроазијски континент по хоризонталу“⁹⁸. Тај „геополитички расед“ требало би да повеже атлантско и пацифичко прочеље Евроазије (ЕУ и НАТО са Јапаном, Јужном Корејом, Тајваном, Филипинима...), обилазећи Русију са југа, „осом Украјина-Азербејџан-Узбекистан, водећи кроз Кину ка ‚новом Западу‘ – вестернизованим државама Азијско-тихоокеанског региона (АТР)“⁹⁹.

Спајање још увек непотпуне проамеричке „хоризонтале“ могуће је спречити успостављањем „*алтернативне вертикале* Русија-Индија“¹⁰⁰. Та осовина пружала би се од обала Северног леденог до Индијског океана, а практично од Северног до јужног пола („по меридијану“). Сходно томе, Русија би контролисала Северни (арктички) поморски пут и сувоземни коридор дуж јужног обода своје државне територије, у чијем саставу је и Бајкалско-Амурска магистрала¹⁰¹,

96 Александр Панарин, *Стратегическая нестабильность в 21. веке*, Эксмо; Алгоритм, Москва, 2004. (стр. 314)

97 Александр Панарин, *Философия политики*, Новая школа, Москва, 1996. (стр. 156)

98 Александр Панарин, „‘Имперская республика’ на пути к мировом господству“. (стр. 150)

99 Исто. (стр. 150)

100 Исто. (стр. 150)

101 Панарин мисли на комуникацијски коридор Москва-Владивосток, кога симболизује Транссибирска железница.

док би Индија доминирала на Јужном поморском путу (кроз Индијски океан). Руско-Индијска „вертикала“ би не само пресекала америчке таласократске векторе правца Запад-Далеки исток, већ би „у будућности могла да постане гравитационо средиште за мноштво нових и старих држава Евроазије и основа новог идентитета Великог континента“¹⁰². Тако би покушај САД да *неподељено господаре* Евроазијом био онемогућен, а тиме и њихова глобална хегемонија.

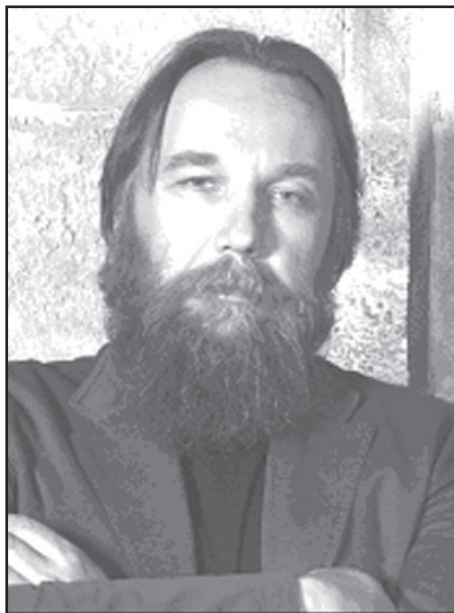
Конструисање „алтернативне вертикале“ између Русије и Индије зависи од кључне споне – муслиманске централне Азије. Велики део тога простора био је у саставу СССР и у њему је још увек снажна руска етно-демографска, културно-цивилизацијска, економско-финансијска, енергетска, комуникацијска и геополитичка партиципација. Резултат укупног евроазијског отпора америчкој доминацији у великој мери зависи од геополитичке оријентације централне Азије. Успешну „формулу“ Панарин проналази у формирању и лабавој интеграцији „православног федеративног метасистема“ и „муслиманског федеративног метасистема“. Механизам би функционисао тако да конфесионалне мањине имају преклапајућу припадност, тј. двојно држављанство – да буду укључене у метасистем своје верске групације, али да политички остану унутар супрадржавног федерализма коме верски не припадају. То ће умањити могућност за америчко инструментализовање верско-територијалних конфликта и пружити шансу за изградњу евроазијске интеграције. То ће бити изводљиво само под условом да су аутохтони чиниоци свесни да имају две заједничке препреке – национализам, на унутрашњем плану, и амерички хегемонизам, на спољашњем плану. Панарин додаје и трећу опасност – империјалне амбиције пробуђене исламске цивилизације да сама постане (антиамерички) геополитички пол, што ће неминовно да доведе не само до отпора на нивоу Евроазије, већ и до антагонизама унутар исламског света.¹⁰³

102 Александр Панарин, „Имперская республика‘ на пути к мировом господству“. (стр. 150)

103 Опширније о идеји стварања и функционисања „метасистема“ видети у: Александр Панарин, *Стратегическая нестабильность в 21. веке*. (стр. 389-407)

Реафирмација темељних принципа руске геополитичке традиције, актуелизовање давно скрајнутог евроазијства и теоријско-концепцијско утемељење неоевроазијства, у највећој мери резултат је свеобухватног интелектуалног прегнућа А. Дугина. **Александар Дугин** (Александр Гельевич Дугин, 1962-) је филозоф, преводилац, доктор политичких наука, универзитетски професор, свестрано талентован, образован и друштвено ангажован интелектуалац. (слика 6) У младости узори су му били руски и западноевропски религиозно-традиционалистички и конзервативни мислиоци, нарочито Ј. Евола и Р. Генон, потом детерминистички оријентисани немачки геополитички теоретичари К. Хаусхофер и К. Шмит, те корифеји руске евроазијске школе Н. Трубецкој и П. Савицки, укључујући и њиховог следбеника Л. Гумиљова.

Слика 6: Александар Гељевич Дугин

Дугин је идеолошко-политички еволуирао од изразито десничарског, антисовјетског и антикомунистичког става крајем 1980-их година, до потоњег нагињања идејама блиским европској новој левици и национал-бољшеvizму (био је један од оснивача Национално-бољшевичке партије). Интелекту-

ално и идеолошко-политички сазревајући, позиционирао се у „радикалном центру“, не одступајући од антилиберализма, антиамериканизма и антиглобализма. Неоевроазијске цивилизацијске и геополитичке ставове почео је активније да заступа крајем 1980-их година, често их допуњавајући, коригујући и прилагођавајући новим руским и глобалним приликама.

Идеје које је заступао Дугин никога нису оставиле равнодушним. У Русији су инспирисале апсолутне или делимичне следбенике и аргументоване критичаре, али су изазивале и отворену ниподаштавајућу нетрпељивост прозападних аутора. У постсовјетском простору су биле негде апсолутно прихваћене (у Казахстану више него у Русији), негде игнорисане (у прибалтичким републикама), а негде бесно одбачене (у време прозападног председника В. Јушченка у Украјини је проглашен непожељном особом). Међу европским традиционалистима и континенталистима његова неоевроазијска оријентација прихватана је као знак руске подршке „ослобађању Европе од америчке хегемоније“, док су га неолиберални и атлантистички кругови у ЕУ и САД анатемисали као мистика, клеро-националисту, неофашисту, идеолога обнове руског империјализма...

Хиперактивност А. Дугина на руској друштвено-политичкој сцени резултирала је неоспорним утицајем како на научни дискурс, тако и на јавно мишљење и државну стратегију. Основао је, идеолошки профилисао, уређивао и предводио бројне друштвене покрете, часописе, издавачке установе и медије: организацију „Руски клуб“, издавачки центар „ЭОН“, часопис „Элементы“, Историјско-религиозно удружење „Арктогея“, Нову бољшевичку партију, Друштвено-политички покрет „Евразия“ (прерастао у партију, потом у међународни покрет), радио и телевизијске програме, сајтове, семинаре, јавне скупове и предавања... Непосредно у државној служби ангажовао се као саветник председника Државне Думе за геополитичке аспекте националне безбедности. Постоји мишљење да представља неформалног идеолога „Јединствене Русије“, партије коју предводи руски председник В. Путин, мада често иступа као критичар његове државне стратегије,

сматрајући да би она требало да буде одлучнија на евроазијском интеграционом курсу и агресивнија у креирању мултиполарног глобалног поретка.

Своје конзервативно-револуционарне, континенталистичке и евроазијске ставове А. Дугин је сучељавао са водећим америчким геополитичким мислиоцима (З. Бжежинским, Ф. Фукујамом...), полемисао са западноевропским интелектуалцима о геополитичкој позицији Европе у контексту наслеђене (пост)биполарне подређености и могућности будуће мултиполарне афирмације, образлагао евроазијске идеје у постсовјетским централноазијским републикама, међу турским генералима и у балканским антиатлантистички опредељеним круговима. Био је гостујући или стални предавач на казахстанском Евроазијском националном универзитету у Астани, Универзитету у Ростову, Новом Универзитету у Москви... Професор је на Државном Универзитету „Ломоносов“ у Москви, где од 2009. године предаје на Катедри за Социологију међународних односа Социолошког факултета и где руководи и Центром за конзервативна истраживања. У Русији и иностранству објавио је бројне новинске чланке, есеје, програмске текстове, публицистичку литературу, научне радове и књиге.

Међу научним монографијама, зборницима радова и универзитетским уџбеницима А. Дугина највећи значај за понирање у теоријске основе и геополитичко-концепцијску конкретизацију неоевроазијства имају: *Хиперборејска теорија (Гиперборейская теория, 1993.)*, *Конзервативна револуција (Консервативная революция, 1994.)*, *Мистерије Евроазије (Мистерии Евразии, 1996.)*, *Основи геополитике (Основы геополитики, 1997.)*, *Наш пут /уредник/ (Наш Путь, 1998.)*, *Апсолутна отаџбина (Абсолютная Родина, 1999.)*, *Евроазијски пут (Евразийский Путь, 2002.)*, *Евроазијско гледиште /уредник/ (Евразийский Взгляд, 2002.)*, *Основи евроазијства /уредник/ (Основы Евразийства, 2002.)*, *Философија политике (Философия политики, 2004.)*, *Пројекат Евроазија (Проект Евразия, 2004.)*, *Евроазијска мисија Нурсултана Назарбајева (Евразийская миссия Нурсултана Назарбаева, 2004.)*, *Геополитика постмодерне (Геополитика пост-*

модерна, 2007.), *Четврта политичка теорија* (*Четвертая политическая теория*, 2009.), *Геополитика* /уџбеник/ (*Геополитика*, 2011.), *Социологија геополитичких процеса* /уџбеник/ (*Социология геополитических процессов*, 2011.), *Геополитика Русије* /уџбеник/ (*Геополитика России*, 2012.)...

Појави неоевроазијства у Русији претходио је нагли пораст интересовања на Западу (нарочито у САД) за будућност Евроазије после краха СССР. Дотадашњи совјетолози и кремљолози хитро су се преоријентисали на шире и конјунктурније поље проучавања – на обресе нове евроазијске геополитичке „архитектуре“. Упоредо, у Русији, после краткотрајног дефицита идеја, почела је ренесанса начина мишљења, појмовно-категоријалног апарата, теоријског приступа и концепцијских поставки класика геополитике, посредством којих су препознати корени продуженог агресивног односа таласократског Запада према телурократској Русији и у постхладноратовском раздобљу. Велики допринос у подстицању јавности и научника на геополитички начин размишљања имао је циклус текстова „Велики рат континената“, који је у часопису *Дани* излазио од јануара до априла 1992. године, тј. непосредно по озваничењу распада СССР у децембру 1991. године. Иако је континенталистички, евроазијски приступ постао препознатљив и у ранијим јавним иступањима и литератури, организовање *Евроазијског покрета* 1992. године пресудно је утицало на ширење евроазијских идеја и на окупљање бројних про-евроазијски оријентисаних мислилаца и следбеника.

Координате неоевроазијства А. Дугин је скицирао у тексту „Основи геополитике“ из 1995. године. Потом је те идеје проширио, теоријски утемељио, поткрепио кључним радовима руских евроазијаца и преводима страних класика геополитике, те допунио геополитичким анализама савремених процеса у Русији и свету са евроазијског становишта, и под истим насловом објавио као књигу у Москви је 1997. године. У наредним годинама књига *Основи геополитике* имала је више издања и превода на стране језике. Био је то преломни историјски тренутак не само за афирмацију геополитике као научне дисциплине у Русији, већ и за формирање свеобухватног погледа на преуређење света, који је обухватао

и интегралну континенталистичку геополитичку концепцију. Временом су се неоевроазијске идеје јасније профилисале и сазреле захваљујући низу програмских публикација објављених у периоду 2000-2003. година.¹⁰⁴ Током свог развоја и друштвеног позиционирања, неоевроазијство је прешло компликован пут: у последњој деценији 20. века било је опозиција катастрофалним неолибералним (псеудо)реформама и растакању државе по јељциновском принципу „узмите онолико суверенитета колико можете“ (препоручен не-руским конституенсима), да би од почетка 21. века постепено и у модификованом облику прерасло у јасно препознатљиву званичну националну стратегију Русије.

Полазишта неоевроазијског становишта налазе се у сакрално-географским, историјским, етно-националним, религијским, државотворним, геополитичким и другим традицијама и тековинама Руса и Русије. Сходно томе, Дугин је издвојио неколико темељних принципа и тачака ослонца неоевроазијства:

а) Философско и идеолошко политичко исходиште неоевроазијства требало би да буде *идеократија*. Њој руско друштво и евроазијска интеграција не би требало само да утопијски теже у далекој будућности без изгледа да је реално и у потпуности достигну, већ је њено остварење питање руског опстанка. „...Русију ће спасити једино идеократија, у супротном Русије напосто неће бити, Русија ће нестати.“¹⁰⁵ Носиоци идеократског требало би да се одликују фанатизмом¹⁰⁶, што у терминологији Гумиљова одговара пасионираности. Само такве личности су способне и спремне за подвиг – да дефинишу и спроведу идеологију тзв. *треће пута*. Она подразумева профилисање друштва дијаметрално различито од две крајности: а) у односу на идеологије увезене са Запад (вестернизам, глобализам, неолиберализам, атлантистички униполаризам) које су у Русији покушали да

104 Александр Гелъевич Дугин, *Геополитика*, Академический Проект; Гаудеамус, Москва, 2011. (стр. 242)

105 Александар Дугин, *Геополитика постмодерне*, Преводилачка радионица „Росић“, ИКП „Никола Пашић“, Београд, 2009. (стр. 219)

106 Дугин наводи да би то могли да буду „на пример, фанатици православне идеје“. Видети у: Александар Дугин, *Геополитика постмодерне*. (стр. 217)

„накалеме“ проамерички (псеудо)реформатори и б) у односу на новије или раније пропале идеологије (дореволюционарни национализам, клерикализам, марксизам, инерцијални совјетизам, екстравагантне фантазије екологизма и левицарства¹⁰⁷) за чију рестаурацију се у Русији залажу „совјетско-царистички родољуби“, које Дугин дисквалификаторски проглашава „гротескним конгломератом“¹⁰⁸ са, истина, антизападном и континенталистичком оријентацијом, али без одговора на изазове будућности. Будући да и један и други идеолошки отклон води руски народ и државу у пропаст, једини избор јесте идеократски „трећи пут“. „...Запад (се) највише плаши управо идеократског преокрета у Русији...“¹⁰⁹ Али, та трансформација ка идеократском не би требало да буде само козметички компромис претходна два концепта, већ нов, револуционаран, суштински другачији и способан да одговори на противречности измењеног света – неоевроазијство.

б) Кључно етно-просторно упориште неоевроазијства јесте *руски народ*, који је после пропасте СССР остао не само „једина органски, природно, историјски укореена реалност“¹¹⁰, већ и самосвојан и кохерентан политички субјект историје. Хроно-топографски посматрано, руску нацију није створила руска држава, већ је руску државу (више њих) створила руска нација и само она може да буде једини творац будуће неоевроазијски устројене Руске Државе. У етногенетском смислу, Руси нису монолитни, већ су се формирали тако што је словенска (и хришћанска православна) основа амалгамисана другим северним, степским и сибирско-далекоисточним народима. Зато руски народ није тежио стварању чисте, моноетничке државе, него етно-просторној експанзији и стварању Империје која би ненасилно интегрисала, а не уништавала друге народе. Руска трансгресија није представљала злочиначко ширеење „животног простора“, него руског светоназора. Будући да заузима северна пространства Евроазије, геополитички означене као „географска осовина

107 *Евразийский взгляд – основные принципы доктринальной евразийской платформы.*, Арктогея центр, Москва, 2001. (стр. 9)

108 Александар Дугин, *Основи геополитике*, књ. 1. (стр. 160)

109 Александар Дугин, *Геополитика постмодерне*. (стр. 218)

110 Исто. (стр. 166)

историје“ (Heartland) и да је заступљен у више постсовјетских држава, руски народ једини располаже истинским интегративним неоевроазијским капацитетом. Истовремено, он представља и изразито доминантног носиоца посебне, велике цивилизације. Сходно свему томе, руски народ је народ мисије, из чега проистиче да је његов значај општи, универзални. Али, универзализам руског народа разликује се од универзализма Запада као целине. Да би се очувао руски цивилизацијски идентитет, интереси руског народа морају бити логично и нужно антизападни. Али, интереси руског народа не завршавају се са руским етносом и руском Империјом, чак ни са Евроазијом. Неоевроазијци не инсистирају на потирању националних посебности „у ,општем лонцу за претапање‘ за шта се залажу атлантисти“¹¹¹ и подржавају афирмацију осталих евроазијских народа. Али, та подршка је допуштена само до одређене границе која се не сме прећи – до тренутка када етнички колективитети појединачно или групно толико ојачају да почну својом ирационалношћу да спутавају рационални процес евроазијске интеграције и стварања Империје. Тада етничко постаје реметилачки фактор и прераста у „анти-Империју“.¹¹²

в) Политичко-територијално језгро неоевроазијства требало би да буде *Руска Држава*. Она је, такође, била, јесте и биће *држава мисије*, која би као „геополитичка полука“¹¹³ требало да покрене и преокрене свет ка бољој будућности. Дугин напомиње да би такву Државу тек требало изградити јер постојећа Руска Федерација то није. Руску Федерацију он сматра пролазним, привременим и нестабилним постсовјетским резидуумом, „патрљком геополитичког тела“¹¹⁴ без државне историје, са произвољним границама, нестабилним политичким системом, мозаичном етно-просторном структуром, непрепознатљивим културно-цивилизацијским идентитетом и бројним недостацима географског положаја. Она је задржала деструктивне детонаторе који су упропастили и

111 *Евразийский взгляд – основные принципы доктринальной евразийской платформы.* (стр. 35)

112 Александар Дугин, *Геополитика постмодерне.* (стр. 73)

113 Исто. (стр. 104)

114 Исто. (стр. 132)

фрагментирали и царску и совјетску (псеудо)империју. Стога Руска Федерација, као „постимперијална творевина“¹¹⁵, не може да се поступно мења и временом прерасте у пуновредну Руску Државу. Према неоевроазијском становишту, неопходно је да се Русија радикално трансформише и устроји на новим и стабилним конструкционим принципима. То никако не подразумева стварање *државе-нације* аналогно настанку модерних западноевропских држава. Руско искуство учи да увек када се државотворни развој еволутивно приближавао стадијуму државе-нације, циклус се завршавао друштвено-историјском катастрофом. Такође, она не би требало да буде фрагментирана *регионална држава*, за шта се доследно залажу евро-амерички геополитички теоретичари и практичари како би је ослабили, поделили и запосели њене природне потенцијале. Оптималан облик руске државности требало да буде *Империја* и она се мора одмах градити на империјалним принципима. Руску имперотворачку мисију неоевроазијци не сматрају последицом материјалистичких, колонијалистичких и приземних територијално-експанзионистичких порива, већ је оправдавају „вишим циљевима“ – континенталистичком одговорношћу за Евроазију која је предодређена централним географским положајем, нужношћу државотворног интегрисања политички-територијално неконституисаних пространстава, спремношћу за ширење културно-цивилизацијских вредности и импулса међу не-руским народима Евроазије... Руски културно-цивилизацијски идентитет и геополитички интереси суштински се прожимају. „Нису ни крв, ни раса, ни административна контрола, па чак ни вероисповест од дела источних Словена начинили посебну и ни са чим упоредиву заједницу – руски народ. Начинили су је управо бескрајни евроазијски простори и крајња, духовна отвореност.“¹¹⁶ Дакле, Руси су се као нација конституисали изграђујући, бранећи и ширећи Империју. Без руске, евроазијске Империје неће бити ни руског народа.

Руску, евроазијску Империју не би требало схватити на класичан начин – само као територијално велику и многољуд-

115 Александар Дугин, *Основи геополитике*, књ. 1. (стр. 164)

116 Исто. (стр. 174)

ну државу – већ као резултат снажно изражене руске цивилизацијске мисије и фанатичног залагања („пасионираности“) за формирање творевине која ће квалитативно превазићи Руску Државу. Начин њеног настанка неће бити социјално-политичка еволуција, него геополитичка револуција. Само тако могуће је да нова Империја постигне оно што нису могли претходни (псеудо)империјални облици царске и совјетске државе: да нема ригидно материјалистичко-атеистичко и економско-централистичко устројство; да унутрашња политичко-територијална организација што више одговара етно-просторној структури; да њене границе буду морско-океанске, а да дуж копнених границе нема антагонизоване суседе, већ пријатељске земље и савезе...

Сходно томе, постојећа флуидна, лабава, асиметрична, нефункционална и превазиђена Заједница Независних Држава требало би да се трансформише у виши ниво интеграције – у *Евроазијски Савез*, „евроазијски аналог Европске Уније, тј. политичку творевину са јединственим централизованим економским и стратегијским системом управљања“¹¹⁷. Евроазијски геополитички, геоекономски и гекултурни интеграциони замах неоевроазијци условно транслирају и у простор изван Евроазијског савеза, те пројектују *Заједнички евроазијски дом (Евразийскии общий дом)*, који би обухватио још три региона:

- Православне балканске земље (Бугарска, Румунија, Југославија¹¹⁸ и Грчка);
- Источноевропске земље;
- Неколико типичних азијских земаља (Монголија, Иран, Авганистан, Индија).¹¹⁹

117 *Евразийский взгляд – основные принципы доктринальной евразийской платформы.* (стр. 57)

118 Аутор(и) су навели Југославију, али није јасно да ли су мислили на тада још постојећу СР Југославију (Србију и Црну Гору) или на бившу СФР Југославију. Будући да у групи православних балканских земаља није поменута БЈР Македонија, па ни Босна и Херцеговина (или Република Српска), могуће је да се ради о целој бившој СФРЈ. Али, у њој су биле и Словенија и Хрватска које нису биле већински православне?!

119 *Евразийский взгляд – основные принципы доктринальной евразийской платформы.* (стр. 70-71)

Неоевроазијци нису ни за укидање самосталних држава у складу са атлантистичко-униполаристичким принципима пројектованог „глобалног села“, нити за реафирмацију превазиђених европоликих држава-нација, већ су у погледу унутрашњег политичког организовања простора привржени „трећем путу“ – успостављању *евроазијског федерализма*, тј. стварању вишедимензионалног *система аутономија*. Аутономије могу да буду различитог нивоа и типа (етничке, верске, културно-историјске, социјалне, економске...). Оне подразумевају самоуправу, али искључују сувереност која већ показује деструктивне ефекте у постојећој Руској Федерацији, а могла би сличне последице да има у оквиру ширих облика евроазијских интеграција. Власт аутономија протезала би се на здравство, образовање, социјалну сферу, административне послове, нека привредна и друга питања, али би се кључне одлуке у домену одбране и безбедности, спољних послова, макроекономске политике, контроле важних природних ресурса и комуникација доносиле у *једном стратегијском центру*.

„Трећи пут“ се сматра јединим исправним избором и у економским односима. Неоевроазијци одбацују и либералистички и марксистички концепт, а залажу се за економију усклађену са духовним и цивилизацијским специфичностима, за макроекономску интеграцију на евроазијском нивоу, за јединствен транспортни, енергетски, царински, информациони евроазијски систем, за диференцирање економских граница са суседним макро-целинама... Учење Фридриха Листа и његову познату концепцију *аутаркије великих простора А*. Дугин наводи као добру основу, која би, у иновираној форми, могла да послужи као теоријски предложак за успостављање евроазијског економског национализма, тј. „економије трећег пута“¹²⁰. Сходно томе, успоставила би се и *резервна евроазијска валута* посредством које би се парирало негативним ефектима финансијских малверзација и монопола Запада. Финансијска сфера била би резултат реалног економског стања, производње, потрошње, трговине.

Супротно све више материјалистички и атеистички оријентисаном Западу, у средишту неоевроазијског идеократ-

120 Александар Дугин, *Геополитика постмодерне*. (стр. 164)

ског приступа налази се толеранција и афирмација различитих традиција, сакралности, духовности, веровања, религија и народа. „За евроазијске народе духовни развој је животни приоритет, који се не може компензовати никаквим економским или социјалним богатством“.¹²¹ Традиционалне религије светског и евроазијског значаја имаће подршку из „једног стратегијског центра“ за успостављање конструктивног дијалога, док ће се расколничке групе, тоталитарне секте и деструктивни верски фанатици систематски спутавати. „Расцветало мноштво“ народа неоевроазијци схватају као допринос хармоничном развоју човечанства. У социјалној сфери принцип општег имаће предност у односу на принцип индивидуалног. „Права народа (...) нису ништа мање значајна од права појединца.“¹²² (Велико)Руси, захваљујући својој специфичној етногенези, нису се током своје историје посветили принудном асимиловању других народа, већ су били, јесу и остаће предиспонирани за интеграционе процесе – етничке, културно-цивилизацијске, државотворне и геополитичке.

121 Исто. (стр. 73)

122 Исто. (стр. 35)

V

Неоевроазијством до мултиполарног поретка

Кључна димензија неоевроазијског учења јесте радикално геополитичко трансформисање Русије, Евроазије и света. Прерастање постсовјетске Руске Федерације у руску, евроазијску Империју, а потом и шире евроазијске интеграције представљају „географску и политичку предодређеност светске историје и светске геополитике“¹²³. Приоритетан, животно важан, далекосежан, стратегијски циљ је промена униполарног глобалног геополитичког поретка. Руски народ и простор су логичан предводник тог процеса јер представљају „географску осу историје“. Почетни и већини евроазијских народа, држава и цивилизација привлачан мотив „стратегијског обједињавања“ није дефинисан према принципу „ЗА“, већ према принципу „ПРОТИВ“. То је *заједнички непријатељ* – САД, амерички глобални хегемонизам, либерализам, американолики цивилизацијски вестернизам, таласократски атлантизам, униполарни мондијализам. „Заједнички непријатељ, атлантизам, мора постати везивна компонента нове геополитике“.

¹²³ Александар Дугин, *Основи геополитике*, књ. 1. (стр. 192)

тичке конструкције.¹²⁴ Сходно томе, непосредан геополитички задатак који се поставља пред евроазијски империјални пројекат је редуковање америчког утицаја дуж свих праваца, а потом дефинитивно елиминисање америчког присуства на евроазијском супер-континенту, овладавање његовим океанским обалама, организовање самодоволне економије и контроле природних ресурса, те успостављање јединствених евроазијских оружаних снага са централизованом командом, спремних да бране „евроазијску слободу“.

Резултат тога процеса требало да буде смена епоха и система: одлазак постојећег униполаризма и долазак „реалне мултиполарности“, коју Дугин схвата као прелазни облик ка крајњем исходу – успостављању историјски доказано равнотежног светског поретка, геополитичког дуализма, у виду „новог модела биполарности“.¹²⁵ Али, настојање да се детронизује модерна, америчка, хегемонистичка, таласократска, једна Светска Империја и да се, уместо *униполарног мондијализма*, успостави постмодерни, евроазијски осмишљен, телурократски профилисан *мултиполарни мондијализам* више светских империја, отелотворених у виду неколико планетарних ареала – представља свеобухватан и деликатан подухват. Штавише, ради се о судару како конкурентских „геополитичких тектонских плоча“, тако и о сучељавању супротстављених система вредности, другачијих поимања прошлости, садашњости и будућности, те различито цивилизацијски кодираних мега-ентитета – на једној страни, материјалистичке, индивидуалистичке, трговачке и све уочљивије декадентне постхришћанске Цивилизације Мора (Запад) и, на другој страни, духовно богате, неконформистичке, религијски виталне и поливалентне Цивилизације Копна (Исток). Стога за Дугина амерички униполарни „мондијализам није самостална доктрина, није целовит и доследан план, него само оруђе геополитике, помоћно средство – премда и поражавајуће де-

124 Исто. (стр. 191)

125 Александр Дугин, *Проект „Евразия“*, ЭКСМО, Яуза, 2004. (доступно и у електронској форми: www.evrazia.org). Видети: део „Евразийская геополитика“, поглавље „Геополитика и структура мира в новом тысячелетии“, одељак: „Многополярный мир“.

лотворно – у идеолошкој борби између два цивилизацијска пола¹²⁶.

И у основи постмодерног сучељавања Америке и Евроазије, тих савремених пројекција Атине и Спарте, Картагине и Рима, биће, према Дугину, „*први закон геополитике*“¹²⁷, тј. суштинска различитост, нетрпељивост и борба за примат два међусобно искључива геополитичка идентитета¹²⁸ – таласократског и телурукратског. Наставак конфликта одвијаће се према „*другом закону геополитике*“¹²⁹ – историјско-географској логици територијалне експанзије и формирања стратегијских блокова. Будући да су САД у Хладном рату формирале, а потом током посхладноратовског раздобља и знатно прошириле таласократски блок, процес његовог демотирања и укидања америчке супремације, тј. подухват конституисања телурукратског евроазијског пандана и глобалне геополитичке трансформације из униполаризма ка мултиполаризму, требало би да се реализује у више фаза:

1. Уводна фаза или констатовање глобалне геополитичке стварности – На размеђу 20. и 21. века већи део света непосредно или посредно налази се под контролом америчког атлантистичког униполарног глобализма. Доминација САД почела је да се успоставља већ крајем Другог светског рата, а сукцесивно се учвршћивала током Хладног рата окруживањем и сузбијањем совјетског блока (кенинистичко „обуздавање“ и „балансирање“, „пактоманија“, „стратегичка анаконде“...). Две главне полуге управљања светом били су источни и западни евроазијски „мостобрани“. По окончању биполаризма, САД су остале неприкосновени господар света, искористивши слабост некадашњег и одсуство новог

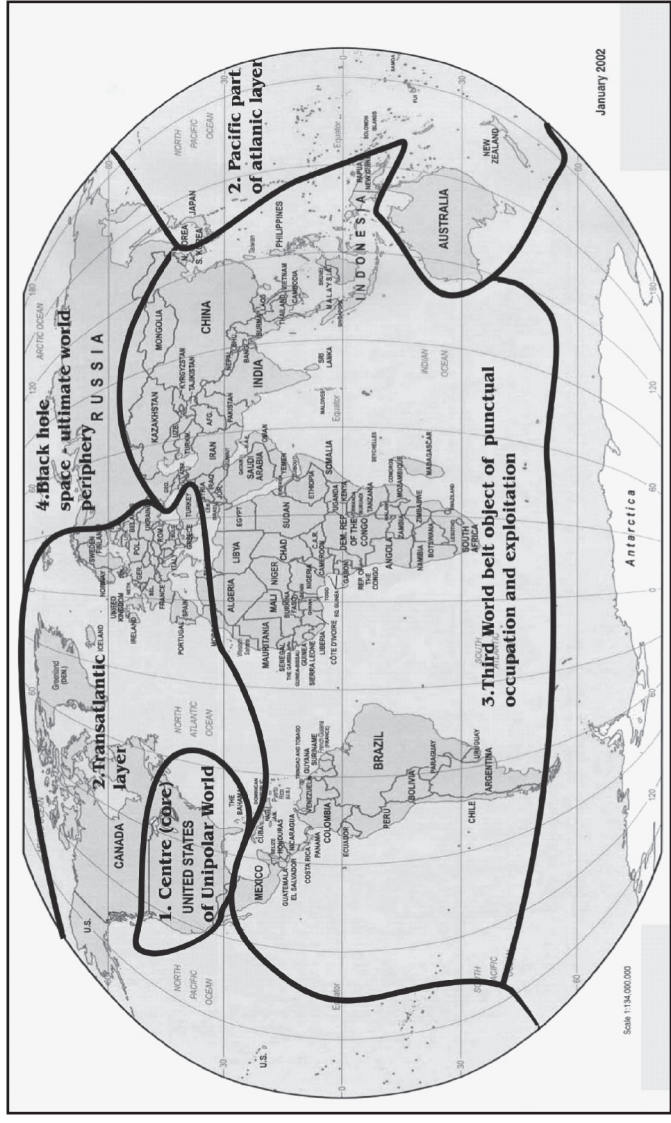
126 Александар Дугин, *Основи геополитике*, књига 2, Екопрес, Зрењанин, 2004. (стр. 129)

127 Исто. (стр. 139)

128 Геополитички идентитет, као „идентификација геополитичке самостојности и континуитета у времену и простору“, јесте основни постулат не само империјалних амбиција великих сила, већ и историјског трајања, опстанка и просперитета „малих“ нација и држава. Опширније видети у: Миломир Степић, „О српском геополитичком идентитету“, *Српска политичка мисао*, год. XIX, vol. 36, № 2/2012, Институт за политичке студије, Београд, 2012. (стр. 12-13; 22-23)

129 Александар Дугин, *Основи геополитике*, књига 2 (стр. 143)

Карта 4: Полазиште неоевроазијца – униполарна геополитичка структура света на размеђу 20. и 21. века

Извор: Евразийская теория в картах. <http://geopolitica.ru/Maps/1/>

супарника, те проширивши контролу на кључним континенталним приобаљима, стратегијским тачкама, поморско-копненим транспортним путевима и областима богатим природним ресурсима (нарочито енергентима).

Иако би према намерама и реторици глобалиста униполарни свет требало да постане унификован, он је остао видљиво стратификован. Слојевиту структуру света чине:

- *Центар* (језгро, срце) униполарног света представљају САД, „острвски“ добро заштићене и изоловане Атлантиком и Пацификом од Старог света, али захваљујући готово монополистичким размерама војно-политичке и економско-финансијске моћи, способне да наметну своје „националне интересе“ широм Планете.
- *Први ниво* или *два америчка „мостобрана“*, од којих је трансатлантски са запада продро дубоко у евроазијско копно и обухватио читаву изванруску Европу (укључујући и Турску), док је транспацифички обухватио Аустралију и Нови Зеланд, али се на Далеком Истоку зауставио у Јапану и Јужној Кореји (баражиран величином, снагом и нуклеарном моћи Кине и Русије).
- *Други ниво* или *појас тзв. Трећег света*, који обухвата Латинску Америку, Африку и Азију (изузимајући Русију и Турску), где САД остварују парцијално, тачкасто запоседање кључних геостратегијских локација (острва, мореузи, земљоузи, клисуре, висоравни, луке, аеродроми...) и врше експлоатацију стратешких природних ресурса (вода, нафта, гас, ретки метали и минерали...) ¹³⁰.
- *Трећи ниво* или *Русија као „црна рупа“*, земља изложена постсовјетској (постимперијалној) ентропији, територијалној деструкцији, унутрашњо-политичкој

130 Не може се оспорити да, као свако друго, и неоевроазијско креирање глобалне геополитичке структуре подразумева просторне генерализације, али је дискутабилно сврставање земаља као што су Кина, Индија, Иран, Бразил... у ареал тзв. Трећег света где САД врше „парцијално, тачкасто запоседање и експлоатацију“.

нестабилности, економском краху, војном слабљењу и међународној маргинализацији, тј. простор где атлантистички утицај (још) није постао доминантан и који није укључен у униполарни „нови светски поредак“. (*карта 4*)

У долазећој „Великој игри 21. века“¹³¹ САД ће настојати да одрже глобалну превласт тако што ће онемогућити антиамеричку коалицију великих сила и цивилизација Евроазије, будући да свака од њих, појединачно, има неки недостатак који је чини недораслом америчкој моћи. Супротно томе, према мишљењу неоевроазијаца, униполарни мондијалистички геополитички поредак под разобрученом супремацијом јед(и)не суперсиле – САД – јесте неравнотежан и неодржив. Стога је његово уклањање са историјске позорнице нужно и неминовно. Геополитички је логично да замајац промена буде Русија – „географска осовина историје“ – али „пол“ који ће успешно редуковати глобални примат САД и дефинисати нови поредак може бити само јединствена Евроазија.

2. Реактивна фаза или зачетак евроазијске контрастратегује – Против планетарне превласти САД и Запада, тј. против силом присвојених геополитичких, геоекономских и геочивилизацијских привилегија које „златна милијарда“ настоји да сачува и увећа, неопходно је предузети геополитичку револуцију. Мултиполарност, као њен исход, биће могуће досегнути само ако се онемогући америчка контрола три евроазијске макроцелине – европске, исламске и кинеске – те ако се искључи могућност да руска „црна рупа“ буде усисана у униполарни свет. Почетни анти-униполаристички корак требало би да буде руско повезивање са кључним земљама из ареала сиромашног тзв. Трећег света. Антиамериканизам, својствен већини човечанства, биће „најмањи заједнички садржалац“ који ће их мотивисати на успостављање веза.

За артикулацију антиамериканизма најбитније су две димензије – геополитичка и геоекономска. Геополитички антиамериканизам проистиче из исконског, историјски перпетуалног антагонизма Копна и Мора. Али, у савременим

¹³¹ Александар Дугин, *Геополитика постмодерне*. (стр. 201)

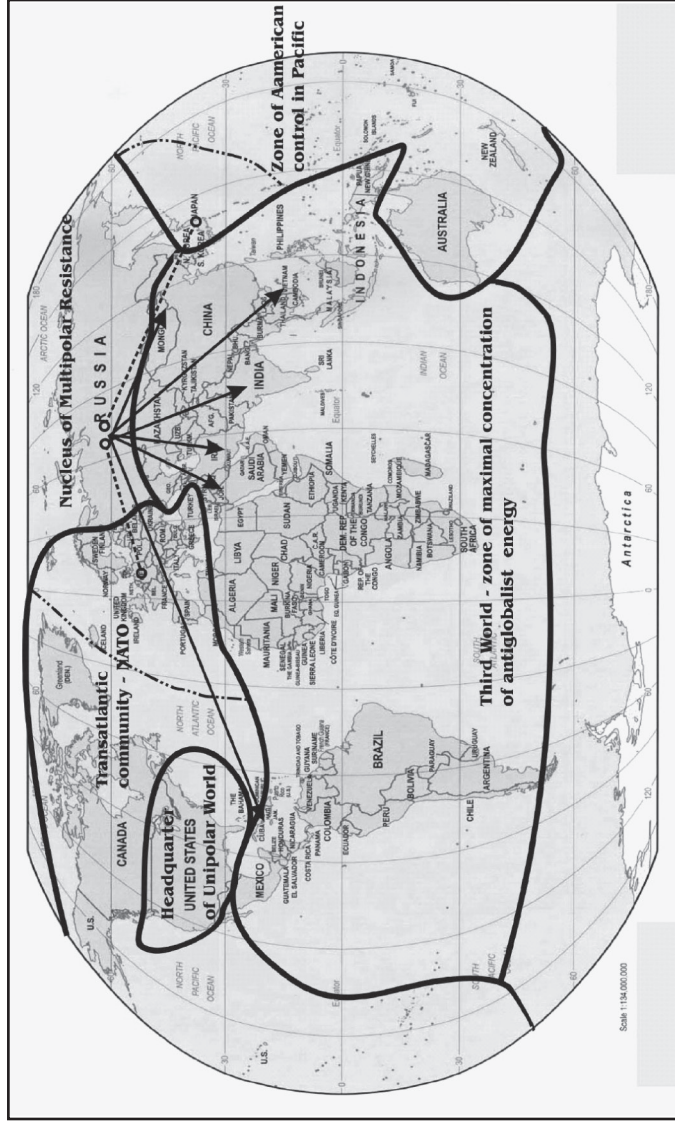
координатама подразумева не само пасиван отпор телурократске Русије намерама хладноратовског победника да је потпуно опколи, угуши и дотуче, већ и офанзивну амбицију како Русије, тако и тзв. Трећег света, да се оконча америчка окупација континенталних приобалних зона и оствари сопствена контрола припадајућих „топлих мора“. Геоекономски антиамериканизам реакција је на све веће проблеме САД да задрже глобалну економско-финансијску неприкосновеност, коју успевају још увек да манифестују само захваљујући агресивној пропаганди, политичким притисцима и војној надмоћи, чак и према својим савезницима Европи и Јапану. На тај начин САД онемогућавају економски логично повезивање унутар евроазијског простора и успоравају његов развој, док, истовремено, саме захваљујући томе просперирају.¹³²

Униполарна слојевита структура света из постхладноратовског транзиционог раздобља неминовно ће ући у фазу трансформисања:

- *„Врховна команда“* униполарног света остаће САД, али ће због унутрашњих противречности и спољашње пренапрегнутости (свеприсутности) све теже успевати да одрже „ланац командовања“ и лојалност како у Европи и Источној Азији, тако и у све непослушнијем тзв. Трећем свету.
- *Трансатлантска заједница* (европски део НАТО; ЕУ) и *Пацифичка зона америчке контроле* (Јапан, Јужна Кореја), будући да се суочавају са релативним опадањем сопствених политичких, економских, демографских и војних капацитета, те са драматичним дефицитом природних ресурса које ће све мање моћи да обезбеде америчким посредством, настојаће да разлабаве своје везе са САД и проблематизују статус „првог нивоа“ глобалне америчке превласти.

¹³² Дугин констатује да подређена позиција Европе (ЕУ) и Јапана не може да траје вечно – када буду обезбеђене руским гасом, нафтом и нуклеарном војном заштитом, Европа и Јапан ће се ослободити вазалног односа према САД, а снабдевена европским и јапанским капиталом и високом технологијом, привреда Русије ће се брзо препородити. Видети у: Александар Дугин, *Геополитика постмодерне*. (стр. 106)

Карта 5: Неоевроазијска контрастратегија – руско успостављање „осовина“ са кључним силама у Евроазији

Извор: Евразийская теория в картах. <http://geopolitica.ru/Maps/2/>

- *Појас тзв. Трећег света* ће се радикално трансформисати – од простора изложеног неограниченој америчкој војно-стратегијској контроли и неоколонијалној експлоатацији, претвориће се у зону до пароксизма нарасле антиамеричке и антиглобалистичке енергије – цивилизацијске (ислам), социјалне (тзв. Црна Африка), идеолошке (неке земље Латинске Америке) и економске (Кина, Индија).
- *Русија*, која је на врхунца униполарног поретка била „несварљива“ крајња периферија и „црна рупа“, територијално се сачувала, војно-политички ојачала и захваљујући енергентима економски консолидовала, створиће услове да постане стожер отпора таласократском американизму и приметак будућег мултиполарног геополитичког система. (*карта 5*)

Сузбијање глобалне америчке хегемоније и „планетарне диктатуре атлантизма“ није могуће без разградње постојећег анти-руског (анти-евроазијског) стратегијског трилатералног савеза *Европа (ЕУ) + Америка + западни Пацифик*¹³³, са САД као језгром („Империјом“). Према неоевроазијском мишљењу, предворје мултиполарног устројства света требало би да буде успостављање анти-трилатерале, тј. нове трилатерале *Европа + Русија/Евроазија + западни Пацифик*, са Русијом као евроазијским језгром („Новом Империјом“). Њен циљ је да елиминише америчке „мостобране“ на западном и источном прочељу Евроазије и да утицаје САД одбаца назад, до средишњих делова Атлантика и Пацифика, тј. да их сведе само на америчку копнену масу¹³⁴. Сходно томе, неопходно је да Русија усмери два главна антиатлантистичка, антиамеричка, антиталасократска и антиглобалистичка вектора управо према Европи и Далеком Истоку. Трећи важан евроазијски вектор Русије требало би да буде оријентисан према исламском свету. Будући да геополитичке „координате“ неоевроазијства нису статичне, већ динамичне, ова *три основна вектора* (два плус један) допуњени су „помоћним“ –

133 Западнопацифичко приобаље обухвата острвско-полуострвски појас у чијем саставу су Јапан, Јужна Кореја, Тајван, Филипини, готово читав архипелаг Индонезије, Аустралија и Нови Зеланд, а искључује руски и кинески, континентални, Далеки Исток.

134 Александар Дугин, *Основи геополитике*, књ. 1. (стр. 206-207)

према Индокини, Јужној Азији, Блиском Истоку¹³⁵ и ваневроазијским просторима (на пример, према Карибима).

Пресудно важан јесте избор кључних држава (стубованосача америчких „мостобрана“) према којима ће Русија да усмери своје векторе („осовине пријатељства“¹³⁶) на западној и источној евроазијској страни:

а) У *Европи* (ЕУ) привидна географска и геополитичка логика упућује да би циљна држава за руску „конекцију“ могла да буде острвска, источноатлантска Велика Британија. Захваљујући хипотетичкој осовини Москва-Лондон европска партиципација САД аутоматски би постала обесмишљена. Други избор представљала би Француска, која се налази „на континенту“, али дугачким и пространим литоралним „фронтом“ излази на Атлантски океан. Традиционалне везе указују да би то евентуално могла да буде и Холандија, приатлантска земља малих просторно-популационих капацитета, али респектабилног економског и политичког утицаја. Ипак, све три западноевропске државе елиминише њихова геополитичка „неподобност“ за руске интегративне евроазијске амбиције – и Велика Британија, и Холандија имају искључиво таласократски карактер, док је код Француске он доминантан. Стога би западну осовину Русија требало да гради са Средњом Европом, за коју Дугин сугерише да је „природна геополитичка творевина, обједињена стратешки, културно и донекле политички, те да „из природно-географских и историјских разлога има веома изражен ‚копнени‘, континентални карактер, сучељен ‚поморским‘, ‚атлантистичким‘ просторима Западне Европе“.¹³⁷

Кључна држава Средње Европе несумњиво је *Немачка* и са њом би Русија требало да успостави логичну „осовину пријатељства“. Немачку за то квалификује њен традиционал-

¹³⁵ Руски избор држава-клијената за успостављање „осовина пријатељства“ је очекиван – вектор према Индокини циља на Вијетнам, у Јужној Азији на Индију, у Карибима на Кубу. Али, исходиште на Блиском Истоку није географско-картографски сасвим јасно и геополитички логично одређено. Пажљивим погледом на карту може се констатовати да се врх стрелице вектора усмереног из Москве завршава на тремећи Саудијске Арабије, Ирака и Јордана. А најинтензивније везе Русија је успоставила са Сиријом.

¹³⁶ Александар Дугин, *Геополитика постмодерне*. (стр. 113)

¹³⁷ Александар Дугин, *Основи геополитике*, књ. 1. (стр. 193)

ни телурократски геополитички идентитет, упркос вишедеценијском принудном хладноратовском декодирању проистеклом из пораза у Другом светском рату и потоњег усисавања у евроатлантске интеграције. Али, и Немачка и (Средња) Европа су и даље у чврстом америчком, атлантистичком загрљају кога саме нису способне да се ослободе не само због недовољне војне моћи, ресурсне зависности и недостатка политичке „пасионираности“, већ првенствено услед цивилизацијске дезоријентисаности насталој „пошто је утицај Трговачког Поретка и тржишних либералних вредности дубоко паралисао основе националног погледа на свет европских народа и подрио њихове историјске органске системе вредности“¹³⁸. Стварањем осовине Москва-Берлин прво Средња, а потом и читава Европа, из средишта евроазијског копна добиле би инфузију нове животне енергије – идеологије, духовности, сировина, енергената, аутохтоне интегративне воље... Стога ће се *Европска Империја*, као саставни део Евроазијске Империје, природно окупити око Берлина.

Из Москве у Берлин (а не обрнуто!), стицаће импулси руске цивилизацијске и геополитичке мисије, које ће Берлин даље ширити прилагођене европским својствима и у складу са континенталистички профилисаним интегративним циљевима. За учвршћивање западног упоришта Евроазије ванредно је важно да се осовина Москва-Берлин продужи до Париза јер „француско-немачки савез је свакако главна карика евроазијске политике на континенталном Западу“¹³⁹. За формирање исте „кичме“ залажу се и антиглобалистички и антиамерички кругови унутар Европе, мада је они, по историјској инерцији, супротно оријентишу.¹⁴⁰ У сваком случају,

138 Исто. (стр. 195)

139 Исто. (стр. 195)

140 Француз Анри де Гросувр (1967) потенцира стратешко партнерство ЕУ и Русије које би требало да прерасте у чврсту евроазијску интеграцију. Он убедљиво аргументује све веће продубљивање јаза између Европе и САД, њихове суштински инкомпатибилне интересе у будућности, те предвиђа слабљење неприродне таласократске основе евроатлантизма. Видети у: Henri de Grossouvre, *Paris-Berlin-Moscou: la voie de l'indépendance et de la paix*, L'Age d'Homme, Paris, 2002. Исти аутор даље развија тезу о осовини Париз-Берлин-Москва, идентификујући је као полазиште за ширу евроазијску сарадњу и стратешко партнерство у које ће се укључити Јапан, две Кореје, Кина и Индија. Видети у: Henri de Grossouvre, „Paris, Berlin, Moscow: prospects

руско-немачко-француско повезивање претвориће Велику Британију као изразитог америчког експонента („екстериторијалну пловешу базу САД“¹⁴¹), у највећег губитника („жртвено јагње“¹⁴²) приликом формирања европског сегмента Евроазијске Империје.

Стабилно функционисање западне „осовине пријатељства“ у будућности зависиће од руске и немачке способности да је ојачају додатним упоришним тачкама – Варшавом и/или Кијевом – према којима је, управо супротно мотивисана, усмерена посебна пажња и антируска инструментализација из Вашингтона. Стога се, према неоевроазијском становишту, не сме дозволити инсталирање неког новог „санитарног кордона“ састављеног од проатлантистичких земаља централне и југоисточне Европе које ће имати баражну улогу, већ је потребно јасно разграничити зоне утицаја Русије и Немачке. Линију која дели две зоне Дугин трасира тако да се унутар руске интересне сфере налазе Финска, Белорусија, Украјина, Молдавија, Румунија, Бугарска, Грчка, Албанија, Србија и Република Српска.¹⁴³ У орбити Немачке нашле би се државе северне, централне и југоисточне Европе које су западно од те границе (Шведска, Пољска, Литванија, Летонија, Естонија, Чешка, Словачка, Мађарска, Аустрија, Словенија и Хрватска), али не и земље атлантског и медитеранско прочеља.

б) На истоку Евроазије Русија би морала да оствари стратегијско повезивање не мање важно од оног на западу, тим пре што у том простору геополитички и геоекономски процеси постају све динамичнији. Ноевроазијски принцип избора партнера за „осовину пријатељства“ остао би исти – потребна је држава која је истовремено и довољно попу-

for Euroasian cooperation“, *World Affairs*, Vol. 8, № 1, Jan-Mar. 2004, World Affairs Institute, Washington, D.C., 2004.

141 Александар Дугин, *Основи геополитике*, књ. 1. (стр. 194)

142 Исто. (стр. 194)

143 Апроксимативна линија разграничење руске и немачке интересне сфере на Балкану је дискутабилна. Намеравајући да у руски ареал укључи и део српског етничког простора изван Србије, Дугин, вероватно омашком и картографском непрецизношћу, није обухватио Републику Српску и Црну Гору, већ Славонију. Видети у: Александар Дугин, *Основи геополитике*, књ. 1. (карта на стр. 200)

лационо-економско-технолошки моћна, и историјско-геополитички настројена супротно таласократском атлантизму, и изложена снажном притиску Вашингтона („заједничког непријатеља“) који би могао да произведе антиамеричку реакцију. Дугин прво кандидује многољудну и просперитетну Индију, руског „природног геополитичког савезника у Азији“¹⁴⁴, њеног традиционално доброг војно-економског партнера и земљу која је, припадајући Покрету несврстаних, већ доказала спремност да, упркос географској позицији у проамеричком Rimland-у, током Хладног рата остане доследна „трећем путу“. Али, Индија се налази у Јужној Азији, а не у пацифичком приобаљу и на далекоисточном „мостобрану“ који САД настоје да очувају и прошире. Не оспоравајући вишедимензионални капацитет Индије и чињеницу да ће она бити стратегијски савезник Русије, Дугин сматра да је ниво индијског економско-технолошког развоја низак и да суштина индијске цивилизације нема особине универзалности, експанзивности и интегративности, што ће њену будућу улогу свести на значајну, али ипак секундарну „стратешку предстаражу“¹⁴⁵ Нове Евроазијске Империје.

Кандидати за далекоисточно исходиште према коме ће Русија усмерити интегративни вектор могу да буду само две државе – Кина и Јапан. За успех евроазијско пројекта било би идеално да Русија и са једним и са другим планетарним гигантом формира „осовине пријатељства“. Али, између Кине и Јапана постоје дубоке цивилизацијске разлике, историјске нетрпељивости и сталан геополитички ривалитет, те ће Русија бити принуђена да направи избор. Површно посматрано, требало би да то буде Кина – континентална земља са дугачким и махом равничарским пацифичким приобаљем које посредством речних долина омогућује погодан приступ унутрашњости. Шематски посматрано, Кина је далекоисточни еквивалент Француској (више у географском смислу) и Немачкој (више у геополитичком смислу) у Европи. У прилог руског избора Кине јесте и њена идеолошка супротстављеност либерално-капиталистичком систему Запада (и Јапана), те све очигледнија глобална економска и војна конку-

144 Александар Дугин, *Основи геополитике*, књ. 1. (стр. 202)

145 Исто. (стр. 202)

ренција са САД из које ће временом да проистекне отворени антиамериканизам.

Али, позивајући се на историјско искуство, Дугин констатује да је управо континенталистичка Кина (а не Јапан) дуго била упориште западних таласократских сила на Далеком Истоку, пренебрегавајући да то није било добровољно савезништво, него колонијална подређеност. Такође, он упозорава да би хипотетичка стратегијска алијанса Русије са Кином аутоматски гурнула Јапан у још чвршћи амерички загрљај, омогућила даљу америчку далекоисточну партиципацију и тако спречила победу Копна у исконском сукобу са Морем. Међутим, нејасно је зашто искључује могућност да се у будућности направи тројно савезништво Русије, Кине и Јапана зачето на геоенергетским темељима, учвршћено заједничким економским интересима и крунисано геополитичком резултатом – потискивањем САД из западнопацифичког басена. Кључни аргумент за Дугинов „страх од Кине“ јесте објективна опасност да у условима релаксираних руско-кинеског односа њено многољудно становништво почне да „кипи“ преко границе на рекама Амур и Усури, те преплави ретко насељене, а природним ресурсима пребогате сибирско-далекоисточне пределе Русије.

Дугин је у својим књигама, чланцима и јавним иступима махом сугерисао да би према Кини требало водити оштрију политику, односе одржавати затегнутим, бити приправан на евентуално кинеско-америчко приближавање мотивисано претензијама и једне и друге силе према Сибиру. У његовим текстовима и картографским визуелизацијама неоевроазијства има предлога чак и за територијално прекомпоновање, фрагментацију и сажимање Кине. Сходно томе, у савезништву са другим евроазијским савезницима требало би учинити све да Кина постане „жртвено јагње“ пан-азијског пројекта¹⁴⁶. Али, Дугин није сасвим „отписао“ Кину, већ је отварао могућност да она трансформише своју оријентацију на пројапанску и проруску. У том случају, она би могла да „у перспективи постане пуновредна и равноправна учесница континенталног пројекта“¹⁴⁷.

146 Исто. (стр. 207)

147 Исто. (стр. 208)

Полазно Дугиново становиште јесте да за стварање Нове Евроазијске Империје кључну државу на истоку представља *Јапан*, те да приоритет припада вектору усмереном од Москве према Токију. Предност Јапана јесте што представља економски моћну, западнопацифичку, острвску државу империјалне традиције¹⁴⁸, са веома повољним географским положајем за експанзију према југу и за функцију језгра далекоисточне интеграције – *Паназијског пројекта*. Формирање „осовине пријатељства“ Москва-Токијо значило би истискивање „атлантистичке империје“ САД из економски најпросперитетнијег региона у 21. веку. Томе би допринело тренутно пригушено, али несумњиво антиамеричко расположење Јапанаца због „атомског геноцида“¹⁴⁹ крајем Другог светског рата и понижавајуће вишедеценијске америчке војно-политичке окупације која је потом уследила. Тај емотивни мотив „заједничког непријатеља“ био би допуњен прагматичним принципом симбиозе руске стратегијске заштите и природних ресурса, на једној страни, а јапанске технолошке развијености и финансијских могућности, на другој страни. Тако би Јапан и Русија не само добили прилику да реше кључне проблеме своје будућности, већ и да заједно радикално промене устројство источног прочеља Евроазије.

Дакле, без Јапана у свом саставу Евроазија не би била геополитички целовита. Руска геополитичка конекција са Јапаном на истоку и са Немачком на западу коначно би срушила конструкцију два анахрона америчка таласократска „мостобрана“ на пацифичком и атлантском „фронту“ Евроазије, одбацила утицај САД далеко у унутрашњост та два кључна океанска басена и окончала поредак униполарног глобализма. Међутим, Дугин је фаворизовање Јапана временом смањено, а оштре антикинеске ставове знатно ублажио, па

148 Јапан само у физичко-географском смислу и делимично са становишта империјалног духа, може да буде источни еквивалент Велике Британије на западу евроазијског супер-континента. Ипак, геополитички идентитет Јапана није таласократски, упркос историјским епизодама у којима је испољавао поморски карактер експанзије. Стога Дугин физичко-географску симетрију Јапана и Велике Британије у неоевроазијској концепцији није пројектовао у геополитичку „слику у огледалу“.

149 Александар Дугин, *Основи геополитике*, књ. 1. (стр. 205)

чак и почео да афирмише потребу интензивнијих руско-кинеских односа. Оснажену Кину све више је уважавао као истинску „препреку на путу светске америчке хегемоније“¹⁵⁰, те је ранији руски вектор према Токију у потпуности преусмерио на стварање „осовине пријатељства“ Русија-Кина.¹⁵¹

в) Према *исламском* југу био би оријентисан трећи, само на први поглед мање важан смер руског деловања. Будући да се географски ареал исламског становништва и држава простире од западноафричке обале Атлантика до индонезанских и јужнофилипинских острва и од Средоземља до источноафричких и јужноазијских обала Индијског океана, те да је са становишта цивилизацијског и геополитичког идентитета компатибилан са телурократским пројектом неоевразијаца, он представља логичну допуну мозаика Нове Евроазијске Империје. Преовлађујуће антиамеричко расположење међу муслиманима пројектовано је из времена колонијалне власти западноевропских сила и временом ће се појачавати не само због безобзирне америчке експлоатације, систематске дестабилизације и интервенционизма, већ и због све очигледније антиисламске климе у САД. Стога би принцип „заједничког непријатеља“ најлакше било остварити на јужном правцу. Али, у хетерогеном, просторно дисперзном, демографски експлозивном, цивилизацијски пробуђеном, политички узбурканом, енергентима пребогатом, економскофинансијски просперитетном и геополитички амбициозном исламском свету биће тешко пронаћи адекватног партнера за везивање „осовином пријатељства“.

Међу муслиманским државама постоје оне које географски положај и пространост, мали број становника, економска неразвијеност, верско-идеолошке специфичности, латентна политичка нестабилност или вољна-невољна таласократска и проамеричка оријентација аутоматски чини неодговарајућим за јужно евроазијско упориште. Индонезију, најмногољуднију исламску земљу света, искључује њена периферност, изолованост од „копненог“ ислама и географски положај на крајњем југоистоку Азије. Фаворит не може да бу-

150 Александар Дугин, *Геополитика постмодерне*. (стр. 112)

151 Исто. (стр. 113)

де феудална, теократска Саудијска Арабија, која представља сигурно упориште САД у нафтоносном Персијском заливу и „извозника“ вахабитског, милитантног исламизма. (Псеудо) секуларна Турска је не само изразито експониран амерички штићеник у западној Азији и источно-медитеранском басену („сидро НАТО“), већ и има сопствене интегралистичке амбиције (неоосманизам, пантуркизам). Бројне земље, иако малих капацитета, испољавају склоност ка парцијалној, панарапској интеграцији, која не узима у обзир не-арапски ислам и далеко је од евроазијских амбиција.

Руски избор најпогоднијег муслиманског партнера за успостављање јужног вектора своди се на *Иран*. Та централноазијска држава испуњава кључне критеријуме које су дефинисали неоевроазијци. Иако излази на Индијски океан и непроцењиво важан Персијски залив, те контролише Ормушки теснац између њих, Иран је изразито телуроократски профилисана држава. Одликује се знатном просторном и популационом величином, посредничким географским положајем који Русији, заједно са њеном интересном сфером (бивше совјетске централноазијске републике) омогућује стратегијски и дуго тражени излаз на „топла мора“. Располаже фрагментационим потенцијалом у најделикатнијој зони Rimland-а захваљујући коме може да обесмисли антируску (и антиевроазијску) „стратегију анаконде“. Средишња позиција у централноазијском простору омогућује му да врши утицај на Пакистан, Авганистан, Ирак, земље Арабијског полуострва, постсовјетске муслиманске државе, Кавказ. Дуга персијска историја и култура, ратничко континенталистичко наслеђе, традиционалистичко устројство државе и шиитска верзија ислама компатибилнији су са пројектом евроазијске интеграције него својства „остатка исламског света“. И најважнија компаративна предност Ирана јесте његова оштра супротстављеност „заједничком непријатељу“ – америчкој таласократији.

Осовином Москва-Техеран требало би да се обесмисли конкуренција православно-хришћанске Русије и исламско-фундаменталистичког Ирана у постсовјетским централноазијским државама и Закавказју, коју су САД користиле за

сопствену инфилтрацију. Такође, заједнички руско-ирански интерес баражираће пантуркистичке и саудијско-вахабистичке амбиције, које посредно опет доприносе америчком уклињавању у средиште Евроазије.¹⁵² Реална опасност од иранизације Централне Азије, која би била контрапродуктивна у процесу конституисања Нове Евроазијске Империје, превазишла би се формирањем *Централноазијске Империје*, предвођене Ираном. Иран би ефикасније од Русије парирао Турској, свводећи је на „жртвено јагње“¹⁵³ на јужном евроазијском правцу.

Постојање Централноазијске Империје неће значити да је *Панарапски исламски пројекат* супротстављен евроазијском. Напротив. Дугин га сматра другим вектором евроазијске интеграције са Југом. Будући да се Арапи географски простиру у Северној Африци и Југозападној Азији, он тај простор лоцира у „зону одговорности“ Европске Империје, покушавајући да то аргументује призивањем хаусхоферовске тезе о Евроафрици и архаичног геополитичког стереотипа из доба колонијализма да се ради о једном, а не о два континента. Сходно томе, акваторија Медитерана имала би третман „унутрашњег језера“, а не „правог мора“, док би субсахарска Африка постала „привезак“ европско-арапској целини, а не хетероген постколонијални „остатак“. Панарапски пројекат, са великим шансама да се профилише као антиамерички и да са југозапада допуни Нову Евроазијску Империју, производешће још једно „жртвено јагње“¹⁵⁴ – Саудијску Арабију.

3. Мултиполарна фаза или формирање зоналних „пан-области“ – После успостављања кључних вектора

152 Некадашњу „Велику игру“ империјалног ривалитета у каспијско-централноазијском региону између Русије и Велике Британије у 19. веку заменила је после распада СССР „Нова велика игра“. За „Нову велику игру“ Александар Гајић у истоименој књизи напомиње да је она компликованија јер поред два стара главна актера, копнене Русије и поморских САД (које су наследиле Велику Британију), појавиле су се и друге силе – Иран, Турска, Кина... Њихова борба за примат није више мотивисана само територијалном експанзијом и контролом стратегијских праваца продора од океанског приобаља ка континенталној унутрашњости или обрнуто, већ енергетским покретачима света – нафтом и гасом. Видети: Aleksandar Gajić, *Nova velika igra*, Nova srpska politička misao, Beograd, 2009. (стр. 171)

153 Александар Дугин, *Геополитика постмодерне*. (стр. 214)

154 Исто. (стр. 216)

са почетном тачком у Москве и учвршћивања система „осовина пријатељства“ са адекватним телурократским државама-упориштима у источном, западном и јужном макрорегиону Евроазије, настаће неопходни геополитички услови да таласократски експоненти САД дуж евроазијског обода (некадашњег Rimland-a) изгубе своју ранију функцију. Проамерички најекспониранији међу њима постаће „жртвена јагњад“ у остваривању неоевроазијског пројекта, мада не би требало искључити могућност да се трансформишу у про-телурократске чиниоце. У сваком случају, амерички трансокеански „макро-мостобрани“, захваљујући којима је алохтона, неевроазијска, поморска сила контролисала не само приобаља, него већину евроазијског мега-континента, биће деконструисани. САД ће бити одбачене на далеку пучину Атлантика и Пацифика, а ранија планетарна хегемонија проистекла из партиципације у кључним тачкама и зонама на свим континентима и океанима свешће се на (релативизовану) контролу Северне и Јужне Америке. Истовремено, то ће значити да је америчком (Западном) униполарном глобализму дошао крај и да се рађа нови, мултиполарни геополитички поредак.

Према неоевроазијском становишту, будући мултиполаризам темељиће се на следећим постулатима:

- На *пан-идеји* класика телурократске геополитичке мисли (првенствено К. Хаусхофера); тако ће се успоставити систем меридијански издужених зона, којима ће доминирати континенти, велике силе и интеграције северне полулопте; изузимајући Евроазију, границе пан-области биће трасиране океанима;
- На новој структури глобалне моћи која ће се формирати на основу *анти-трилатерале* и „пандемије“ анти-американизма; захваљујући томе САД ће бити истиснуте из Евроазије и њихов утицај сведен само на Нови Свет као глобалну „периферију“; функција глобалног „језгра“ вратила би се Старом Свету под вођством континенталистички профилисане „тријаде“ Европа – Русија – Далеки Исток;
- На *централној позицији Русије* у будућој светској политици, која ће омогућити да управо од ње крећу геополитички вектори према осталим водећим си-

лама и макрорегионима у којима доминирају; мултиполарност је једини руски избор, будући да је за њу униполарни поредак дугорочно погубан и да је, истовремено, егзистенцијално угрожавају и други експанзионистички пројекти (евроунијски, панисламски, великокинески).

Полицентричност представља геополитички принцип. Стога, географска конкретизација глобалне полицентричности не мора да буде једнозначно одређена. Предлажући *четворополарни модел* будућег устројства света, Дугин констатује да је то „једна од могућих верзија“¹⁵⁵. Штавише, он је публиковао различите варијанте сопственог предлога „пан-области“, мењајући њихова имена и границе, те вршећи „трансфере“ неких важних земаља или њихових делова из једне у другу зону. Али, није одустајао од основне концепцијске поставке: конституисања четири меридијански издужена појаса (*карте 6 и 7*):

а) *Англо-америчка зона* – После потискивања из Евроазије и окончања планетарне хегемоније, што ће произвести не само крај униполарног светског поретка, већ и окончање епохе превласти трговачко-поморских цивилизација, Дугин сматра да ће САД задржати статус „велике регионалне државе“¹⁵⁶. САД као „центар“, оствариваће са северне полулопте доминацију у појасу који обухвата два америчка континента, проширујући га на Аустралију, Нови Зеланд и већину јужно-пацифичких архипелага, те задржавајући у својој трансатлантској сфери Велику Британију и Ирску као последњи остатак некада пространог европског „мостобрана“.¹⁵⁷ De facto, то је враћање на крај 19. века и тековине достигнуте спровођењем Монроове доктрине.

Али, инерција губитка глобалног примата, употпуњена све израженијим унутрашњим економским, политичким и етно-културним антагонизмима, може да доведе у питање за-

155 Александр Гелъевич Дугин, *Геополитика*. (стр. 461)

156 Исто. (стр. 462)

157 Видети картографску представу неоевроазијског четворополарног модела (Евразийская теория в картах), која је објављена на <http://geopolitica.ru/Maps/3/> (и користи се у овој књизи), где је на самој карти исписано да је из јануара 2002. године. Иста карта објављена је и 2011. године у: Александр Дугин, *Геополитика*. (стр. 463)

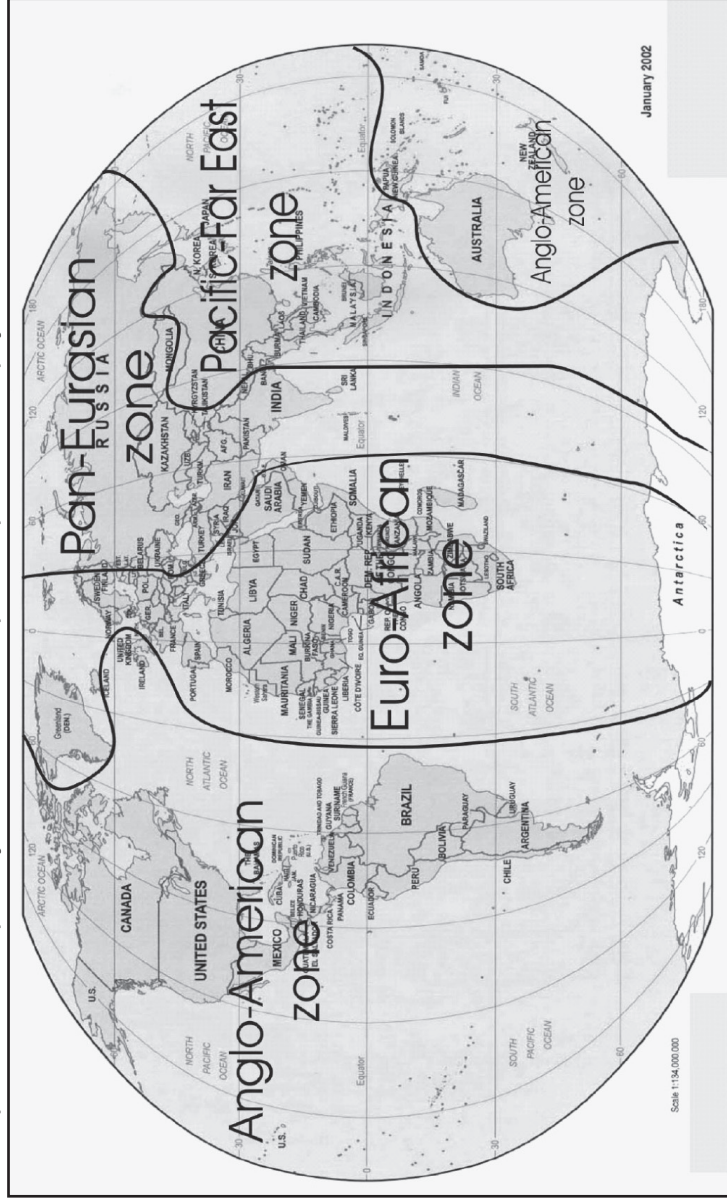
државање Латинске Америке у орбити Вашингтона. „Вирус непослушности“ и бујајућег антиамериканизма није више ексклузивитет Кубе, већ је почетком 21. века захватио Никарагву, Венецуелу, Боливију и ширио се даље. Захваљујући природним ресурсима, високим стопама економског раста и финансијској стабилности, Бразил, Аргентина, Аустралија и неке мање земље ослобађају се америчког „загрљаја“ и оријентишу се на друге партнере. Пренапрегнутост САД на глобалном плану допринела је губитку контроле у свом „унутрашњем дворишту“. Тај процес може да буде неповратан, али није искључено да САД, лишене амбиција изван Англо-америчког појаса, у њему поново успоставе своју неприкосновеност.

Иако је са становишта свеколиких веза логично да се у оквиру Англо-америчке зоне задржи британско-ирски „*rap-handle*“, за успех неоевроазијске идеје радикалног геополитичког преобликовања света то би било погубно. Велика Британија остала би не само „природни амерички носач авиона пред обалом Европе“, него и „Тројански коњ“ за европску еманципацију у независан (од САД) пол моћи. Слични аргументи важе и за о(п)станак аустралијско-новозеландског фрагмента у Англо-америчкој „пан-области“, када га геоекономска гравитациона моћ незадрживо привлачи ка далекоисточном „магнету“ – Кини, Јапану, Русији и све јачим „малим змајевима“. Зачуђујуће је зашто Дугин није америчком октоподу потпуно ампутирао све „пипке“, већ је оставио ове трн-сатлантске и транспацифичке „патрљке“, који би могли да се регенеришу и да послуже као упоришта опорављеним САД за поновно обухватање Евроазије у смртоносни стисак. Штавише, у претходној картографској варијанти неоевроазијске концепције (из 2001. године)¹⁵⁸, постоји, са становишта руских и евроазијских интереса, управо сврсисходан приступ – меридијански издужен ареал доминације САД сведен је искључиво на Северну¹⁵⁹ и Јужну Америку, са адекватним називом *Амерички појас*.

158 Видети „Карту географских појасева“ из 2001. године у: *Евразийский взгляд – основные принципы доктринальной евразийской платформы*. (стр. 44)

159 Индикативно је да ни у једној варијанти у (Англо)Америчку зону није укључен Гренланд. Истина, Гренланд је под територијалним суверенитетом Даније.

Карта 6: Неоевроазиатски модел четворополарности – варијанта из 2002. године

Извор: Евразийская теория в картах. <http://geopolitica.ru/Maps/3/>

Карта 7: Неоевроазиатски модел четворополарности – варијанта из 2001. године

Извор: Евразийски изглед – основне принципе доктриналној евроазијској платформи, Арктогея центр, Москва, 2001. (стр. 44)

б) *Евро-афричка зона* – Ослобођена вишедеценијске стратегијске контроле САД, *Европска унија* неће више бити амерички истурени положај на западу Евроазије, већ лидер пространог појаса у чијем саставу ће се налазити и Африка са Блиским Истоком. Ранија трансатлантска евро-америчка кохезија „дуж паралеле“, посебно чврста током биполарног и прелазног, униполарног раздобља, уступиће место трансмедитеранским, евро-афричким везама „дуж меридијана“. За неоевроазијско становиште, јачање европске интеграције је добродошло (следствено, искључен је повратак на превазиђени концепт Европе-нација), али под условом да се њен таласократски идентитет трансформише у континенталистички, тј. да американизам уступи место антиамериканизму. Покретач и гарант ренесансе не само телурократске (геополитичке), већ и укупне самобитности Европе требало би да буде Немачка. Захваљујући својој несумњивој економској моћи и политичком утицају стеченом током модерне епохе европоцентризма и колонијализма, ЕУ ће у пространом јужном сектору моћи да дође до алармантно недостајућих енергената и сировина, а да тамо пласира капитал и технологију. Истовремено, биће принуђена да пронађе решења за безбедносне претње изазване супротно усмереном демографско-религијском трансгресијом.

Дугинова „понуда“ је веома великодушна: за дистанцирање од САД и одбијање да и у будућности игра другоразредну улогу америчког сателита, ЕУ би у евроазијски профилисаном поретку била „награђена“ позицијом једног од четири глобална „центра“ на северној полулопти, са припадајућим копненим ареалом јужно од Средоземног мора. Међутим, дискутабилни су територијални габарити европског „језгра“. Упоредо са спорном припадношћу Велике Британије и Ирске у две варијанте неоевроазијске концепције, упитни су и прецизни просторни домети на истоку. На карти из 2002. године граница не следи државне међе, већ пресеца неколико држава: источни део Финске остаје у руској сфери, а западне области Белорусије, Украјине и Румуније укључене су у европску интеграцију. Да ли се ради о случајној непрецизности, нужном поједностављењу и разумљивој географској генерализацији, или о инерцији уважавања стереотипне ли-

није раздвајања великих религијско-цивилизацијских ареала као узроку стварања „раседа“ између геополитичких блокова?

Такве дилеме не постоје у картографској представи претходне варијанте (из 2001. године), где источна међа европског „пола“ има већи коефицијент развијености и недвосмислено уважава државне границе: искључује целокупне територије Белорусије и Украјине, обухвата Финску и не пресеца Балкан, већ у европско језгро укључује све земље у његовом саставу (и Молдавију). Такође, у варијанти Евро-афричке зоне из 2001. године у њеном саставу налази се читав Блиски Исток, док су у потоњој варијанти из 2002. године искључене стратегијски и енергетски веома важне државе Сирија и Ирак. Најделикатније блискоисточно питање које ће се поставити пред европски „пол“ биће однос према Израелу. Од Израела је готово немогуће очекивати анти-атлантизам и отклон од САД јер и сам опстанак јеврејске државе, окружене „морем Арапа“ и конфронтране са изразито анти-америчким Ираном, зависи од подршке САД. ЕУ ће веома тешко успети да дефинише уравнотежен интегративни однос, на једној страни, са узаврелим арапско-исламским светом „од Гибралтара до Ормуза“, који ће вршити све јачи имиграциони, верски и безбедносни притисак на Европу и, на другој страни, са глобално утицајним америчким штићеником Израелом, који може да буде употребљен као деструктивни „Тројански коњ“ САД унутар Евро-афричке зоне.

в) *Пан-евроазијска зона* – Успех неоевроазијског укидања униполарног глобализма и сукцесивног успостављања четворополарног геополитичког поретка, непосредно ће да зависи од формирања и функционисања зоне чије је „језгро“ *Русија*. Ту „географску осовину историје“, евроазијско „срце копна“, Heartland – таласократски, трговачки, католичко-протестантски Запад никада није престао да доживљава као неприхватљиву алтернативу сопственом концепту постојања и устројства света. И у савременом добу се успешном формулом опстанка супремације САД и привилегованог статуса земаља „златне милијарде“ сматра стратегијско опкољавање, вишедимензионално слабљење и дробљење архи-супарника – Русије. Стога, према неоевроазијском мишљењу,

после политичко-економске консолидације Русије приоритетан задатак јесте преображај Заједнице Независних Држава у *Евроазијски Савез*. Он би требало да се формира постепено, кроз *евроазијски процес* вишедимензионалне интеграционе еволуције на економском, политичком, информационом, саобраћајном, војном, културном и другом плану. Иако би на први поглед подсећао на континенталног, евроазијског „двојника“ Европске уније, Евроазијски Савез не би требало да буде скуп држава-нација обједињених у нову, већу супрадржаву, већ регионално организована целина повезана еластичним и прилагодљивим унутрашњим структурама, али са централизованим економским и стратегијским системом управљања.¹⁶⁰ Заједно са Русијом, у саставу Евроазијског Савеза биле би још земље Заједнице Независних Држава и, могуће, неке источноевропске државе.¹⁶¹

Евроазијски Савез је најпространији део и несумњиви темељ Пан-евроазијске зоне. Али, важни стубови у њеној конструкцији били би Иран, Пакистан, Турска¹⁶² и нарочито Индија, захваљујући којој би Русија, Евроазијски Савез и читав појас остварили приступ „топлом мору“ – Индијском океану. Иако би се Пан-евроазијска зона протезала до Антарктика (као и остале три), она би била једина са целокупном копненом масом на северној полулопти. Такође, једино би та зона имала „језгро“ наглашено издужено правцем исток-запад („дуж паралеле“) и са изразито већом пространошћу од јужног „остатка“ зоне. Управо у том „остатку“ Пан-евроазијске зоне САД ће најактивније деловати ради онемогућавања његовог интегрисања са Русијом – Турску ће свим силама задржавати у евроатлантском „клубу“ (НАТО и ЕУ-кандидатура), Иран ће „обуздавати“ економски, политички и војно, те „балансирати“ га инструментализовањем етнички хетерогеног, али махом сунитског окружења, Пакистан ће уцењивати „преливањем сукоба“ из суседног Авганистана, деструкцијом

160 *Евразийский взгляд – основные принципы доктринальной евразийской платформы.* (стр. 57-59)

161 Исто. (стр. 43)

162 Турска је овде уврштена условно – ако одустане од евроатлантског и крене путем евроазијских интеграција, што Дугин сматра „врло вероватним“. Видети у: Александр Гельевич Дугин, *Геополитика.* (стр. 464)

земље и остављањем без подршке у хипотетичком заоштравању сукоба са Индијом у вези Кашмира, а Индију, која је ионако „потконтинент“, „свет за себе“, удаљена и изолована од руског „језгра“ пустињско-високопланинским и муслиманским простором, настојаће да „декодирају“ од континентализма и привуку је у таласократску сферу, награђујући је регионалном хегемонијом у басену Индијског океана.

Морфографска својства Пан-евроазијске зоне условљена су како размештајем крупних физичко-географских целина, тако и политичко-географском структуром. Западна граница зоне истовремено је и апроксимативна западна граница Источноевропске низије, на југозападу граница је трасирана контактом суптропских пустиња Арабијског полуострва и аридних висоравни Персије¹⁶³, док на истоку Пан-евроазијска зона излази на Пацифик пространом руском далекоисточном „фасадом“ између Беринговог мореуза и Владивостока. Међутим, дискутабилна је јужна и југоисточна међа у сектору између Владивостока и Бенгалског залива. У неоевроазијској варијанти из 2001. године она пресеца Кину тако да је најнасељенији и економски најразвијенији приморски појас остао изван Пан-евроазијске зоне, док је у њу укључен просторно већи, континентални, аридни, пустињско-котлински и високопланински део (Манџурија, Унутрашња Монголија, западни Сечуан, пустиња Гоби, Џунгарија, планински венац Тјан-шана, Синкјанг, пустиња Такла Макан, масив Кунлун, висораван Тибет, северна страна Хималаје...). Таква траса уклапа се у изворне Дугинове идеје да Кина представља далекоисточног експонента САД, те да би је, ради успеха континенталистичког неоевроазијског мултиполарног пројекта, требало контролисати, претворити у „жртвено јагње“ и чак распарчати тако да њене северне и западне обла-

163 Ово могу да буду објективни разлози за непоклапање граница између Евро-афричке и Пан-евроазијске зоне у две неоевроазијске варијанте (из 2001. и 2002. године), тј. за пресецање Финске, Белорусије, Украјине и Румуније, те дилеме о припадности медитеранско-пустињске Сирије и месопотамијског Ирака једној или другој зони. Такође, прецизним увидом у карту из 2002. године може се уочити да је Дугин границу Пан-евроазијске зоне у зони Ормушког теснаца померио на штету Евро-афричке зоне, те одсецајући део Омана и Уједињених Арапских Емирата, цео тај стратегијски важан мореуз и Омански залив, de facto, ставио под контролу Ирана.

сти припадну Heartland-у¹⁶⁴. Упоредо са ревидирањем својих ставова и са постепеним фаворизовањем Кине као незаобилазног исходишта једног од московских вектора, Дугин је престао да проблематизује њену територијалну целовитост и у варијанти из 2002. године границу Пан-евроазијске области трасирао дуж кинеских државних граница.

г) *Пацифичко-далекоисточна зона* – Источна Азија постаје најдинамичнији регион на Планети, где се стичу територије, акваторије, економски интереси, комуникацијски правци и геополитичке концепције неколицине најмоћнијих држава на почетку 21. века. Ту се налази Кина – пространа, најмногљуднија и привредно најекспанзивнија земља света, чији је БДП почетком друге деценије 21. века избио на друго место (иза САД). Са друге стране Источно-кинеског мора је острвски Јапан – територијално невелика, али густо насељена, урбанизована, индустријализована и високо организована земља, технолошки лидер и трећа светска економија (иза САД и Кине). У њиховом суседству је Русија – територијално највећа и природним ресурсима најбогатија земља света, те једна од водећих војних (нуклеарних) сила и традиционални телурократски геополитички пол глобалног нивоа. Њена сибирска лежишта енергената и сировина су од виталне важности за будући развој и Кине и Јапана. Захваљујући контроли Јапана као транспацифичкој геополитичкој аквизицији стеченој крајем Другог светског рата и током Хладног рата, на Далеком Истоку још увек арбитражује не-евроазијска сила САД – чија глобална доминација опада, али је и даље непревазиђена.

Иако су за водећу позицију у Пацифичко-далекоисточној зони неоевроазијци изворно кандидовали Јапан, чак и тенденциозно наглашавајући његов „колосални експанзионистички потенцијал, огроман степен националне истрајности и гигантску унутрашњу енергију“¹⁶⁵, нису избегли да се суочи са реалним проблемом – да је, као Европа на западу Евроазије, и Јапан на њеном истоку, још увек под снажном „шапом“

164 Видети карту поделе Кине у: Александар Дугин, *Основи геополитике*, књ. 1. (стр. 315)

165 *Евразийский взгляд – основные принципы доктринальной евразийской платформы*. (стр. 55)

САД. „Ослобађање“ Јапана од америчке контроле означавају као „важан услов изградње реалне мултиполарности“¹⁶⁶, што у будућности неће бити могуће без „моћне евроазијске подршке у политичкој, стратегијској и ресурсној сфери“¹⁶⁷. Упркос првобитног проскрибовања Кине као америчког таласократског фаворита, разоружан актуелним трендом њеног успона и све отворенијим ривалством са САД, Дугин је компромисно констатовао да на позицију „језгра“ претендује и једна и друга држава.¹⁶⁸ Од развоја њихових односа зависиће обликовање читаве Пацифичко-далекоисточне зоне. Хипотетички кинеско-јапански кондоминијум¹⁶⁹ могао би да допринесе не само геоекономској и геополитичкој експанзији зоне на чијем су челу, већ и да је катапултира на место апсолутног глобалног хегемона. Супротно томе, кинеско-јапанско ривалство, на чијем заостравању ће радити супарничке силе (првенствено САД), проузроковаће њихово међусобно исцрпљивање, успоравање економског развоја, трку у наоружавању и могуће војно сукобљавање.

Према варијанти из 2002. године, јапанско и/или кинеско „језгро“ предводи Пацифичко-далекоисточну зону, која просторно обухвата још Индокинеско полуострво, Филипине, стратегијски важне међуокеанске архипелаге Индонезије и Малезије, те читав северозападни квадрант Тихог океана са мноштвом разбацаних острва. У саставу те зоне нису Аустралија, Нови Зеланд и југозападни пацифички квадрант, који би, заједно са Великом Британијом и Ирском на готово антиподској страни Планете, остали под стратегијском контролом САД као део Англо-америчке зоне, тј. као део неког „скраћеног Запада“. Међутим, у варијанти из 2001. године неоевроазијци су не само другачије назвали зону (Тихоокеански појас), већ су у њу укључили читав аустралијски континент и западну половину Пацифика¹⁷⁰. Тај простор јесте део

166 Исто. (стр. 56)

167 Исто. (стр. 56)

168 Александар Гелъевич Дугин, *Геополитика*. (стр. 466)

169 Александар Дугин, *Геополитика постмодерне*. (стр. 78, 288)

170 Картографски прикази ни једне варијанте не садрже јасно повучену меридијанску границу између Англо-америчке зоне (Америчког појаса) и Пацифичко-далекоисточне зоне (Тихоокеанског појаса). Условно, као линија разграничења могла би да се подразумева лучна ис-

колонијалног наслеђа европских сила и делимично је под непосредном империјалном контролом САД (стратегијски важна острва), те је постао не само политички, већ и културно оријентисан према Западу, али његова припадност Тихоокеанском појасу је логична и може да се поткрепи савременим геоекономским гравитационим законитостима који га све брже „гурају“ ка динамичној Источној Азији.

4. Великопросторна фаза или структурисање „зона“ – Велика пространост и вишедимензионална хетерогеност „зона“ („пан-области“) чини их прегломазним, нефункционалним, аутодеструктивним и неоперативним за реализацију мултиполарног поретка. Стога неоевроазијци сматрају да је неопходно четири велике, меридијански издужене, глобалне „зоне“ поделити на мање целине – „велике просторе“. Дугин препоручује да се за теоријско полазиште узме принцип „великог простора“ (grossraum) Карла Шмита, који би требало разрадити на основу примера америчке интеграције и темељно редефинисаних теза Карла Хаусхофера. У четвртој фази трансформисања светског геополитичког поретка од једнополарности ка вишеполарности, просторни обриси и мисија „зона“ постепено ће се расплунути, а њихову улогу преузеће „велики простори“. „Концепт ‚великог простора‘ у теорији мултиполарности игра(ће) главну улогу.“¹⁷¹ Тај концепт потенцира суштину и параметре интеграције, те одређује конкретне целине и њихова територијална, историјска, демографска, културна, економска, енергетска и друга својства. Али, он не утврђује облике државног устројства, политичког система и административног организовања у сваком „великом простору“ појединачно, већ препушта да то проистекне из посебности и потреба простора који се интегрише. Сходно томе, неки „велики простори“ могу да се конституи-

точна и западна „ивица карте“, која је трасирана меридијаном (170° западне географске дужине) кроз Берингов мореуз између Северног леденог и Тихог океана, где се Азија (Чукотско полуострво) и Северна Америка (Аљаска) највише приближавају. Али, то није ни меридијан који дели Земљу на источну и западну полулопту (180° географске дужине – датумска граница), нити је меридијан који апроксимативно дели Пацифик на две приближне половине (160° западне географске дужине).

171 Александар Гелъевич Дугин, *Геополитика*. (стр. 451)

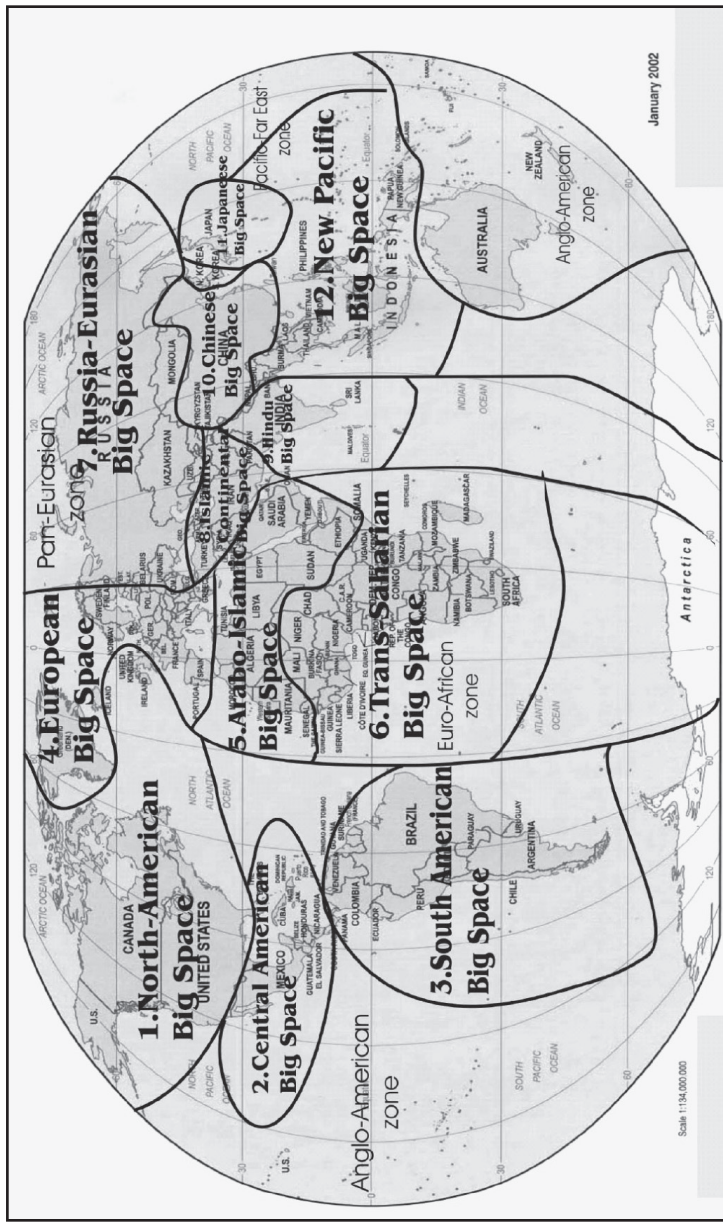
шу као супра-државни ентитети са високим степеном политичко-економске кохезије, други ће да задрже само лабаве административно-политичке везе, трећи ће да се формирају према принципу етничке истородности, четврти на културно-цивилизацијској основи...

Неоевроазијци су издвојили 13 конкретних „великих простора“ и прелиминарно их разматрали у оквирима четири глобалне „зоне“, али су их картографски представили готово као аутономне геоекономске и геополитичке целине. То је уочљивије у варијанти из 2001. године, где су називи и границе „зона“ потпуно изостављени.¹⁷² На карти варијанте из 2002. године линије које означавају границе „великих простора и „зона“ потпуно су идентичне, а називи „великих простора“ су интегрално нумерисани и исписани интензивније обојеним и крупнијим словима од назива „зона“. Слично упоредној анализи назива, пространости и граница „зона“ из 2001. и 2002. године, и у две картографске варијанте „великих простора“ могу да се уоче знатне разлике, недоследности и контрадикторности, али оне не нарушавају општи концепт еволутивног великопросторног структурисања не само претходно установљених „зона“, већ и света у целини (*карте 8 и 9*):

У Англо-америчкој зони, према варијанти из 2002. године, издвојена су три „велика простора“, међу којима *Северноамерички* (бр. 1), око САД као гравитационог средишта, окупља англосаксонски свет, обједињен економско-политички на (нео)либералном капитализму и демократизму, а геополитички на таласократији и глобалистичком хегемонизму. Латинска Америка културно-религијски може да се сматра хомогеном, али је ипак подељена на два „велика простора“ – *Централно-амерички* (бр. 2), коме припадају Карипска острва и северноамеричко континентално „сужење“ од Рио Гранде до Панамског канала, и који је изложен непосреднијем утицају САД, те *Јужно-амерички* (бр. 3), где су антиамерички оријентисане хиспанофонске државе све снажније, и где је португалофонски Бразил израстао у глобално респек-

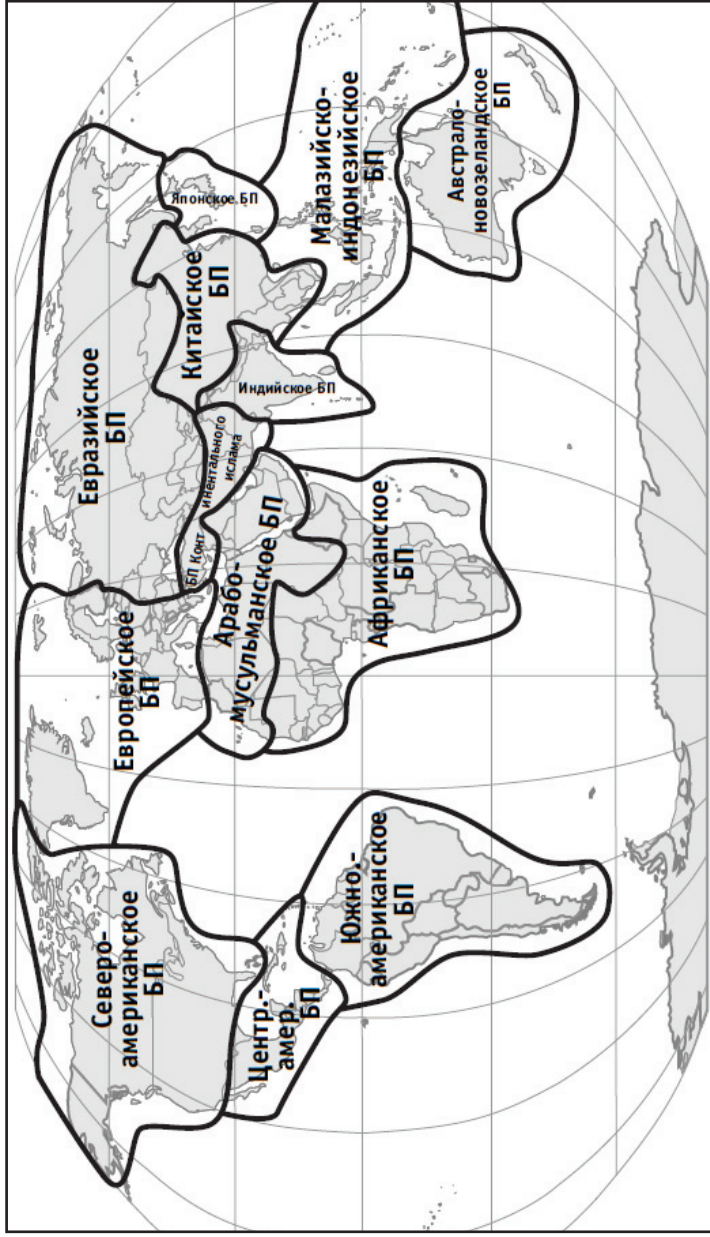
¹⁷² Видети карту „Евразийское видение Больших пространств (БП)“ у: *Евразийский взгляд – основные принципы доктринальной евразийской платформы*. (стр. 46)

Карта 8: Структура мультиполярного света – «велики простори» у варијанти из 2002. године

Извор: Евразийская теория в картах. <http://geopolitica.ru/Maps/4/>

Карта 9: Структура мультиполярного света – «велики простори» у варијанти из 2001. године

Изор: Евразийский взгляд – основные принципы доктринальной евразийской платформы, Арктогея центр, Москва, 2001. (стр. 46)

табилни пол моћи. Вероватно превидом, у варијанти из 2002. године Аустралија и Нови Зеланд нису означени као посебан „велики простор“ (нити су прикључени неком од постојећих), иако су у саставу Англо-америчке зоне. Тако је укупан број „великих простора“ остао 12, иако је логично да их буде 13. Међутим, у варијанти из 2001. године постоји 13 „великих простора“, а *Аустралијско-новозеландски* издвојен је као посебан и налази се у саставу Тихоокеанског појаса.

Евро-афричком зоном економски и политички доминира *Европски велики простор* (бр. 4). Он углавном обухвата Европску унију, али уз бројне и индикативне изузетке – Велика Британија је у ЕУ, али није у Европском великом простору, а Гренланд припада Европском великом простору и саставни део је Данске као чланице ЕУ, али је иступио из ЕУ (у то време ЕЗ); у Европски велики простор укључене су државе које су део Запада, али су изван ЕУ (Норвешка, Швајцарска и тзв. патуљасте европске државе); источноевропске државе које су приступиле ЕУ 2004. године (иако је ова неоевроазијска варијанта из 2002. године) и тзв. западнобалканске земље¹⁷³ јесу део Европског великог простора, али нису Румунија и Бугарска које су постале чланице ЕУ 2007. године¹⁷⁴... Са

173 САД и ЕУ третирају тзв. Западни Балкан (простор бивше СФР Југославије, без Словеније, али са Албанијом) као „карантин“ за земље и народе заражене вирусом етно-верских ушанчености и ратних сукоба, те као „чекаоницу“ у којој се оне уподобљавају за приступ евроатлантским интеграцијама.

174 Према неоевроазијској концепцији, Балкан се поново нашао на геополитички трусној „пукотини“. Подељен је између Евро-Афричке зоне на западу и Пан-Евроазијске зоне на истоку осом север-југ дуж границе Србије са Румунијом и Бугарском. Дакле, две црноморске земље, Румунија и Бугарска, у саставу су Русије-Евроазије као најпростиранијег „великог простора“ Пан-Евроазијске зоне. Србија и остале српске земље *не припадају* Пан-Евроазијској зони, тј. Руско-евроазијском великом простору, већ као део *ex-југословенског* транзиционог пост-простора (проглашеног за експериментални тзв. Западни Балкан), *припадају* Европском великом простору који је интегрални део Евро-Афричке зоне. На први поглед, геополитичка слагалица добро се уклопила. Иако Балканско полуострво јесте географска целина, Балкан је првенствено геополитички појам који подразумева територијалну фрагментираност. Предвиђена линија поделе поклопила се са некадашњим балканским сектором хладноратовске Гвоздене завесе. Геополитички је оптимално што се читав српски етнички и историјски простор нашао унутар једне, а не две или више макро- или мезо-целина (индикативно би било да је линија поделе између „зона“ или „великих простора“, на пример, на Дрини). Штавише, будући да

друге стране Средоземног мора, Европи „на старање“ неоевроазијци додељују *Арапско-исламски* (бр. 5) и јужније од њега *Транс-сахарски велики простор* (бр. 6), чија међусобна граница у области „Рога Африке“ није конзистентно одређена. Супротно варијанти из 2001. године, када су биле у саставу Афричког великог простора¹⁷⁵, Етиопија, Еритреја, Џибути и Сомалија су у варијанти из 2002. године припале Арапско-исламском великом простору, у коме, пак, није остао читав Судан јер је његов јужни део (касније се издвојио у независну државу) укључен у Транс-сахарски велики простор.

Структура Пан-евроазијске зоне такође се састоји од три „велика простора“, међу којима доминира огромна копнена маса, „језгро“ читаве зоне и Heartland света – *Руско-евроазијски велики простор* (бр. 7). Изузимајући Литванију, Летонију и Естонију, у његовом саставу налазе се остале постсовјетске државе (ЗНД) и Монголија, што је прецизно картографски представљено у неоевроазијској варијанти из 2001. године (и назив је Евроазијски велики простор). Међутим, према варијанти из 2002. године, сектор јужне границе Руско-евроазијског великог простора трасиран је тако да искључује Закавказје (Грузију, Азербејџан и Арменију) и пресеца бивше совјетске централноазијске (муслиманске) републике Туркменистан и Таџикистан. Ампутирани простор припао је *Исламско-континенталном великом простору* (бр. 8), што не може да се тумачи (само) као резултат апроксима-

је неоевроазијство управо руска концепција, те да је чак и према њој српска будућност виђена у склопу „(Велике) Европе“, логично би било да је свака дилема у вези српског опредељења „ЗА“ или „ПРОТИВ“ евроатлантских интеграција беспредметна. Упркос томе, емпиријски се потврђује да су реални геополитички и геоекономски токови почели другачије да „меандрирају“. „Рубикон је пређен“ укључивањем Румуније и Бугарске у НАТО и ЕУ. Детаљније видети у: Milomir Stepić, „Geopolitical orientation of Serbia: Euro-atlantism and/or Euro-asianism“, *Megatrend review: the international review of applied economics*, Vol 2 (2) 2005, Megatrend University of Applied Sciences, Belgrade, 2005. (p. 7-22) и Миломир Степић, „Србија у евроазијској и неоевроазијској концепцији – упоредна геополитичка анализа“, у: *Русија и Балкан: питање сарадње и безбедности* (Зоран Милошевић, ур.), Институт за политичке студије, Београд, 2008. (стр. 42-43)

175 Простор јужно од Сахаре неоевроазијци често колоквијално називају „црна“ Африка, а у контексту мултиполарне концепције дају му име *Афрички велики простор* (2001.) или *Транс-сахарски велики простор* (2002.).

тивности приликом исцртавања граничне линије, већ више као руски територијални уступак ради трајног разрешавања спорних питања са исламским светом и залог стратегијског подухвата – евроазијске интеграције и мултиполарности света¹⁷⁶. Другачије би требало схватити линију која дели Пакистан (према варијанти из 2002. године). Његов већи, северозападни део, природно се налази у саставу Исламско-континенталног великог простора, док је југоисточни појас припао трећем, најјужнијем, *Индијском великом простору* (бр. 9) као руска „реинвестиција“, тј. неоевроазијско стратегијско обећање Индији како би се она привукла у телурократски „клуб“. Није искључено да би ту зону Пакистан, лишен заштите САД потиснутих из Евроазије, могао да изгуби у неком хипотетичком конфликту са ојачалом Индијом.

Пацифичко-далекоисточну зону је најкомпликованије структурисати. Разлоге би мање требало тражити у географској, цивилизацијској, економској и геополитичкој хетерогености простора, а више у постојању две силе са лидерским капацитетом – било да конкуришу за примат или ће бити принуђене да кондоминијумски управљају „својом“ зоном. У варијанти из 2001. године преовлађује пројапански став неоевроазијца, те се у саставу Јапанског великог простора, заједно са Јапаном, налазе читаво Корејско полуострво и острво Тајван. Кинеска партиципација у басену Пацифика сведена је само на уски приобални појас, али је зато Кинески велики простор на југу обухватио Индокину (изузимајући Малајско полуострво). Огроман острвски ареал који посредује између Индијског и Тихог океана чини Малезијско-индонезански велики простор, у коме доминира најмногљуднија исламска држава света Индонезија, али се у њему стичу утицаји и већине осталих светских цивилизација – Синичке, Јапанске, Будистичке, Хинду и Западне (римо-католика на

176 Дугин предлаже принцип руских уступака ради „виших циљева“ – успостављања „осовина пријатељства“ са кључним државама на истоку, западу и југу Евроазије, подстрек за повезивање са Русијом, додатни мотив за антиамеричко расположење, те почетни корак у рушењу униполарног и стварању мултиполарног поретка. Сходно томе, он нуди уступање Калињинградске области Немачкој, „реституцију“ Курилских острва Јапану... Видети у: Александар Дугин, *Основи геополитике*, књ. 1. (стр. 200, 209)

Филипинима и протестаната из Аустралије). На крајњем југу издвојен је „континент велики простор“ – Аустралијско-новозеландски. У варијанти из 2002. године структура Пацифичко-далекоисточне зоне је темељно измењена, и то не само зато што је смањена „ампутацијом“ Аустралије и Новог Зеланда. *Кинески* (бр. 10) и *Јапански велики простор* (бр. 11) сведени су само на државе Јапан и Кину (којој је прикључен Тајван, али одузето острво Хајнан у Јужнокинеском мору?!). Штавише, између њих остављена је „празнина“ – Корејско полуострво је изван „великих простора, али може да се претвори у „семе раздора“. Малоазијско-индонежанском великом простору промењено је име у *Новопацифички велики простор* (бр. 12) и он је знатно проширен припајањем Индокине са Малајским полуострвом.

Дугин закључује да би „велики простор“ требало да постане основни принцип целокупне мултиполарне стратегије. „Велики простори“ су се појављивали у два историјска облика: као цивилизације и као империје. *Цивилизације* су обједињавале простор у целину на основу културне, религијске и језичке сличности, али обично нису могле да постигну геополитичко јединство и централизовано управљање. *Империје* су се заснивале на супротним темељима – имале су геополитичку целовитост и централизовану власт, али су често обухватале цивилизацијски потпуно различито становништво и географске области. Али, цивилизације могу да стекну геополитичке особине и постану империје, а империје да дођу до високог степена културног јединства и прерасту у цивилизације. То је јединствена матрица и основа конституисања „великих простора“. Сходно томе, будући мултиполарни свет требало би да се схвати као поредак „великих простора“, и то никако једног глобалног простора, него мозаика неколико „зона“.¹⁷⁷

Према неоевроазијској концепцији, границе између „зона“ и „великих простора“ неће бити тврде, непролазне и изразито баријерне. Оне не би требало да онемогућавају интересно повезивање – не само „великих простора“, већ и „зона“. За Русију-Евроазију посебан значај имају три „велика

¹⁷⁷ Александр Гелъевич Дугин, *Геополитика*. (стр. 452)

простора“ у њеном непосредном суседству – Европски, Кинески и Континентално-исламски (и четврти, Арапско-муслимански, са којим се Русија-Евроазија територијално не додирује). Руско-евроазијски велики простор је стратегијски заинтересован да са њима ступи у савезничке односе у будућем мултиполарном свету. Приоритет су интеграционе везе са Европским великим простором, који би, као аутономан геополитички субјект, неминовно постао супротстављен америчкој глобалној хегемонији. Да ли је могуће стварање *Евро-Русије* као целовитог „великог простора“ (или „зоне“) и да ли ће она постати један од саставних делова будуће мултиполарне „блоковске структуре света“?¹⁷⁸. Нео евроазијци не сматрају повезивање два, три или четири територијално блиска „велика простора“ коначним. Проширују га на читаво евроазијско-афричко копно, које би постало један глобални геополитички пол. Он би био сучељен другом полу – Америци – где ће се Латинска Америка све ефикасније одупирати САД и Англоамерици у целини. Тај нови, постмодерни биполаризам довешће до краха униполарног глобалистичког поретка.

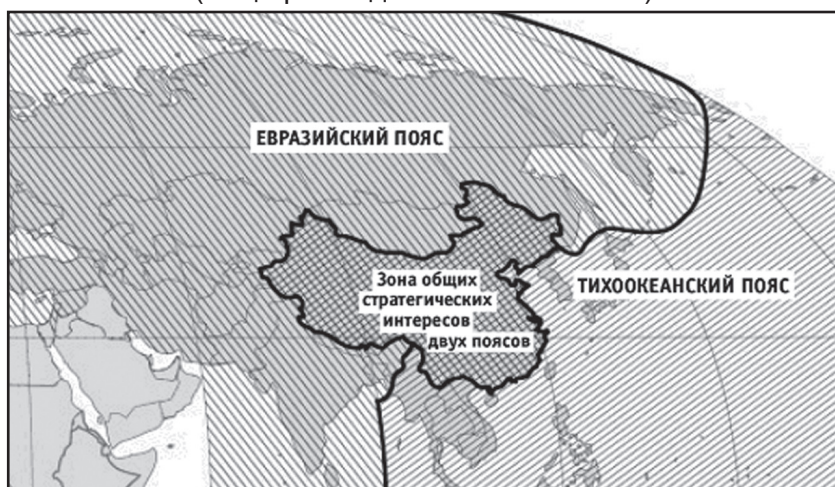
Важну посредничку улогу у анти-америчком и анти-униполарном повезивању „зона“ („пан-области“) и „великих простора“ добиће контактни региони – „географски коридори заједничких интереса“ или „зоне заједничких стратегијских интереса“¹⁷⁹. У почетним мултиполарним промишљањима неоевроазијаца, када је за далекоисточног фаворита проглашаван Јапан, као пример интерзоналне споне апострофирана је Кина. (*карта 10*) Иако је у међувремену Кина постала водећа и најперспективнија земља на пацифичком прочељу

178 Детаљније видети у: Milomir Stepić, „Будућа блоковска структура света“, *Економика*, Vol. XXXIII, № 1-2/1997, IP Економика, Београд, 1997. (стр. 37-41) Аутор је теоријско-методолошке принципе и територијалну конкретизацију мултиполарног *модела блокова* први пут представио на јавном предавању „Политичка географија – основи једне науке“, одржаном у оквиру научног форума Дома културе „Студентски град“, у Београду, 22. децембра 1994. године. Поред *Евро-Русије*, формирано је још пет „блокова“ – *Америка*, *Југоисточна Азија* и *Аустралија*, *Исламска Африка-Азија*, *Црна Африка* и *Антарктик*. У другој и трећој варијанти издвојена је *Аустралија* као посебан, седми „блок“, а начињене су територијалне измене и других „блокова“.

179 *Евразийский взгляд – основные принципы доктринальной евразийской платформы*. (стр. 45, 47)

Евроазије, захваљујући својој континенталности и маритимности, она остаје географски предодређена за интегративну „мисију“.

Карта 10: Кина као спона Евроазијског појаса (Пан-евроазијске зоне) и Тихоокеанског појаса (Пацифичко-далекоисточне зоне)

Извор: *Евразийский взгляд – основные принципы доктринальной евразийской платформы*, Арктогея центр, Москва, 2001. (стр. 45)

Контактне области имаће значајну кохезиону функцију и унутар истих „зона“, где ће допринети превазилажењу њихове унутрашње физичко-географске и национално-религијске хетерогености. Пример такве споне јесу бивше совјетске закавказке (три) и централноазијске (пет) републике. Посматран као целина, тај простор јесте претежно муслимански, али је православно присуство историјско-цивилизацијски и демографски значајно (нарочито у Арменији, Грузији и северном Казахстану), а политички, економски и војни утицај Русије традиционално доминантан. Стога он геополитички кореспондира и са (Руско)Евроазијским и са Исламско-континенталним великим простором, те може да утиче на снижавање потенцијално високог степена њихове међусобне конфликтности. (*карта 11*)

Карта 11: Постсовјетски закавказски и каспијско-централноазијски регион као спона (Руско)Евроазијског и Исламско-континенталног великог простора

Извор: Евразийский взгляд – основные принципы доктринальной евразийской платформы, Арктогея центр, Москва, 2001. (стр. 47)

Будући да је за неоевроазијску перцепцију изградње мултиполарног светског поретка пресудно важно да се Европа ишчупа из вишедимензионалног америчког „загрљаја“, да се формира аутономан Европски велики простор као језгро једне од четири глобалне зоне (Евро-афричке), а потом и да уђе у састав целовитог евроазијско-афричког геополитичког „пола“, који ће у будућем необиполарном сучељавању бити супротстављен америчком, неопходно је да се између Пан-евроазијске и Евро-афричке зоне, тј. између Руско-евроазијског и Европског великог простора, формира специфична „зона заједничких интереса“. Стога се Дугин залаже за *Проекта Велике Источне Европе*.

Велика Источна Европа обухватала би Балкан (без турског дела), бивше централноевропске совјетске сателите (без некадашње Источне Немачке) и четири бивше совјетске републике (Литванију, Белорусију, Украјину и Молдавију). Она би се простирала од Балтичког мора на северу до Јадранског, Јонског, Средоземног, Егејског и Црноморског басена на југу. Унутар њених апроксимативних граница на-

шао би се „мозаик“ састављен од неколико стратегијски важних ареала који се надовезују један на други – Балтички басен – Пољска („држава на точковима“) – „Коридор ратова“ – „Чешка тврђава“ – „Панонска лепеза“ – „Динарска тврђава“ – „Централна област“ Балкана – Јадрански и Источносредоземни басен.¹⁸⁰ Њена територијална морфографија асоцира на неке раније замишљене и остварене зоне, изузетног геополитичког значаја. (*карта 12*)

Трагајући за интеграционим модалитетом на коме би се заснивало формирање Велике Источне Европе, Дугин не оспорава да се ради о вишеструко хетерогеном простору. У првом реду, он је подељен на римо-католички и православни ареал. Тај верски и културно-цивилизацијски „расед“ показао се као фаталан и у многим ранијим приликама, чак и када је био идеолошко-политички и економски камуфлиран. Штавише, управо унутар овако омеђеног региона православци су континуирано изложени споља индукованим црквеним расколима, агресивним унијаћењима, систематским покатоличавањима и популационо-територијалним потискивањима (парадигматични примери су Украјина и бивша Југославија). Стога Дугин кохезиону нит Велике Источне Европе препознаје у *словенству*, које обухвата и римо-католике и православце. Словенски круг допуњују не-словенски православци – Румуни и Грци. Као једини изузетак навео је Мађаре (заборављајући Литванце!), али је њихову компатибилност препознао у угро-финском, степском пореклу, континенталистичком геополитичком идентитету и „веома израженом евроазијском културном карактеру“¹⁸¹.

Велика Источна Европа требало би да буде геополитичка копча маритимне, таласократске, rimland-истичке Европе и континенталистичке, телурократске, heartland-истичке Русије-Евроазије. Њеним формирањем између руске и немачке интересне сфере појавио би се „меки“ контакт, компромисни геополитички кондоминијум, један облик „спајања и про-

180 Миломир Степић, „Геополитичка суштина српског питања – могућности и ограничења Републике Српске“, *Национални интерес*, год. III, vol=3, бр. 01/2007., Институт за политичке студије, Београд, 2007. (стр. 81)

181 Александар Гелъевич Дугин, *Геополитика*. (стр. 480)

жимања“, а не „тврда“ и конфликтна линијска граница, која би као повампирена „Гвоздена завеса“ могла да се претвори у трауматично, балканолико „изоловање и одвајање“.¹⁸² То значи да она не би личила на Мекиндеров антируски (и антигермански) „Санитарни кордон“ између два светска рата, тј. на тзв. сиву зону наводних европски неутралаца, већ би требало више да асоцира на Регион-капију (The Gateway Region) у варијантама концепције С. Б. Коена за 21. век. У тај простор продирали би интереси са обе стране, иако је сасвим логично да немачки буду доминантнији у римо-католичким, а руски у православним земљама.¹⁸³

182 Упоредно деловање „особина спајања и прожимања“ и „карактера изоловања и одвајања“ на примеру Балканског полуострва је установио и анализирао родоначелник српске антропогеографске школе Јован Цвијић. Видети у: Јован Цвијић, *Балканско полуострво*, друго издање, Сабрана дела, књига 2, Српска академија наука и уметности; Завод за уџбенике и наставна средства; Књижевне новине, Београд, 1991. (стр. 25-37) Прво издање књиге под насловом *Балканско полуострво и јужнословенске земље* на српском језику објављено је 1922. године у Београду и представљало је проширени први део Цвијићевог дела *La Péninsule Balkanique – Géographie humaine*, произашлог из његових предавања на Сорбони 1917-1918. године, а публикованог маја 1918. године у Паризу. Други део те књиге објављене на француском језику такође је проширен и изашао је из штампе на српском језику у Београду 1931. године (постхумно) као други том *Балканског полуострва и јужнословенских земаља*.

183 Дугинова бројна идејна меандрирања, прилагођавања неких теза реалности и концепцијске корекције неоевроазијства подразумевају и прецизирање ставова о руском деловању према појединим државама и регионима света. Тако се за један од приоритетних задатака Русије у будућности апострофира ширење непосредног утицаја на источну Европу, у првом реду на православне балканске државе Румунију, Бугарску, Македонију, Србију и Грчку (индикативно је да се не помињу српско-православни делови БиХ и Хрватске, тј. Република Српска и бивша Република Српска Крајина). Видети у: Александар Дугин, Владимир Добренков, „К внешнеполитической стратегии России в XXI веке“, *Русское время*, № 2, январь-март 2010, Центр консервативных исследований социологического факультета МГУ, Москва, 2010. (стр. 15) (доступно и на:

<http://konservatizm.org/konservatizm/theory/180410222514.xhtml>)

У истом тексту уочљиве су и друге промене у геополитичком промишљању – о Русији као самосталној глобалној сили која ће успостављати стратегијске векторе не само на нивоу Евроазије, већ широм света; о вишеструким билатералним економско-политичко-војним савезништвима против америчког или неког другог хегемона, уместо целовитог мултилатералног повезивања...

Карта 12: Пројекат Велике Источне Европе као „копче“ између Русије-Евроазије и континенталистичке Европе

Извор: Александр Гельевич Дугин, *Геополитика*, Академический Проект; Гаудеамус, Москва, 2011. (стр. 478)

Да би Велика Источна Европа вршила намењену контактну функцију, велике евроазијске телурократске силе (првенствено Русија и Немачка) не би смеле да дозволе њено претварање у арену обновљеног међусобног надметања, ни-

ти атлантистичку инструментализацију њене етно-политичке хетерогености.¹⁸⁴ То би је сигурно вратило у ретроградно геополитичко стање, коеновски речено, „Конфликтног појаса“ (The Chatterbelt). Сходно пројектованом „вишем циљу“ евро-руског, а потом и ширег, евроазијско-афричког интегрисања ради детронизовања САД и окончавања униполарног глобалистичког поретка, Дугин, као неоевроазијску геополитичку прединвестицију, нуди могућност да се Велика Источна Европа конституише као посебан „велики простор“, укључен „у границе уједињене Европе“¹⁸⁵ која не би била проамеричка. У том случају, Велика Источна Европа не би за интересе атлантизма играла баражну улогу аналогну некадашњем „Санитарном кордону“, него би добила „достојно место у целокупној заједници мултиполарног света“¹⁸⁶.

184 Унутар простора који би ушао у састав Дугинове *Велике Источне Европе*, разностраним, укрштеним и супротстављеним интересима великих сила традиционално највише је изложен Балкан. Векторски „снопови“ тих интереса формирају „балкански геополитички чвор“. Видети у: Миломир Степић, *У вртлогу балканизације*, ЈП Службени лист СРЈ; Институт за геополитичке студије, Београд, 2001. (стр. 96-102) Балкан, као веома важна просторна целина, уврштен је и у кључне постмодерне геополитичке концепције, чије се територијалне пројекције конфликтно преклапају у његовом „срцу“ – на Косову и Метохији. Видети у: Миломир Степић, *Косово и Метохија – постмодерни геополитички експеримент*, Институт за политичке студије, Београд, 2012. (стр. 99-125)

185 Александар Гелъевич Дугин, *Геополитика*. (стр. 480)

186 Исто. (стр. 480)

VI

Механизми спровођења и спречавања геополитике неоевроазијства

Руско неоевроазијско формирање векторских „осовина пријатељства“, пројекције четири планетарне макро-зоне (пан-области) и њихово великопросторно структурисање, те амбиције да се униполарни глобализам радикално трансформише прво у мултиполарни, а потом, у епилогу, и у (нео)биполарни поредак, у геополитичку „велику игру“ укључује више нових, економски експанзивних и геополитички све амбициознијих земаља. „У евро-америчкој фобичној перцепцији то се тумачи као *удруживање варвара против Империје*.“¹⁸⁷ Стога САД настоје да онемогуће успостављање система конекција између Русије и осталих сила, употребљавајући „за атлантисте традиционалну стратегију санитарних кордона“¹⁸⁸:

- Између Русије и Немачке инсталирана је постхладноратовска зона изразито антируских (проамеричких) земаља, које су ургентно инкорпорирани у НАТО

187 Миломир Степић, „Србија у евроазијској и неоевроазијској концепцији – упоредна геополитичка анализа“. (стр. 40)

188 Александар Дугин, *Геополитика постмодерне*. (стр. 203)

и ЕУ. Некадашњи амерички секретар за одбрану Д. Рамсфелд назвао је тај појас Нова Европа и без дипломатског лицемерја га апострофирао као врхунски интерес Вашингтона. Тај „санитарни кордон“ својом функцијом подсећа на Мекиндеров појас између два светска рата, али је транслиран даље на исток.

- САД настоје да „допуштањем“ привидне регионалне хегемоније инструментализују Кину, супротставе је Русији и Јапану, и пресеку не само вектор Москва-Токијо, већ и онемогуће за њих стратегијски убитачнију осовину Москва-Пекинг. За пресецање везе између Русије и Кине употребљиве су постсовјетске централноазијске земље и Пекингу нелојалне, немирне кинеске области Тибет и ујгурски (туркофонски, муслимански) Синкјанг.
- Проамерички „санитарни кордон“ уметнут је и на јужном евроазијском правцу – САД су на Кавказу од Грузије и Азербејџана створиле intermarium-ски „зид“ између црноморског и каспијског басена као директну препреку за копнену везу Русије и Ирана; САД подржавају милитантни, исламистички чеченски сепаратизам који прети да запали не само Кавказ, већ и читав југ Русије; САД антагонизују постсовјетске централноазијске републике, на једну страну према Москви (подстицањем отпора према некадашњем „господару“ и православно-муслиманског сукоба) и на другу страну према Техерану (подстицањем пантуркизма међу махом туркофонским сунитским муслиманским становништвом и њиховог отпора персијском шиитском исламу)...

Систем атлантистичких „санитарних кордона“ који опкољавају Русију позициониран је тако да онемогући **практичну реализацију друге неоевроазијске фазе** свргавања униполарног и успостављања мултиполарног поретка. Та „реактивна фаза“ или „зачетак евроазијске контрастратегије“, која подразумева усмеравање основних вектора интеграције према западу, истоку и југу, геополитички се отелотворује помоћу геоенергетског инструментаријума – постојећих и пла-

нираних *траса гасовода*. Њихова егзистенцијална важност за „велике просторе“ у суседству Русије-Евроазије не може да се доведе у питање. За неоевроазијце, гас и гасоводи су персонификација „осовина пријатељства“ и кључно телуоркратско „средство интеграције“¹⁸⁹ унутар супер-континента Евроазије¹⁹⁰.

Предност Русије нису само убедљиво највеће резерве (27%) и највећа производња (22%) „плавог горива“ у свету, већ и изванредан посреднички положај између два глобална енергетски дефицитарна и зависна макро-региона: европског (ЕУ) на западном и далекоисточног (Кина, Јапан, Јужна Кореја) на источном ободу Евроазије.¹⁹¹ Стога Дугин сматра неопходним да се „испоруци гаса додели статус најважнијег геополитичког инструмента Русије“ и да се „устоставе нове путање гасовода“ како би се онемогућила баражна улога савремених „санитарних кордона“.¹⁹² Не пропуштајући да укаже на улогу гасовода у економској стабилности и унутрашњој политичко-територијалној кохезији саме Русије, те у задржавању већег дела постсовјетског простора у руској интересној сфери, он за смену униполарног поретка мултиполарним (као епохални геополитички циљ), истиче значај гасоводних конекција Русије са Европом и Кином. (*карта 13*)

Постхладноратовска, постмодерна Европа суочава се са новом, вољном-невољном реалношћу: *руске опасности* као „страшила“ помоћу кога су је САД током биполаризма плашиле и држале у подређеном положају – више нема, али егзистенцијално потребног *руског гаса* – има и све више ће бити потребан.¹⁹³ Упркос снажним политичким, економским и

189 Александар Дугин, *Геополитика постмодерне*. (стр. 204)

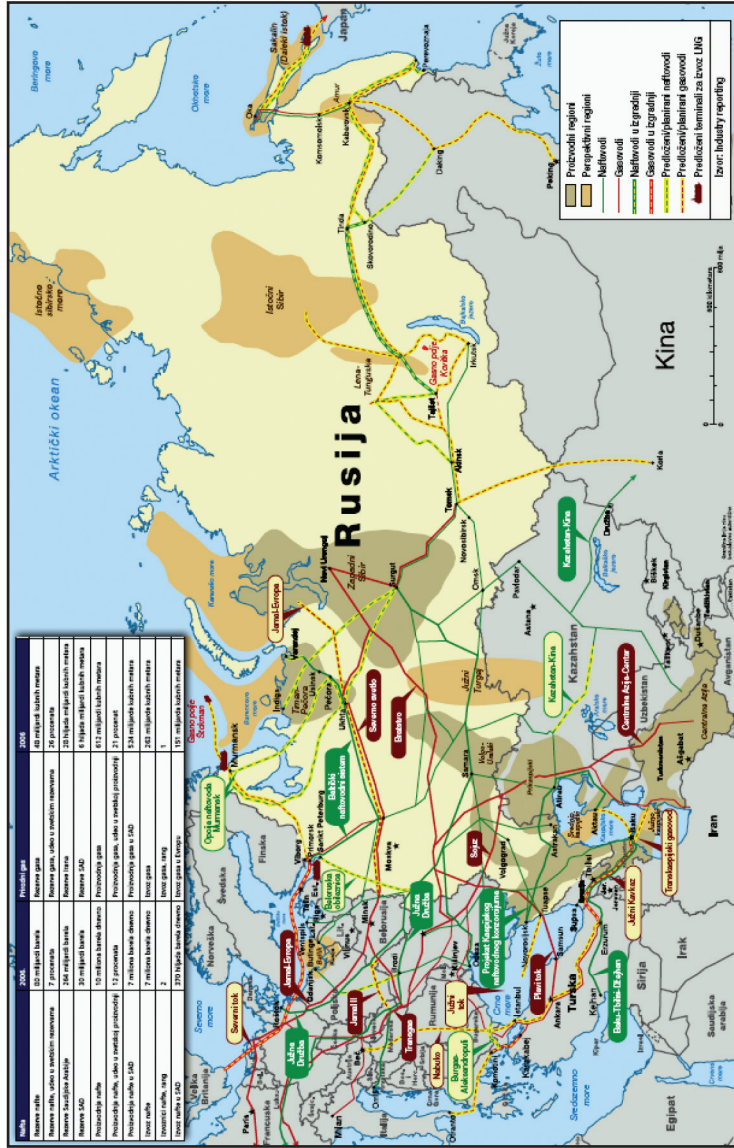
190 Као што су *угаљ и челик* били „најмањи заједнички садржалац“ и можда једино неспорно „везиво“ на западу Европе после Другог светског рата, те послужили као заметак потоње ЕЕЗ, ЕЗ и ЕУ (Европска заједница за угаљ и челик основана је Париским уговором 1951. године), тако у 21. веку руски *гас и гасоводи* могу да постану источни интеграциони аналог у евроазијским размерама.

191 Миломир Степић, „Могућности симбиозе српских и руских геополитичких интереса на Балкану“, *Национални интерес*, год. V, vol. 5, бр. 1-2/2009., Институт за политичке студије, Београд, 2009. (стр. 65)

192 Александар Дугин, *Геополитика постмодерне*. (стр. 206)

193 Европска унија више од 50% укупних енергетских потреба задовољава увозом, а предвиђа се да ће 2030. године то износити 70%. Потре-

Карта 13: Цевоводни механизам неоевразijske геополитике

Izvor: Sevovodi, politika i moć (Katinka Bariš, ur.), Evropski pokret u Srbiji, Beograd, 2009. (str. 12-13)

безбедносним везама, САД у будућности неће бити у стању да (и) Европи приуште енергетску безбедност, али Русија ће то и моћи и хтети. Русија се почетком 21. века преоријентише од прозападног сателита у поново независну велесилу и у том процесу „енергија је играла кључну улогу“¹⁹⁴. За Дугина руски гас је „темељ руско-европских односа“ и „гарант развоја геополитичког субјективитета Европе“¹⁹⁵. Не постоји ефикаснији мирнодопски начин да се Европа преотме од САД и атлантистичког униполарног глобализма, те геополитички веже за континентализам, евроазијство и мултиполарни глобализам.

Још из раздобља Хладног рата постоји „континентални сноп“ гасовода из Печорског басена и „мамутских“ западно-сибирских лежишта Уренгој, Јамал, Надим и других¹⁹⁶, посредством којих је СССР снабдевао своје централноевропске сателите и који су продужени даље према западу Европе. Захваљујући томе, многе европске земље већ тада су биле високо енергетски зависне од руског гаса, а њима су се после дезинтеграције СССР придружиле и његове некадашње републике на истоку Европе и Прибалтику.¹⁹⁷ Али, проамеричкој Новој Европи, као инсталираном „санитарном кордону“,

194 Dmitri Trenjin, „Geopolitika energije u odnosima Rusije i EU“, u: *Cevovodi, politika i moć* (Katinka Bariš, ur.), *Evropski pokret u Srbiji*, Beograd, 2009. (str. 15-23)

195 Александар Дугин, *Геополитика постмодерне*. (стр. 207)

196 *Печорски басен* налази се на крајњем североистоку европског дела Русије и према северозападу се надовезује на гасни макро-регион Баренцовог мора. Огромно лежиште *Уренгој* простира се у сливу реке Пур (улива се у Обски залив Карског мора) и деценијама је давало највећи део руске производње гаса. *Надим* је западносибирско лежиште и налази се у сливу истоимене реке, која се, такође, улива у Обски залив. Полуострво *Јамал*, које се налази северно од Северног поларника, између залива Бајдарацка и Обског залива Карског мора (Северни ледени океан), располаже са огромним количинама гаса. У експлоатацију се уводе и нова лежишта (23. октобра 2012. године почела је експлоатација на пољу „Бовањенково“, чије богатство се процењује на 4,9 милиона м³ и спада међу три највећа у свету).

197 Европа, изузимајући Русију и бивше источноевропске совјетске републике, располаже са 3,5% светских резерви гаса (ЕУ са 2,2%), а потрошња износи 19% (ЕУ 16%) светске потрошње. Према пројекцијама, после 2010. године производња гаса у ЕУ ће опадати, а увозна зависност ће са 40% порастати на 70% и више 2030. године. (Видети у: http://ees.etf.bg.ac.rs/Predmeti/EG5OE/online-materijal/konvencionalni-izvori-energije/nafta_i_gas.php)

намењена је функција реметилачког фактора у стабилном руском снабдевању гасом ЕУ (првенствено Немачке). Будући да је први посредник на тој траси цевовода, највише је инструментализована Украјина, у приправности су држане Пољска, Чешка и Мађарска, а под снажним економско-политичким притисцима да се прикључи улози Украјине нашла се и Белорусија.

Пробијање источноевропског „санитарног кордона“ било би ризикантно, а и када би успело, питање је да ли би било трајно. Ризик Русије и европских клијената (у првом реду Немачке) да умноже „континентални гасоводни сноп“ и повећају количине транспортованог гаса, а да се после извесног времена поново успостави „санитарни кордон“, био је превелик. Стога је изабрана дужа, скупља и технички компликованија, али геополитички мање ризична опција – да се гасоводни коридори граде подморски, како би се свео на минимум уцењивачки потенцијал транзитних земаља.

Због директне везе Русије и Немачке, те ургентних потреба Немачке, приоритет је добио Северни ток (Северный поток). Тај гасовод је пуштен у рад 8. новембра 2011. године, пуни се гасом углавном из лежишта Штокман у Баренцовом мору¹⁹⁸, а његова траса дном Балтичког мора, од руске луке Виборг до немачког града Грајфсвалда има дужину 1.244

У првој деценији 21. века више од 1/3 укупно увезеног гаса у ЕУ било је из Русије, а редослед увозника (према запреминском износу) био је: 1. Немачка, 2. Италија, 3. Француска, 4. Мађарска, 5. Чешка. Учешће руског гаса у укупној потрошњи гаса у петнаестак европских држава (међу којима су десет чланице ЕУ) веће је од 50%. У војно, економски и политички најмоћнијим европским земљама, чланицама ЕУ и НАТО, зависност од руског гаса била је већа од 20% (Немачка 36%, Италија 25%, Француска 21%) и показивала је тренд даљег раста. Турска, „сидро НАТО“ у источном Медитерану, 64% потреба за гасом задовољава из Русије. Предвиђа се да ће пораст европског увоза гаса из Русије до 2030. године износити 33%. (Видети у: *Energy corridors - European Union and Neighbouring countries*. p. 20)

198 Лежиште *Штокман* налази се у огромном гасном басену Баренцовог мора. Првобитно је тржиште за гас са овог лежишта требало да буде на западној обали САД, али се од тога плана одустало због захлађења односа између САД и Русије. Штокман сада напаја гасовод који је делимично трасиран дном Баренцовог мора, потом копнено, полуострвом Кола и Карелијом до руске обале Финског залива, те поново подморски, гасоводом Северни ток, до Немачке.

км.¹⁹⁹ Друга гасоводна обилазница, Јужни ток (Южный поток), почела је да се гради 7. децембра 2012. године близу руског града Анапа на североисточној обали Црног мора. Цевовод би требало да се пуни делом из каспијско-централноазијског региона, а делом такође са полуострва Јамал и још неактивираних делова поља Штокман. Подморски део трасе биће дугачак 920 км, на бугарску обалу изаћи ће код луке Варна и даље ће бити усмерен трансбалкански. Главни копнени део трасе, кроз Бугарску, Србију, Мађарску и Словенију, стижаће до северне Италије и биће дугачак 1.455 км.²⁰⁰ Градња гасовода биће подстрек за посрнуле привреде транзитних земаља и допринеће њиховој „енергетској безбедности“, али због свог ранга и капацитета неће (како се често неоправдано очекује) непосредно утицати на развој и пораст животног стандарда становништва географских области кроз које пролази.²⁰¹

199 У присуству бившег немачког канцелара Герхарда Шредера, Председника конзорцијума „Северни ток“(!), на свечаности поводом почетка пробног пуњења гасовода 6. септембра 2011. године тадашњи руски премијер Владимир Путин је изјавио да је количина гаса која ће се њиме годишње транспортовати када буде постигнут пун капацитет од 55 милијарди м³ (реализовано отварањем друге цеви 8. октобра 2012. године) упоредива са енергијом произведеном у 11 нуклеарних електрана!

200 Главно рачвање Јужног тока планирано је да буде у Бугарској, одакле ће се одвојити крак за Грчку, а потом дном Јонског мора стизати до јужног дела Италије. Такође, у Србији ће се одвајати краци за Републику Српску и Хрватску. Планирано је да прва фаза градње буде завршена у децембру 2015. године и да се већ 2016. године транспортује 15,75 милијарди м³. Пун капацитет Јужног тока биће 63 милијарде м³, а требало би да буде достигнут крајем 2018. године. Трансбалканске цевоводне трасе потенцираће будући *intermarium*-ски положај Балкана (између Црног и Јадранског мора), који је вековима би потиснут пред доминантном проходницом северозапад-југоисток (централноевропско-малоазијска осовина). То ће релативизовати историјско-геополитички шематизам и отворити нове директрисе за руске интересе и продоре ка „топлим морима“. Детаљније видети у: Миломир Степић, *Српско питање – геополитичко питање*, Јантар-група, Београд, 2004; поглавље „Балкан: шта то (у ствари) хоће Америка“, одељак „Балкан као *intermarium*“ (стр. 205-219)

201 Миломир Степић, Славољуб Драгићевић, Вера Глигоријевић, „Источна Србија – развојне перспективе у контексту савремених географских промена“, *Територијални аспекти развоја Србије и суседних земаља* (Србољуб Стаменковић, ур.), Географски факултет, Београд, 2010. (стр. 139)

Северни и Јужни ток ће у геоенергетска (и геополитичка) „кљешта“ да ухвате читав европски простор источно од Рајне и Алпа.²⁰² Они неће да анулирају значај „континенталног гасоводног снопа“, али хоће да диверзификују правце европског снабдевања руским гасом. Штавише, сва три правца заједно асоцирају на „трозубац“, помоћу кога руски телурократски Бехемот из дубине евроазијског *Heartland*-а настоји да америчког таласократског Левијатана истисне из европског сектора *Rimland*-а. Тумачено појмовном симболиком немачког (гео)политичког философа К. Шмита (Carl Schmitt), у том планетарном надметању „моћи (номоса) копна“ и „моћи (номоса) мора“, енергенти и њихови транспортни коридори постају оруђе геополитике.²⁰³ То ће у великој мери „разоружати“ америчке амбиције да помоћу својих експонената изврше блокирање гасоводног механизма за руско привлачење Европе (ЕУ) мултиполаризму и функционисање „осовине пријатељства“ са Немачком. (карта 14)

САД покушавају да у простору „санитарног кордона“ војно одговоре истуреним системом ПРО, али и да парирају посредством алтернативних ценовода трасираних територијама својих савезника.²⁰⁴ Један од њих требало је да буде замишљени гасовод Набуко, који би гас из каспијско-централноазијског региона „исисавао“ не транзитом кроз Русију, него кроз Турску. Балкански сектор његове трасе у Бугарској би управно пресецао трасу Јужног тока и протезао се кроз

202 У сарадњи са Русијом не жели да застане и Француска. „...Париз је добро проучио пример Немачке и Италије. Немачка је самовољно кренула у сарадњу са Русијом и зарадила милијарде евра, али и добила приступ изворима енергије (посебно нафте и гаса), на чему додатно зарађује. Слично је урадила и Италија. Док Американци нуде идеологију, Руси нуде зараду. Тако су прагматичност и профит однели превагу над идеологијом.“ Видети у: Зоран Милошевић, *Откривање државе*, Институт за политичке студије, Београд, 2010. (стр. 102)

203 Миломир Степић, Жељко Будимир, „Природни ресурси и становништво – кључни развојни и геополитички хендикепи постмодерне Европе“, *Национални интерес*, год. VII, vol. 10, бр. 1/2011, Институт за политичке студије, Београд, 2011. (стр. 133)

204 О америчкој забринутости изазваној повећањем руског геополитичког утицаја, заснованом на извозу гаса у Европу, видети у поглављима „Гас као средство геополитике“ и „Православни гасовод“ у: Зоран Милошевић, *Идентитет Европе – будућност муслимана у Европској унији*, Институт за политичке студије, Београд, 2012. (стр. 148-156; 157-159)

оданог НАТО-члана Румунију, а не кроз „руску предстражу“ Србију. Али, Набуко се суочава са неколико нерешивих проблема – недовољним количинама гаса, скупом изградњом, небезбедношћу зоне лежишта и транзита, антиамеричким ставом Ирана и опредељењем читавог региона ка руској ценоводној мрежи – те се испоставило да је он, у односу на Јужни ток, неконкурентан.

Карта 14: Главни руски гасоводни правци према Европи

„Геополитичком рату“ гасоводима придружују се и нафтоводи. Иако по резервама не спада у водеће глобална нафтне силе²⁰⁵, Русија је средишњом континенталном тра-

205 Убедљиво највеће резерве нафте у свету имају Венецуела и Саудијска Арабија. Русија је на седмом месту и према проценама из 2008. године оне износе око 6% светских резерви. То је нешто више од 60 милијарди барела (око 10 милијарди тона), али их Русија брзо исцрпљује јер је други светски произвођач (12%). Русија је и четврти

сом нафтовода Дружба 1 и 2 (правца исток-запад) повезана са Немачком и значајно доприноси не само њеном, већ и снабдевању транзитних земаља (Белорусије, Украјине, Пољске, Словачке, Чешке, Мађарске). Да би то релативизовале, САД су се веома ангажовале на успостављању нафтоводне „вертикале“ кроз пољско-украјински део „санитарног кордона“, тј. снажно су подржавале изградњу недостајућег дела цевовода од града Броди у изразито антируској западној Украјини до Плоцка у централној Пољској. Захваљујући томе, довршила би се нафтоводна осовина од места Јужное на обали Црног мора до Гдањска на обали Балтичког мора. Његова траса била би управна у односу на руску Дружбу и не само конкурентска са становишта снабдевања нафтом источне и централне Европе, већ и у функцији запречавања руско-европских геополитичких веза. На југу, слична функција намењена је проамеричким трасама нафтовода Самсун-Чеихан и Баку-Тбилиси-Чеихан. Они би требало да „обуздају“ руске нафтоводе који из Севернокавказско-прикаспијског и Волго-уралског нафтног региона воде до руских црноморских лука Новоросијск и Туапсе, из којих би се нафта танкерима транспортовала до будућег трансбалканског нафтовода правца исток-запад – Констанца-Панчево-Трст.

Цевоводна конкретизација руских мултиполаристички конципираних вектора оријентисаних према Далеком Истоку још није достигла геоекономске размере и геополитички карактер као према Европи. Узроке би требало тражити у оштрој клими, реткој насељености, саобраћајној неповезаности, економској неразвијености и недовољној истражености лежишта у источносибирској и далекоисточној области Русије, али и у затегнутим руско-кинеским и руско-јапанским односима током Хладног рата. Такође, за релативно низак степен развоја Кине у том периоду руски енергенти нису били неопходни, а Јапан се ослањао на снабдевање из земаља Персијског залива које му је гарантовао амерички патронат.

светски потрошач, а око 70% годишње производње нафте извезе (највећи део је сирова нафта). Најважнији руски нафтни басени су Волгоуралски, Севернокавказско-прикаспијски, Печорски, Западносибирски, Источносибирски и Далекоисточни. Најбогатије резерве налазе се у Западносибирској низији, док се лежишта у огромном и перспективном Источносибирском басену тек стављају у експлоатацију.

Али, економска експанзија почетком 21. века суочила је Кину са драматичним питањем енергетске безбедности. Ако жели да задржи висок темпо раста, њен једини рационалан избор су сибирске резерве нафте и гаса. Дугин упозорава да ће приступ њима Кина настојати да обезбеди „ако не милом, онда силом“²⁰⁶, тј. ако Русија не буде успела да са Кином постигне одговарајући модел извоза нафте и гаса (цена, количине, стабилност и темпо испоруке), суочиће се са кинеском демографском и територијалном трансгресијом у ретко насељене сибирске области своје државе. Јапански нафтно-гасни проблеми такође ће расти сразмерно војној пренапрегнутости САД, њиховим све већим тешкоћама да сачувају готово монополску контролу у најбогатијим басенима (Латинска Америка и Блиски Исток), те геополитичким императивом да дугорочно енергетски обезбеде не само своје и јапанске, већ и потребе другог евроазијског „мостобрана“ – ЕУ. Стога су јапанске претензије према руском сибирско-далекоисточном простору реалне, мада немају изражену демографску димензију. Оне су политички-територијално усмерене не само према спорном и геостратегијски важном Курилском архипелагу (нарочито према четири најјужнија острва), већ и према нафтом и гасом богатом Сахалину. Будући да је зауралски део руске државне територије предмет изражене геоекономске „зависти“ и „похлепе“, чија је ампутација геополитички већ разматрана и теоријско-концепцијски и практично, Русија не може да у будућности искључи опцију формирања јапанско-кинеско-америчког „тројног пакта“ ради запоседања и међусобне подела њених територија богатих природним ресурсима.

Дугин сугерише да Русија мора на новим геополитичким основама и благовремено да уреди односе са Кином, нудећи јој „модел стабилног приступа сибирским ресурсима“²⁰⁷, али истовремено демотивишући њене територијалне претензије и преусмеравајући кинеску демографску експанзију према југу. Сходно томе, први практични кораци се већ чине. Упоредо са разрешавањем питања спорних делова границе, која су дуго „травала“ руско-кинеске односе и могла да

206 Александар Дугин, *Геополитика постмодерне*. (стр. 208)

207 Исто. (стр. 208)

прерасту у опаснији конфликт, почело је успостављање цевоводних веза. Од Источносибирског басена, према истоку, до града Сковородино, пуштена је 2009. године у рад прва деоница нафтовода (2.700 км). Потом је крајем 2010. године отворен крак од Сковородина до руско-кinesке границе на реци Амур (72 км), и даље, до Даћинга у кинеској индустријској области Манџурија. Крајем 2012. године довршен је магистрални нафтовод од Сковородина до извозног терминала у заливу Козмино (2.000 км), недалеко од пацифичке луке Находка (источно од Владивостока). Његов почетни капацитет је 30 милиона тона годишње, а максимални ће бити 50 милиона тона. Из луке Козмино нафта ће се бродовима транспортовати према Јапану, Кини, Јужној Кореји, Филипинима, Сингапуру...

Паралелно са нафтоводом Источни Сибир – Тихи океан (ВСТО) биће трасиран и гасовод. Код Хабаровска ће му се прикључити и крак који долази из северносахалинских лежишта код града Охе, а гасовод ће се наставити такође ка Даћингу и даље ка Пекингу. Тако ће бити дугорочно обезбеђена енергетска стабилност источног, најнасељенијег и најразвијенијег дела Кине. Западни део Кине биће повезан гасоводом од западносибирског цевоводног чворишта код Томска, преко кратког сектора руско-кinesке границе између Казахстана и Монголије, до града Корла на североисточном ободу Синкјанга, али ће се оријентисати и на снабдевање из постсовјетских централноазијских република. „Конектовање“ Јапана вршиће се на два начина: бродовима (у будућности и цевоводима) из исходишног терминала у луци Находка, те са југа Сахалина, где ће се завршавати транссахалински нафтовод и гасовод.²⁰⁸

Трећи руски геополитички вектор, „осовина пријатељства“ према Ирану, неће добити практичну цевоводну потпо-

208 Сахалин је острво површине 76.400 км², на коме живи само нешто више од 500.000 становника. Дугачко је 984 км, а широко 26-160 км. У обалном појасу, на површини од 20.000 км², установљене су залихе од 2.500 милијарди м³ гаса (слично најбогатијем европском басену у Северном мору) и 700 милиона тона нафте. Када би се те сахалинске количине гаса транспортовале гасоводом чији је капацитет еквивалентан Северном току између Русије и Немачке (55 милијарди м³ годишње) – трајале би 45 година!

ру сличну оној каква је ка Немачкој и Кини/Јапану. Иран не спада у водеће глобалне економске силе, нема брз темпо развоја и није енергетски дефицитаран (по резервама и нафте и гаса је на 2-3 месту у свету!). Али, он је свој извоз махом оријентисао на Персијски залив и даље, кроз Ормушки теснац, Омански залив, Арабијско море и Индијски океан, одакле управо трпи вишедеценијске војне претње које у кризним и ратним временима могу да резултирају потпуним прекидањем поморског извоза. Стога је успостављање чвршћих веза са руским системом нафтовода и гасовода за Иран од животне важности. Будући да је транскавкаски правац безбедносно ризикантан због исламистичког тероризма у Чеченији, Ингушетији и Дагестану, те баражиран проамеричком позицијом Азербејџана и Грузије, избор се своди на две опције: транзит кроз (проширене) капацитете Туркменије и Казахстана, који су већ интегрисани у руску мрежу, и/или директно укључење у коридоре руских нафтовода и гасовода из Севернокавказско-прикаспијског басена, изградњом цевоводне трасе дном Каспијског језера. Супротним смером, али истим правцем, за енергетско богатство Русије и постсовјетских централноазијских република посредством Ирана отворио би се извозни пут до обале Индијског океана. Евентуална иранска оријентација на снабдевање Кине опет је условљена транзитом кроз постсовјетске републике Туркменистан, Узбекистан и Казахстан (мање вероватно кроз Таџикистан и Киргистан) зато што се пред остале правце испречио „кордон“ проамеричког Пакистана и окупираног Авганистана, који, такође, затвара пут ка још једном великом тржишту – Индији.²⁰⁹

Иако друга фаза траје и судара се са бројним препрекама, упоредо је почела **практична реализација треће и четврте неоевроазијске фазе** – формирање зоналних „пан-области“ и „великих простора“ унутар њих. Први покушај Русије да после распада СССР иницира неки облик (ре) интеграције унутар евроазијског простора била је лабаво по-

209 Увид у географски размештај лежишта гаса и нафте у постсовјетском простору, те најзначајнијих траса нафтовода и гасовода према суседним регионима, даје карта „Преглед руске нафте и гаса“, преузета из *Energy Information Agency*. Видети у: *Cevovodi, politika i moć* (Katinka Bariš, ur.), *Evropski pokret u Srbiji*, Beograd, 2009. (str. 12-13)

везана Заједница независних држава 1991. године. Али, то је више подсећало на ублажавање деструктивних последица, него на стварање територијалне целине глобалног геополитичког значаја. Компактније, али само двочлано савезништво, створено је Заједницом Русије и Белорусије 1996. године, које се касније додатно учврстило и даље трансформисало ка савезној држави, али је, упркос свему, остало недоречено. Упоредо са Русијом и Белорусијом, интеграционим тежњама придружује се Казахстан, те у неким активностима чак и преузима иницијативу. Веома значајно било је формирање Евроазијске економске заједнице 2000. године у главном граду Казахстана Астани. Тада су чланице постале Русија, Белорусија, Казахстан, Таџикистан и Киргистан, од 2002. године статус посматрача добили су Молдавија и Украјина, а од 2003. године и Арменија. Одређен је широк спектар економске сарадње, који је укључивао трговину и царине, саобраћај, енергетику, инвестиције и друго, са намерама да се убрзано иде ка заједничком економском простору, валути и царинском савезу. Године 2005. Евроазијској економској заједници прикључила се Средњоазијска организација за сарадњу, настала 2002. године (чланице Казахстан, Киргистан, Узбекистан, Таџикистан и од 2004. године Русија), а од 2006. године (званично од 2008.) и Узбекистан.

Нема сумње да су постојали заједнички интереси за интеграцију највећег дела постсовјетског простора, али сви покушаји суочавали су се са неколико суштинских препрека: а) са деструктивним деловањем САД, дубоко инфилтрираним војно, политички, обавештајно, пропагандно и економски (нарочито у Украјини и закавказско-централноазијским републикама); б) са тадашњом свеобухватном слабошћу Русије и њеном објективном неспособношћу да игра пијемонтску улогу и в) са „конструкционим грешкама“ који су показивали готово сви облици интеграције, тј. са недостатком јасно артикулисаног одговарајућег кохезионог чиниоца. Али, из тих процеса искристалисало се гравитационо језгро будућег повезивања – Русија, Белорусија и Казахстан. Такође, суочене са безбедносним вакуумом и рањивошћу, већина постсовјетских земаља схватила је да само економска димензија ко-

хезије није довољна и да Уговор о колективној безбедности, потписан 1992. године у Ташкенту (Узбекистан), даје солидну основу за подизање интеграције на виши ниво.

Изворни Уговор о колективној безбедности, који су непосредно по осамостаљењу склопиле Русија, Арменија, Казахстан, Таџикистан, Киргистан и Узбекистан, а 1993. године му приступили Белорусија, Грузија и Азербејџан (ступио на снагу 1994. године, орочено на пет година), у пракси није чврсто повезао државе-чланице. Штавише, по истеку пет година, 1999. године, када је Русија дотакла дно кризе, уговор не само да нису обновили Азербејџан, Грузија и Узбекистан, него су се геополитички преоријентисале на проамерички курс. Али, један од првих показатеља опоравка Русије било је квалитативно трансформисање ове безбедносне групације 2002. године у Организацију Уговора о колективној безбедности (Организација Договора о колективној безбедности /ОДКБ/), у чијем саставу је била и Белорусија. Исте године ОДКБ је добила статус посматрача у Генералној скупштини УН. Символички показатељ преусмеравања процеса било је територијално проширење, тј. повратак Узбекистана 2006. године, а потом и оснивање Колективних снага за оператив-но реаговање 2010. године. Запад је реаговао констернирано, постављајући питање да ли то настаје „Нови Варшавски пакт“ или „Источни (Руски) НАТО“? Истовремено, крајем 2010. године, Русија, Белорусија и Казахстан додатно су унапредиле економске односе и формирале Царински савез. Рађање евроазијске интеграције било је на помолу.

Оно шта је у свом предавању на московском универзитету 1994. године предложио казахстански председник Нурсултан Назарбајев, као кључну геополитичку јединицу будућег мултиполарног глобализма концепцијски уобличио Александар Дугин, а као званичну државну стратегију практично спроводи руски државни лидер Владимир Путин, озваничено је 18. новембра 2011. године потписивањем декларације о успостављању Евроазијског савеза (*Евразийский Союз /ЕАС/*), а потом и Јединственог економског простора (*Единое Экономическое Пространство /ЕЭП/*) 1. јануара 2012. године. Иницијалне чланице су Русија, Белорусија и Казахстан,

које чине природним ресурсима најбогатију и најпространију целину на свету (20.030.748 км²), седму по бројности популације (приближно 170 милиона становника) и шесту по БДП-у (2,7 трилиона \$).

Евроазијски савез показује тенденцију јачања унутрашње кохезије и територијалне експанзије – први кандидати за пријем су Киргистан и Таџикистан, а у следећем кругу заинтересованих земаља су Украјина, Узбекистан, Туркменистан, Монголија²¹⁰. Реално постојање интеграције са таквим просторним габаритима и геополитичким својствима аналогно је са неоевроазијски осмишљеним *Руско-евроазијским великим простором*. Конкретни дипломатски, економски и војно-безбедносни напори Русије да се посредством јужних чланица Евроазијског савеза повеже са Ираном и Индијом у складу је са конципираном *Пан-евроазијском зоном* као једним од четири појаса будућег мултиполарног света. Шангајска организација за сарадњу (ШОС), коју су 2001. године основале Русија, Кина, Казахстан, Киргизија, Таџикистан и Узбекистан, уз мноштво посматрача (међу којима су Индија и Иран) и гостујућих земаља (међу којима су Украјина, Белорусија, читава југоисточна Азија), представља отелотворење антиамеричког глобалног геоекономског и геополитичког пола у будућем *новом биполаризму*.

210 Монголија (1.564.160 км²; 2,7 милиона становника) показује намере и спроводи активности које воде прикључењу Руској Федерацији, где би добила статус 22. аутономне републике. Један од кључних аргумената на који се позивају заговорници овог чина јесте историјско прожимање монголско-татарске владавине и руске државотворне традиције, што је у сагласју са кључним принципима неоевроазијске геополитичке концепције.

ЛИТЕРАТУРА

- Алексеев, Н. Н. (1998), *Русский народ и государство*, Аграф, Москва.
- Вуковић, Н. (2011), *Цивилизацијске основе савремене руске геополитичке мисли*, докторска дисертација, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд.
- Gajić, A. (2009), *Nova velika igra*, Nova srpska politička misao, Beograd.
- Grossouvre, H. de (2002), *Paris-Berlin-Moscou: la voie de l'indépendance et de la paix*, L'Age d'Homme, Paris.
- Grossouvre, H. de (2004), „Paris, Berlin, Moscow: prospects for Euroasian cooperation“, *World Affairs*, Vol. 8, N° 1, Jan-Mar. 2004, World Affairs Institute, Washington, D.C.
- Грчић, М. (2010), „Концепција ритмова етногенезе Л. Гумилџова“, *Демографија*, књ. 7/2010, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд.
- Гумилџов, Л. (1990), *Этногенез и биосфера Земли*, Гидрометеои-здат, Ленинград.

- Гумилёв, Л. (2009), *От Руси до России*, Эксмо, Москва.
- Данилевски, Н. Ј. (1994), *Русија и Европа*, Службени лист СРЈ; Досије, Београд.
- Дугин, А. (2004), *Основи геополитике*, књига I, Екопрес, Зрењанин.
- Дугин, А. (2004), *Основи геополитике*, књига II, Екопрес, Зрењанин.
- Дугин, А. (2004), *Проект „Евразия“*, ЭКСМО, Яуза.
- Дугин, А. (2009), *Геополитика постмодерне*, Преводилачка радионица „Росић“; ИКП „Никола Пашић“, Београд.
- Дугин, А.; Добренъков, В. (2010), „К внешнеполитической стратегии России в XXI веке“, *Русское время*, № 2, январь-март 2010, Центр консервативных исследований социологического факультета МГУ, Москва.
- Дугин, А. (2011), *Геополитика*, Академический Проект; Гаудеамус, Москва.
- Ивашов, Л. (2002), *Россия или Московия? Геополитическое измерение национальной безопасности России*, Эксмо, Москва.
- Караганов, С.; Икле Ф. (2002), „О сближении политики Соединенных Штатов Америки и Российской Федерации в области обороны“, у: *Стратегия для России (10 лет СВОП)* (Сергей Караганов, ур.), Вагриус, Москва.
- Караганов, С. (2009), „Нова геоекономска и геополитичка револуција“, *Национални интерес*, Број 3/2009, год. V, vol. 6, Институт за политичке студије, Београд.
- Караганов, С. (2012), „Идем на Восток“, www.karaganov.ru/news (24.04.2012.)
- Караганов, С. (2012), „России нужна еще одна столица – сибирская“, www.karaganov.ru/news (17.05.2012.)
- Козырев, А. (1994), *Преображение*, Международные отношения, Москва.
- Колосов, В. А.; Мироненко, Н. С. (2001), *Геополитика и политическая география*, Аспект пресс, Москва.

- Ламанский, В. (2010), „Об историческом изучении греко-славянского мира в Европе“, у: Владимир Ламанский, *Геополитика панславизма*, Институт русской цивилизации, Москва.
- Ламанский, В. (2010), „Три мира Азийско-Европейского материка“, у: Владимир Ламанский, *Геополитика панславизма*, Институт русской цивилизации, Москва.
- Mackinder, H. J. (1904), „The Geographical Pivot of History“, *Geographical Journal*, 23(1904), The Royal Geographical Society, London.
- Millar, J. R. (editor in chief) (2004), *Encyclopedia of Russian History*, Macmillan Reference USA; The Gale Group, Inc; Thomson Learning Inc, New York.
- Милошевић, З. (2010), *Откривање државе*, Институт за политичке студије, Београд.
- Милошевић, З. (2012), *Идентитет Европе – будућност муслимана у Европској унији*, Институт за политичке студије, Београд.
- Нарочница, Н. (2008), *Русија и Руси у светској историји*, Српска књижевна задруга, Београд.
- Панарин, А. (1996), *Философия политики*, Новая школа, Москва.
- Панарин, А. (1999), „Имперская республика‘ на пути к мировом господству“, *Общественные науки и современность*, № 4, 1999, Российская академия наук, Москва.
- Панарин, А. (2004), *Стратегическая нестабильность в 21. веке*, Эксмо; Алгоритм, Москва.
- Савицкий, П. Н. (1921), „Континент-океан: Россия и мировой рынок“, *Исход к Востоку*, София. (www.gumilevica.kulichki.net)
- Савицкий, П. Н. (1925), „Евразийство“, *Евразийский временник*, Кн. 4, Берлин. (www.gumilevica.kulichki.net)
- Савицкий, П. Н. (1928), *Геополитические заметки по русской истории*. (www.ihitk.lib.ru)
- Савицкий, П. Н. (1997), *Континент Евразия*, Аграф, Москва.
- Stepić, M. (1997), „Buduća blokovska struktura sveta“, *Ekonomika*, 1-2/97, IP Ekonomika, Beograd.

- Степић, М. (2001), *У вртлогу балканизације*, ЈП Службени лист СРЈ; Институт за геополитичке студије, Београд.
- Степић, М. (2004), *Српско питање – геополитичко питање*, Јантар-група, Београд.
- Степић, М. (2005), „Територијално и геополитичко у српском националном интересу“, *Национални интерес*, год. I, vol=1, бр. 1/2005., Институт за политичке студије, Београд.
- Stepić, M. (2005), „Geopolitical orientation of Serbia: Euro-atlantism and/or Euro-asianism“, *Megatrend review: the international review of applied economics*, Vol 2 (2) 2005, Megatrend University of Applied Sciences, Belgrade.
- Степић, М. (2007) „Геополитичка суштина српског питања – могућности и ограничења Републике Српске“, *Национални интерес*, год. III, vol=3, бр. 01/2007., Институт за политичке студије, Београд.
- Степић, М. (2008), „Србија у евроазијској и неоевроазијској концепцији – упоредна геополитичка анализа“, у: *Русија и Балкан – питање сарадње и безбедности* (Зоран Милошевић, ур.), Институт за политичке студије, Београд.
- Степић, М. (2009), „Могућности симбиозе српских и руских геополитичких интереса на Балкану“, *Национални интерес*, год. V, vol. 5, бр. 1-2/2009., Институт за политичке студије, Београд.
- Степић, М. (2010), „Геополитичност ширења Европске уније и положај Србије“, *Српска политичка мисао*, год. XVII, vol. 27, № 1/2010, Институт за политичке студије, Београд.
- Степић, М.; Драгићевић, С.; Глигоријевић, В. (2010), „Источна Србија – развојне перспективе у контексту савремених географских промена“, *Територијални аспекти развоја Србије и суседних земаља* (Србољуб Стаменковић, ур.), Географски факултет, Београд, 2010.
- Степич, М. (2011), „Расширение НАТО и геополитическое положение Сербии“, *Геополитика*, Выпуск X, Кафедра Социологии Международных Отношений Социологического факультета МГУ им. М. В. Ломоносова, Москва.

- Stepić, M. (2011), „Postmodern geopolitical challenges of Europe“, *Megatrend review: the international review of applied economics*, Vol. 8 (2) 2011, Megatrend University of Applied Sciences, Belgrade.
- Степић, М.; Вуковић, Н. (2011), „Поимање простора у времену геополитичке транзиције“, у: *Промена образаца мишљења* (приредио: Милош Кнежевић), Дом културе „Студентски град“, Београд.
- Степић, М.; Будимир, Ж. (2011), „Природни ресурси и становништво – кључни развојни и геополитички хендикепи постмодерне Европе“, *Национални интерес*, год. VII, vol. 10, бр. 1/2011, Институт за политичке студије, Београд.
- Степић, М. (2012), *Косово и Метохија – постмодерни геополитички експеримент*, Институт за политичке студије, Београд.
- Степић, М. (2012), „О српском геополитичком идентитету“, *Српска политичка мисао*, год. XIX, vol. 36, № 2/2012, Институт за политичке студије, Београд.
- Суботић, М. (2004), *Пут Русије – евроазијско становиште*, Плато, Београд.
- Тренин, Д. (1998), *Китайская проблема России*, Московский Центр Карнеги, Москва.
- Trenin, D. (2002), *The End of Eurasia: Russia on the Border between Geopolitics and Globalization*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C.
- Trenin, D. (2003), „After the Empire: Russia’s Emerging International Identity“, *Russia between East and West: Russian Foreign Policy on the Threshold of the Twenty-First Century* (Gabriel Gorodetsky, ed.), Frank Cass, London.
- Тренин, Д. (2006), *Интеграция и идентичность: Россия как новый Запад*, Центр Карнеги и Издательство „Европа“, Москва.
- Trenjin, D. (2009), „Geopolitika energije u odnosima Rusije i EU“, у: *Cevovodi, politika i moć* (Katinka Bariš, ur.), Evropski pokret u Srbiji, Beograd.
- Трубецкој, Н. (2004), *Европа и човечанство*, Логос, Београд.

Цвијић, Ј. (1991), *Балканско полуострво*, друго издање, Сабрана дела, књига 2, Српска академија наука и уметности; Завод за уџбенике и наставна средства; Књижевне новине, Београд.

Шалак, В. А. (2001), *Основы геополитики*, Иркутской государственной экономической академии, Иркутск.

*** (2001), *Евразийский взгляд – основные принципы доктринальной евразийской платформы*, Арктогея центр, Москва.

*** (2007), *Energy corridors - European Union and Neighbouring countries*, European Commission (Office for Official Publications of the European Commission), Luxembourg.

<http://geopolitica.ru/Maps/>

http://ees.etf.bg.ac.rs/Predmeti/EG5OE/online-materijal/konvencionalni-izvori-energije/nafta_i_gas.php

Миломир Степић

**ГЕОПОЛИТИКА НЕОЕВРОАЗИЈСТВА
- ПОЗИЦИЈА СРПСКИХ ЗЕМАЉА -**

- сажетак -

Епохалне историјске промене стављају пред националне мислиоце задатак да одговоре на егзистенцијално питање народа и државе: куда даље? Слом Руске Империје, револуционарне промене друштвеног система у Октобарској револуцији, крај Првог светског рата и неуспешна интервенција Западних сила против бољшевичке Русије, мотивисали су групу „белих“ интелектуалаца-емиграната да осмисле нов, свеобухватан и руском идентитету прилагођен концепт оријентације у будућности – *евроазијство*. Он се заснивао на тзв. трећем путу, који је негирао припадност Русије било Западу, било Истоку, већ је подразумевао Русију-Евроазију као посебну географску, историјску, цивилизацијску и геополитичку целину.

Геополитички смисао евроазијства полази од негације поделе јединственог копна Евроазије на два континента дуж планине и реке Урал. Истинском Европом сматра се западна, а Азијом источна и јужна ободна зона у којој се осећају океански утицаји. У средишту је трећи континент – Русија-Евроазија. Из такве копнене индивидуалности нужно проистиче геополитички дух индивидуалности, отелотворен у континенталној држави. Границе Русије-Евроазије према Азији углавном су неупитне и трасиране су високим планинским венцима који деле континенталне од океанских утицаја. Према Европи постоје две варијанте границе: једна, према којој Централна Европа и Балкан припадају Русији-Евроазији и друга, према којој су они изван ње и припадају Европи изложеној утицајима са Атлантика. У сваком случају, географска и геополитичка целина Русије-Евроазије имала би централну светску позицију и

интегративни потенцијал за остале просторе Евроазије, што је било у супротности са интересима великих поморских сила – у првом реду Велике Британије и САД.

Окончање Хладног рата, распад совјетске интересне сфере у Европи и слом СССР-а поново су изазвали руска промишљања – куда даље? Из заборави су активирани старе евроазијске идеје. Оне су осавремењене и допуњене реалним чињеницама и изазовима пред којима су се нашли Русија и свет крајем 20. и почетком 21. века. Тако су добиле обриси оригиналне и свеобухватне концепције – *неоевроазијства*. Практично исходиште те концепције требало би да буде трансформисање постојећег једнополарног поретка, којим неприкосновено управљају САД, у нови, вишеполарни поредак, који ће артикулисати неколико великих сила чија је моћ већ јасно уочљива. Позиција стожера у том процесу логично би припала Русији.

Неоевроазијски геополитички процес изградње вишеполарног поретка имао би више фаза:

- Прва фаза је констатовање размера америчке глобалне хегемоније, која почива на доминацији у ободној зони Евроазије и дубоким продорима према њеном средишту.
- Друга фаза је покретање контрастратегije ради потискивања САД из Евроазије, а њу чини успостављање тзв. осовина пријатељства од Русије ка кључним земљама Евроазије – Јапану/Кини, Немачкој и Ирану.
- Трећа фаза подразумева геополитичку конкретизацију вишеполарног система и формирање четири тзв. пан-области (меридијански издужене зоне) – Англоамеричке, Евроафричке, Пан-евроазијске и Пацифичко-далекоисточне.
- Четврта фаза обухвата структурисање пан-области и стварање унутар сваке од њих већег броја тзв. великих простора, који међусобно могу да се повезују на различитим принципима.

Геополитика неоевроазијства није остала само на нивоу идеја и теоријских поставки, већ се и практично спроводи. Основни инструмент посредством кога Русија успоставља геополитичке векторе са осталим кључним силама у Евроазији јесу гасоводи. Језгро политичко-економске интеграције, које је пројектовано у неоевроазијској геополитичкој концепцији, представљају Евроазијски

савез и Јединствен економски простор, формиран крајем 2011. и почетком 2012. године.

Кључне речи: „трећи пут“, Русија-Евроазија, копнена моћ, осовине пријатељства, меридијанске пан-области, велики простори, мултиполаризам

Milomir Stepić

**GEOPOLITICS OF NEO-EURASIANISM
- POSITION OF SERB LANDS -**

- Summary -

Historical milestone changes pose challenges for national philosophers faced with the task to respond to the existential question of their respective nations and states: where to go hence from? The collapse of the Russian Empire, revolutionary changes of the social system in the October Revolution, the end of the World War I and unsuccessful intervention of the Western powers against the Bolshevik Russia motivated a group of the 'white' emigrant intellectuals to design a new and comprehensive concept of a future orientation adjusted to the Russian identity – *Eurasianism*. Eurasianism was based on the so-called third way, which envisaged Russia as belonging neither to the West nor to the East, but as Russia-Eurasia, a distinct geographical, historical, civilizational and geopolitical entity.

Geopolitically, the concept of Eurasianism had a starting point in denial of the division of the unique mainland of Eurasia into two continents alongside the mountain and river of Ural. For Eurasianists, actual Europe and Asia are in fact the respective western and eastern rim zones, where ocean impacts are evidently felt. In the heart is the third continent – Russia-Eurasia. From such continental individuality, a related geopolitical individuality had to emerge, embodied in a continental state. For the most part, Russia-Eurasian borders toward Asia are indubitable, outlined by the high mountain ranges separating the continental from the ocean influences. There are two variations of the border toward Europe: one, whereby Central Europe and the Balkans belong to Russia-Eurasia and the other, whereby these are outside Russia-Eurasia, within Europe, which is exposed to the influences from the Atlantic. In any case, the geographical and geopolitical whole of Russia-Eurasia

would have central global position and integrative potential for other Eurasian regions, quite contrary to the interests of the maritime super-powers, primarily Great Britain and the USA.

Termination of the Cold War, dissolution of the Soviet interest sphere in Europe and disintegration of the USSR once again gave rise to the Russian contemplation over the question – where to go hence from? Old Eurasianist ideas were reclaimed from oblivion, updated and supplemented with real life facts and challenges facing Russia and the world at the turn of the 20th and 21st centuries. That is how original and comprehensive conception of neo-Eurasianism was shaped. The practical outcome of such conception ought to be transformation of the existing unipolar global order, incontestably and ultimately controlled by the USA, into a new, multipolar global order, which will articulate several great powers with already clearly manifest powerful influences. Quite logically, Russia would play the pivotal role in such a process.

Neo-Eurasianist geopolitical process of developing the new multipolar global order would be comprised of several stages:

- Stage one represents identification of the extent of the American global hegemony, which is based on its predominance in the rim zone of Eurasia and deep penetration into its central part.
- Stage two entails launching counter-strategy in order to push the USA out of Eurasia, via establishment of the so-called friendship axes from Russia towards the key Eurasian countries – Japan/China, Germany and Iran.
- Stage three entails geopolitical concretization of the multipolar global system and formation of the four pan-regions (meridian-elongated zones) – Anglo-American, Euro-African, Pan-Eurasian and Pacific-Far Eastern pan-regions.
- Stage four includes structuring pan-regions and within each of them formation of a number of the so-called big spaces, which can create mutual connections based on different principles.

Geopolitics of neo-Eurasianism has not remained at the level of ideas only; it is being executed in practice. The basic instrument Russia uses in establishing geopolitical vectors with other key powers in Eurasia are gas pipelines. The core of political and economic integration as projected within the neo-Eurasian geopolitical concept are the Eurasian

Union and the Common Economic Space, created at the end of 2011 and beginning of 2012.

Key words: „third way“, Russia-Eurasia, land power, friendship axes, meridian pan-regions, big spaces, multipolarism

Translation: *Galina Perišić*

Миломир Степич

**ГЕОПОЛИТИКА НЕОЕВРАЗИЈСТВА
- ПОЗИЦИЈА СЕРБСКИХ СТРАН -**

- резюме -

Эпохальные исторические изменения ставят перед национальными мыслителями задачу – ответить на экзистенциальный вопрос народа и государства: куда идти? Крах Российской империи, революционные изменения социальной системы в Октябрьской революции, конец Первой мировой войны и неудачное вмешательство западных сил против большевистской России, мотивировали группу «белых» иммигрантов интеллигенции разработать новую, всеобъемлющую и приспособленную к русской идентичности концепцию ориентации в будущем -- *евразийство*. Данная концепция была основана на так называемом «третьем пути», который отрицал принадлежность России не только к Западу, но и к Востоку, и подразумевал Россию-Евразию как особую географическую, историческую, цивилизационную и геополитическую целостность.

Геополитический смысл евразийства основан на отрицании разделения единого евразийского материка на два континента вдоль горы и реки Урал. Истинной считается Западная Европа, а Азией восточная и южная периферийные зоны, где чувствуются океанические влияния. В середине третий континент: Россия-Евразия. Из такой земной индивидуальности обязательно возникает геополитический дух индивидуальности, воплощенный в континентальном государстве. Границы между Россией-Евразией и Азией, в основном несомненные и определены высокими горными хребтами, которые отделяют континентальные от океанических влияний. В отношении Европы, есть два варианта границы: первый вариант в соответствии с которым Центральная Европа и Балканы принадлежат России-Евразии, и другой, согласно которому они на-

ходятся вне пределов России-Евразии, и принадлежат к Европе, подверженной влиянию Атлантического океана. В любом случае, географическое и геополитическое единство России-Евразии, имело бы центральную мировую позицию и интегративный потенциал для других областях Евразии, что шло вразрез с интересами великих морских держав - в первую очередь Великобритании и США.

Окончание Холодной войны, распад советской сферы интересов в Европе и распад СССР, снова вызвали размышления у русских: куда идти? Ожили старые евразийские идеи. Они были модернизированы и дополнены реальными фактами и вызовами, с которыми столкнулись Россия и мир в конце 20-го и начале 21-го вв. Таким образом, они получили очертания оригинальной и всеобъемлющей концепции – *неоевразийства*. Практическим происхождением данной концепции должно было быть преобразование существующего однополярного порядка, неприкосновенно управляемого США, в новый, многополярный порядок, которого будут представлять несколько крупных держав, власть которых уже отчетливо видна. Позиция ключевого игрока в этом процессе логически принадлежала бы России.

Неоевразийский геополитический процесс создания многополярного порядка состоял бы из нескольких этапов:

- Первый этап включает в себя процесс осознания масштабов американской глобальной гегемонии, которая основана на господстве в периферийной зоне Евразии и глубоких проникновениях к ее центру.
- Второй этап подразумевает запуск контр-стратегии для выселения США из Евразии, которая заключается в создании так называемых мостов дружбы от России к ключевым странам Евразии: Япония/Китай, Германия и Иран.
- Третий этап включает в себя геополитическую конкретизацию многополярной системы и формирование четырех, так называемых, пан-областей (меридианные вытянутые зоны): англо-американской, евро-африканской, пан-евразийской и тихоокеанской-дальневосточной.
- Четвертый этап предполагает структурирование пан-областей и создание в рамках каждой из них больше, так называемых, больших пространств, которые могут взаимно связываться на различных принципах.

Геополитика неоевразийства не остановилась всего лишь на уровне идей и теоретических предположений, а реализуется на практике. Основным инструментом, с помощью которого Россия с другими ключевыми державами Евразии устанавливает геополитические векторы, являются газопроводы. Сутью политической и экономической интеграции, разработанной неоевразийской геополитической концепцией, являются сформированные в конце 2011-го и в начале 2012-го гг Евразийский союз и Единое экономическое пространство.

Ключевые слова: «третий путь», Россия-Евразия, земная сила, мосты дружбы, пан-области меридиана, большие пространства, многополярность

Перевод: *Марко Пејковић*

Изводи из рецензија

* * *

Приступ геополитичким феноменима често је популарно-естрадни, публицистичко-сензационалистички, интуитивно-аматерски, конјунктурно-утилитарни и идеолошко-политички. Недостатак знања о основним геополитичким идејама, теоријама и концепцијама више је правило него изузетак. То компромитује геополитку као научну дисциплину. Миломир Степић се томе систематски супротставља својим доприносом утемељењу геополитике у српској науци, универзитетској настави и пракси. Овим делом он додатно помаже да се попуни још једна велика празнина – да се спознају кључне поставке актуелне геополитичке концепције једне од водећих светских сила. Његова запажања, анализе и закључци, те систематизација и практичне препоруке, омогућују да се руска неоевроазијска концепција посматра са становишта Балкана и српских земаља, где се она сучељава са пројекцијама концепција других великих сила. Стога ово дело може да буде научни предлог за државну стратегију усмерену на адекватно геополитичко позиционирање у будућности.

Др Зоран Милошевић

* * *

Аутор је својим делом постигао четири циља. Први, на примеру руске геополитичке школе показао је да геополитика несумњиво јесте научна дисциплина која се темељи на прожимању географских и политичких појава и процеса, али и да њен предмет проучавања подразумева и историјске, етничке, религијске, културно-цивилизацијске, ресурсне, економске и друге феномене. Други, на примеру руског неоевроазијства доказао је да се геополитичке концепције заснивају на научно осмишљеним идејама и законитостима, које великим силама служе као „партитура“ за

реализацију дугорочних интереса. Како је на основу идеја енглеских и америчких мислилаца дефинисан униполарни поредак, тако се на основу руских геополитичких концепција он мења у мултиполарни. Трећи, на примеру практичног спровођења и онемогућавања концепције неоевроазијства пронашао је у нове геополитичке инструментаријуме (значај гасовода и нафтовода, интересних савезништава, цивилизацијских прожимања...), који не поништавају, већ допуњују старе (политичко, економско и војно наметање). Четврти, на примеру регионалне пројекције неоевроазијства подсетио је на непролазни геополитички значај Балкана и српских земаља, напомињући да би окоштала схватања њихове позиције морала да се мењају у складу са новим чињеницама.

Др Живојин Ђурић

* * *

Зрело, стручно и објективно у научној поставци те појмовно-категоријалном и методолошком смислу (примена синтетичко-аналитичког метода), са сувереним коришћењем знања из теоријске и примењене геополитике, (ово дело) у сваком свом сегменту демонстрира Степићеву упућеност и вештину не само да на јасан и прегледан начин опише настанак и развој неоевроазијске геополитичке школе, већ и њен историјски и идејно-политички контекст, те значај у временима надолазећег мултиполарног света. ... Степић уочава везе фазне реализације теоријских поставки „неоевроазијске геополитичке алтернативе“ са савременим политичким дешавањима, као и покушаје да се они практично предупреду у геостратешком смислу. Управо тај мултидисциплинарни контекст, кога Степић са лакоћом придодаје својој темељној политичко-географској и геополитичкој стручности, као и јасан и прецизан стил којим се високо-стручна синтеза исказује, главни су квалитети Степићевог дела. Књига и својим приступом и садржајем стога може да буде драгоцен и стручној и најширој читалачкој публици која се занима за подручје геополитике и у теоријском и у практичном смислу.

Др Александар Гајић

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

911.3:32(4+5)
327::911.3(4+5)

СТЕПИЋ, Миломир, 1959-
Геополитика неоевроазијства : позиција
српских земаља / Миломир Степић. - Београд :
Институт за политичке студије, 2013 (Београд
: Еселоге). - 176 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 300. - Напомене и библиографске
референце уз текст. - Библиографија: стр.
159-164. - Summary: Geopolitics of
Neo-urasianism. - Резюме: Геополитика
неоевразийства.

ISBN 978-86-7419-263-4

а) Геополитика - Евроазија б) Евроазија -
Политичка географија

COBISS.SR-ID 197335564

Миломир Степић је научни саветник у Институту за политичке студије у Београду. Бави се геополитиком. Објавио је књиге: *Етнички састав становништва Босне и Херцеговине* (на српском и грчком језику; коаутор), *Косово и Метохија – политичко-географске и геополитичке перспективе*, *У вртлогу балканизације, Југоисток Србије – континуитет кризе и могући исходи* (на српском и енглеском језику; коаутор), *Српско питање – геополитичко питање*, *Природни потенцијали и деградирани површине општине Обреновац* (коаутор), *Косово и Метохија – постмодерни геополитички експеримент*.

9 788674 192634